

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

JALƏ ETİBAR qızı HÜSEYNOVA

**Fransız dilinin tədrisində yuxarı kurs tələbələrinə autentik
materialların tədrisi imkanları**

Dil və ədəbiyyatın tədrisi metodikası və metodologiyası (fransız dili)

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün

təqdim edilmiş

DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər: _____

G. Camalova

p.f.d., dosent

Bakı – 2022

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL. DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN YUXARI KURSLARINDA AUTENTİK MATERİALLARDAN İSTİFADƏNİN TƏDRİSİNİN ÜMUMİ MƏSƏLƏLƏRİ.....	9
<i>1.1 Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisinin məqsəd və vəzifələri.....</i>	<i>9</i>
<i>1.2 Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisi təcrübəsinin öyrənilməsi.....</i>	<i>26</i>
II FƏSİL. DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN YUXARI KURSLARINDA TƏLƏBƏLƏRDƏ AUTENTİK MATERİALLARDAN İSTİFADƏ BACARIQLARININ AŞILANMASI İMKANLARI.....	44
<i>2.1. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisi zamanı istifadə olunan üsullar.....</i>	<i>44</i>
<i>2.2. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisi zamanı istifadə olunan tapşırıqlar.....</i>	<i>60</i>
<i>2.3 Eksperimentin təşkili, aparılması və nəticələri.....</i>	<i>73</i>
NƏTİCƏ.....	80
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	85

GİRİŞ

Cəmiyyətin müasir inkişaf mərhələsində təhsildə dəyişikliklər baş vermiş, xarici dilin öyrənilməsinin əhəmiyyəti artmış, xarici dilin ünsiyyət vasitəsi kimi mənimsənilib-öyrənilməsinə ehtiyac yaranmışdır. Xarici dilin tədrisinin məqsədi həm linqvistik, həm də sosial-mədəni səriştəni özündə birləşdirən kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasıdır. Xarici dil öyrənmək mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə iştirak etmək qabiliyyətinə malik, cəmiyyətdə öz sözünü deməyi bacaran şəxsiyyətlərin formalaşmasına şərait yaradır.

Kommunikativ yanaşmanın yaranması təlimdə istifadə olunan vasitələrin yenidən hazırlanmasına yönəldi. Yeni yanaşmanın parametrlərinə uyğun olaraq, müasir xarici dil müəlliminin vəzifəsi tələbə şəxsiyyətini xarici dil mədəniyyəti ilə tanış etmək və onu mədəniyyətlərin dialoqunda səmərəli iştiraka hazırlamaq üçün şərait yaratmaqdır. Ona görə də xarici dil dərslərində hər bir tələbənin dərstdə fəal iştirakını təmin edən, şifahi ünsiyyəti stimullaşdıran, dinləyib-anlama bacarıqlarının inkişafına, oxu və yazı vərdişlərinin yaradılmasına, real həyat barədə məlumatlı olmağına, xarici dilə maraq və həvəsin formalaşmasına töhfə verən belə məşğələ formalarına xüsusi yer verilməlidir.

Hazırda şəxsi və peşəkar məqsədlər üçün xarici dildə şifahi və yazılı ünsiyyət bacarıq və vərdişlərinə yiyələnmək zərurəti hər kəs tərəfindən qəbul edilmiş faktdır. Çox sayda insan xaricə səyahət etmək, xarici şirkətlərlə əməkdaşlıq etmək, internet resurslarından istifadə etmək imkanına malikdir. Ona görə də indiki mərhələdə fransız dili müəllimlərinin qarşısına məqsəd qoyulur: həm tələbənin dil qabiliyyətinin, psixi proseslərin, şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin inkişafını özündə ehtiva edən xarici dil mədəniyyətinin aşılmasını, milli dəyərlərin öyrədilməsini və xarici dil sisteminin mənimsənilməsini hədəfləyir. Öyrənilən dilin ölkəsinin mədəniyyətini bilmək və xarici dilin dil sistemini dərk edə bilmək yalnız autentik materiallardan düzgün istifadə edildikdə mümkündür. Xarici dil dərslərində autentik materiallardan istifadə tələbənin idrak fəallığının yüksəldilməsini təmin edir, tələbələrdə ünsiyyət

imkanlarını genişləndirir, müsbət motivasiyanın yaradılmasına üstünlük verir, dil üzərində müstəqil işləməyə stimül verir və problemin həllinə öz töhfəsini verir.

Tədqiqatın aktuallığı. Xarici dilin tədrisində autentik materiallardan istifadənin aktuallığı həmin materialların funksionallığındadır. Funksionallıq dedikdə, onların real istifadəyə yönəlməsi nəzərdə tutulur, çünki onlar təbii dil mühiti ilə tanışlıq illüziyası yaradır ki, bu da dilin uğurla mənimsənilməsinin əsas amilidir. Autentik materiallardan istifadə dərslərin keyfiyyətinin yüksəlməsinə, dərslərin monotonluqdan çıxaraq maraqlı keçilməsinə köməklik göstərir. Real dil nümunələridir, real həyatdan götürülən materialların dərslə gətirilməsi tələbələrə xarici dil öyrənməyə təşviq edir.

Tədqiqatın məqsədi. Autentik materiallardan istifadənin məqsədi dərslərin kommunikativ yanaşma əsasında təşkilini, dərslərin maraqlı keçirilməsini, dərslərdə əsas mövqeyin tələbəyə verilməsini, real həyat nümunələri ilə tələbələrin tanışlığını, xarici dilin orijinal materiallar əsasında təşkilini hədəfləyir.

Dərslərdə autentik materiallarla işləyən müəllim və tələbələrin qarşısına qoyacağı bəzi məqsədlər vardır. Dili yüksək səviyyədə öyrənmək üçün həm qrammatik, həm leksik cəhətdən mənimsəmək hədəflənir. Dili yüksək səviyyədə öyrənməyin əsas yolu ünsiyyətin inkişafıdır. Dili öyrənmək üçün motivasiyanı gücləndirmək təlimin məhsuldarlığını artırır. Dərs nə qədər maraqlı və cəlbedici olarsa, bir o qədər də öyrədici olar. Tələbənin fikrini xarici dildə ifadə etməyə çalışması motivasiyanın yaranmasına, dilə olan həvəsin artmasına, təlimin daha əlverişli bir şəkildə təşkilinə, fikir mübadiləsinə, qarşılıqlı debat və müzakirələrin yaranmasına səbəb olur. Tələbələrə təlim prosesinə cəlb etməyin başqa bir yolu da onlara real həyat nümunələri üzərindən oxu və yazı bacarıqlarının yaradılmasına istiqamətlənir. Bunun üçündə tələbələrin dil daşıyıcıları ilə ünsiyyət qurması kömək ola bilər. Ancaq hər xarici dil öyrənən şəxsin bu cür imkanı olmaya bilər. Bu çatışmazlığı aradan qaldırmağın yeganə yolu kimi autentik materialları nümunə verə bilərik.

Autentik materiallardan istifadə etməklə, tələbələrə öyrəndikləri xarici dillə ana dilləri arasında fərqləri müəyyənləşdirmək, iki fərqli mədəniyyət arasında müqayisə etmək imkanı qazandırmış oluruq.

Tədqiqatın vəzifələri. Mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə bacarıqlarının mənimsənilməsinin təsirli vasitəsi kimi autentik materiallardan istifadə olunur. Bu materiallar orijinal mənbələrdən götürülmüşdür, çünki dəqiq məlumatlardır, xarici dili fərqli sosial-mədəni reallıq kimi qavramağa hazırlığın formalaşmasını təmin edir. Bu materiallar dil daşıyıcıları tərəfindən tərtib olunmuş və təhsil məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan materiallar kimi başa düşülür. Onlar dilin mədəni kontekstdə faktiki istifadəsini əks etdirir.

Sınıfdə autentik materiallardan istifadə təbii ünsiyyət şərtlərinə yaxın olan nitq situasiyalarını simulyasiya etməyə imkan verir, həmçinin qarşıya qoyulmuş ünsiyyət vəzifələrini effektiv şəkildə həll etməyi öyrədir.

Autentik materiallarla uğurla işləmək, qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq və nəticələr əldə etmək üçün material seçərkən bəzi meyarlar nəzərə alınmalıdır. Seçərkən, seçilmiş materialın aktuallığını və yeniliyini qiymətləndirmək, dərsin məqsəd və vəzifələrinə, öyrənilən mövzuya uyğunluğu, tələbələrin hazırlıq səviyyəsinin adekvat qiymətləndirilməsi, peşəkar tələblərə uyğunluğu kimi meyarlara əməl edilməlidir. Tədris prosesində istifadə olunacaq autentik material seçərkən müəllim bu meyarlara uyğun olanını seçməlidir.

Tədqiqatın predmeti. Autentik materialların tədris prosesində istifadəsinin predmeti real həyat nümunələrinin dərs üçün istifadə edilməsi və öyrədici xarakterə malik olmasıdır.

Tədqiqatın obyektı. Autentik materialların xarici dil tədrisində istifadəsinin obyektı tələbələrin xarici dili öyrənməsində motivasiya səviyyəsini artırmaqdır. Tələbələrdə nə qədər yüksək motivasiya olarsa, dərs bir o qədər öyrədici olur. Ona görə də motivasiya dərsin səmərəli təşkilinin əsas amilidir.

Tədqiqat işinin əsas müddəaları. Fransız dilinin tədrisində yuxarı kurs tələbələri üçün real həyatın dərk olunmasında autentik materiallardan istifadə şərtidir. Autentik materiallardan istifadəni zəruri edən bəzi müddəalar vardır:

- Ali ixtisas məktəblərində tələbələrdə xarici dilə xas qrammatik vərdişlərin bu materiallar üzərindən inkişaf etdirilməsi əsas məqsəd kimi irəli sürülməlidir;
- Qrammatikanın tədrisi məqsədyönlü xarakter daşımalı, kommunikativ yönümlü, mərhələli şəkildə təşkil olunmalı və tədrisin bütün pillələrində əhatəli şəkildə verilməlidir;
- Kommunikasiya prosesini təmin edən, onun keyfiyyətinə bilavasitə müsbət təsir göstərə bilən tapşırıqlardan istifadə vacibdir;
- Bu materiallar sosial-mədəni səriştənin inkişafına xidmət etməlidir;
- Müəllim təlim prosesində istifadə edəcəyi autentik materialı seçərkən onun həqiqiliyinə diqqət göstərməlidir;
- Seçilən materialda informasiya zənginliyi olmalıdır;
- İstifadə ediləcək material yeniliyi, müasirliyi və hazırda baş verən hadisələri əks etdirməlidir;
- Tələbələrin maraqlarını, həmçinin hobbilərini və üstünlüklərini nəzərə almaq;
- Materialda yerləşən nitq ifadələri xarici dilin ədəbi normasına uyğun olmalıdır;
- Xarici dilin ölkəsinin mədəniyyəti haqqında bilikləri əks etdirməlidir.

Tədqiqat işinin fərziyyəsi. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında fransız dilinin tədrisində istifadə olunan autentik materiallar kommunikativ yönümlü, motivasiya yönümlü şəkildə təşkil olunarsa, tələbələr verilmiş real həyatı əks etdirən autentik materialdan səmərəli istifadə edə bilər. Autentik materialdan istifadə etmək tələbənin dili daha rahat mənimsəməsinə, motivasiyanın yüksəlməsinə, dilin leksik bazasının genişlənməsinə kömək edən əsas üsullardan biridir.

Tədqiqat işinin nəzəri bazası. Tədqiqat işinin nəzəri bazasında elmi və metodoloji əsası təşkil edən nəzəri müddəalar, metod, üsul və vasitələr əks olunmuşdur. Dissertasiyanın yazılışında müxtəlif dil nümunələrindən istifadə edilmişdir. Tədqiqat işinin elmi aparatı zəngindir.

Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, autentik materiallardan istifadə etməklə dinləyib-anlama, oxu, nitq və danışıq qabiliyyətlərinin və bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi. Tədqiqat real həyat nümunələrinin tədris prosesinə cəlb olunmasıdır. Kommunikativ yanaşmanın yaranması ilə tədris prosesində istifadə olunan materiallar çeşidləndi, yəni sadəcə dərsliklərdən deyil, digər vasitələrdən də istifadə olunmağa başlandı. Onlardan biri də məhz autentik materiallardır.

Tədqiqat işinin elmi əhəmiyyəti. Autentik materialların təlim prosesində istifadə olunması xarici dilin öyrənilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Orijinal materialların dərsdə istifadə olunması dilin real vəziyyətdə öyrənilməsinə təkan verir. Tələbələrə xarici dili ana dilləri imiş kimi öyrətmək istəyən müəllimlər bu materialları öz dərs proqramlarına daxil edirlər. Leksik bazanın inkişafına, məişət üslubunun öyrənilməsinə yol açır. Autentik materiallardan istifadə zamanı dərsdə qrup formasında və ya cütlərlə olan iş formalarından istifadə etmək olar. Bu materiallar sayəsində tələbələr mətn üzərində necə işləmək lazım olduğunu da öyrəne bilirlər. Tələbə xarici dilin mədəniyyətini öyrənir və onu öz mədəniyyəti ilə müqayisə etmək imkanı qazanır.

Tədrisdə istifadə olunan bəzi üsulları autentik materiallardan istifadə etməklə də dərsə daxil etmək mümkündür. Belə ki, dinləyib-anlama bacarıqlarının inkişafına köklənmiş audiovizual və yaxud videomateriallardan istifadəni aid edə bilərik. Oxu bacarıqlarının inkişafı üçün autentik material kimi qəzet və jurnal məqalələrindən istifadə məqsədəuyğundur. Nitq və yazı bacarıqlarının inkişafına yönəlmiş tapşırıqları da autentik materiallar üzərindən təşkil etmək olar.

Tədqiqat işinin aprobasiyası. Dissertasiya işinin bəzi müddəaları barədə Xarici dillərin metodikası kafedrasının iclasında hesabat şəklində məruzələr edilmiş, işin əsas nəticələri barədə bir məqalə nəşr olunmuşdur.

Tədqiqat işinin strukturu. Tədqiqat işi giriş, iki fəsil, nəticə, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Tədqiqat işinin giriş hissəsində mövzunun seçilməsi, onun aktuallığı, tədqiqatın obyekt və predmeti, tədqiqatın elmi yeniliyi və onun əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri, dissertasiyanın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti göstərilmişdir.

Dissertasiyanın “Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisinin ümumi məsələləri” adlı birinci fəslə iki yarımfəsildən ibarətdir. Birinci fəslin birinci yarımfəslində dil fakültələrində autentik materiallardan istifadənin məqsəd və vəzifələri əks olunmuşdur. İkinci yarımfəsil isə autentik materiallardan istifadənin tədrisi təcrübəsinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.

Dissertasiyanın ikinci fəslə “Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında tələbələrdə autentik materiallardan istifadə bacarıqlarının aşılınması imkanları”dır. İkinci fəsil üç yarımfəsildən ibarətdir. Birinci yarımfəsil dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisi zamanı istifadə olunan üsul və vasitələrə həsr olunmuşdur. İkinci yarımfəsil də isə istifadənin olunan tapşırıqlar yerləşir. Üçüncü yarımfəsildə autentik materiallardan istifadəyə əsasən, eksperimentin təşkili, aparılması və nəticələri əks olunmuşdur.

Tədqiqat işinin fəsillərində aparılan nəzəri ədəbiyyatın və praktik dil materiallarının təhlili dissertasiyanın sonunda ümumiləşdirilir və “Nəticə hissəsində” ümumiləşdirmələr öz əksini tapır.

Tədqiqat işinin sonunda isə istifadə olunmuş elmi və bədii ədəbiyyat siyahısı əks olunmuşdur.

FƏSİL 1. DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN YUXARI KURSLARINDA AUTENTİK MATERİALLARDAN İSTİFADƏNİN TƏDRİSİNİN ÜMUMİ MƏSƏLƏLƏRİ.

1.1. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan istifadənin tədrisinin məqsəd və vəzifələri.

Tədris prosesi uzun illər idrak faktına əsaslanmış və öyrənənlərin ehtiyacları, maraq və meylləri nəzərə alınmamışdır. Bu eynilik insan fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edir və insanları biliklərinin daim yenilənməsi və təkmilləşməsi ehtiyacı ilə üzləşdirmişdir. Zaman keçdikcə, təlim və tədrislə bağlı görülən tədbirlər dəyişmişdir. Artıq ən vacib şərt dərslərin keyfiyyəti və təlim nəticələri götürülmüşdür. Kommunikativ yanaşmanın yaranması, tədrisin bu yanaşma əsasında təşkili buna şərait yaratmışdır. Hazırda xarici dillərin tədrisində kommunikativ yanaşmadan geniş istifadə olunur. Kommunikativ yanaşmanın meydana gəlməsi 1970-ci illərin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu yanaşmanın yaranmasında məqsəd kommunikativ səriştəlilikdir. Kommunikativ səriştəlilik dedikdə, dildən effektiv və lazımi dərəcədə istifadə etmək bacarığı nəzərdə tutulur, sınaq və səhv yolu ilə tələbə öz dil sistemini inkişaf etdirir. Kommunikativ yanaşmadan istifadə Avropada da böyük töhfələr verdi. Dilə yeni yanaşma üsulları gətirdi, dillərin müxtəlif metodlarla tədrisinin

yanarına səbəb oldu. Bu yanaşma tələbən dil öyrənməsinə mümkün qədər tez başlamasına, öyrəndiyi dildə təbii şəkildə ünsiyyət qurmaq üçün ilkin materiallar təqdim edir. Xarici dilin tədrisinin müasir konsepsiyası hərtərəfli əsaslardan asılıdır: dil və mədəniyyətin öyrədilməsi; doğma və xarici mədəniyyətlərin müqayisəli təhlili. Belə təhsildə məqsəd mədəniyyət vasitəsilə dilin mənimsənilməsinə şərait yaratmaqdır. Dil vasitəsilə mədəniyyətin, mədəniyyət vasitəsilə isə dilin hərtərəfli öyrənilməsindən ibarətdir. Qeyd etdiyimiz kimi, kommunikativ yanaşmanın yaranması, təhsilə yeni üsul və metodların daxil olmasına gətirib çıxartdı və dili mənimsəmək üçün yaradılan materiallara autentik materialları deyə bilərik. Kommunikativ yanaşmada autentik materiallardan istifadənin rolu əvəzsizdir. Kommunikasiyayönümlü təlim kontekstində xarici dilin tədrisi zamanı autentik materialların rolu tələbələrin kommunikativ səriştəsinin və idrak fəaliyyətinin formalaşdırılması, inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsindən ibarətdir.

M. V. Lyaxovitskinin fikrincə, xarici dilin öyrədilməsinin əsas vasitəsi dil mühitidir, digər bütün vasitələr isə köməkçidir, onların məqsədi öyrənləri təbii dil mühiti ilə tanış etmək kimi az-çox illüziya yaratmaqdır.[11]

"Autentik" sözü Robert Quotidien'ə görə [39] XIII əsrə aid olub, yunan sözü olan "authentēs" sözündən götürülmüşdür, mənası "təsdiq edilmiş" deməkdir. "Autentiklik" anlayışı psixologiya, biznes, hüquq, incəsənət texnologiya, fəlsəfə və s. kimi sahələrdə də istifadə olunur. Dil təhsili ilə əlaqədar olaraq isə, bu anlayış orijinal material, orijinal mətn, orijinal tapşırıq kimi bir sıra ifadələrlə anılır.

Lansfordun fikrincə[53], autentik material çox ümumi bir termindir. Dillərin istifadəsini stimullaşdıran hər hansı bir mənbə, məsələn, videolar, televiziya proqramları, radio verilişləri və ya hətta yazılı mətnlərdir. Bu mənbələr yerli danışanlar tərəfindən hazırlanır və xüsusi olaraq hazırlanmış kontekstlərdə yayımlanır.

Corrales [34] və ya Holec [48] qeyd edirlər ki, autentik material təhsil məqsədləri üçün yaradılmayıb. Mochón[68] və Ferrer [40] qeyd edirlər ki, autentik materialda dəyişiklik edilərsə onu forması dəyişir. Eyni zamanda Ferrer onu da qeyd

edir ki, autentik materiallar təlim prosesinə fərqli məqsədlər qoyaraq, didaktik materiallara açıq şəkildə qarşı çıxır. Və bununla əlaqədar olaraq, Besse [30] isə bu materialları məqsədi olmayan materiallar kimi qələmə vermişdir. Digər tərəfdən, Gallison [42] məzmun və meyarlarına əsasən autentik materialları sosial materiallar adlandırmışdır.

Authentik materiallar sosial məqsədi yerinə yetirmək üçün hazırlanmış materiallardır.[66] İlk növbədə dil öyrənmək məqsədi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Berardo'ya görə [31] autentik materiallar aşağıdakıları əks etdirir:

- strukturlandırılmış dil;
- tam cümlələr;
- tam və qrammatik cəhətdən düzgün sual və cavablar;
- öyrənilən strukturların davamlı təkrarlanması.

Ən dəqiq təriflərdən biri kimi qeyd olunan bəlkə də, M. Garcia Arrezanın[26] tərifidir: "Autentik materialdan istər şifahi, istərsə də yazılı dil nümunələrini başa düşməliyik ki, onlar ilkin olaraq qeyri-tədris kontekstində ana dili danışanları arasında ünsiyyət üçün hazırlanmışdır, hər hansı bir şəkildə, linqvistik olaraq və ya müəyyən bir qrammatik nöqtənin istifadəsini göstərmək üçün təşkil edilmişdir.

R. Scarcella və RL Oxford [70] autentik materialı belə təyin edirlər: "Söhbətlərdə, kitablarda, şüarlarda, yol nişanlarında, menyularda, proqramlarda, afişalarda, reklamlarda və s. istifadə olunan gündəlik ünsiyyət vasitəsidir. Ümumiyyətlə, autentik materiallar doğma danışanlar üçün yazılmış mətnlərin qısaltılmamış, nəşr olunmamış versiyalarıdır.

Beləliklə, autentik materiallar doğma danışanlar üçün nəzərdə tutulmuş real obyektlərdir ki, onlara həm şifahi, həm də yazılı real dil nümunələri daxildir və ya adətən həmin mədəniyyət üçün xarakterikdir.

Authentik materiallardan tədris zamanı istifadənin məqsədi tələbələrə öyrəndikləri xarici dili və ölkəsinin tarixini, adət-ənənələrini və mədəniyyətini mənimsətməkdir.

Authentik materiallara üstünlük vermək faydalıdır. Seçərkən öyrənənlərin yaşını, maraqlarını, bilik səviyyələrini, hansı bacarıqları inkişaf etdirmək istədiyimizdən əlavə olaraq həm də bu materialları kontekstləşdirmək, onun mənbəyini və mənşəyini də qeyd etmək lazımdır ki, bu da başa düşülməyə kömək edəcək və öyrənənlərin diqqətini çəkməyə xidmət edəcəkdir.

Yuxarı kurs tələbələri üçün autentik materiallardan istifadənin əsas məqsədlərindən biri də budur ki, öyrənənlər öyrəndikləri qrammatik strukturları, məsələn, qrammatik cəhətdən düzgün cümlə quruluşunu dərs zamanı praktik şəkildə deməyə cəhd edirlər.

Authentik material xarici dildə yazılmış və dil sinfində qəsdən istifadə üçün yaradılmamış hər hansı bir materialdır. Xarici dil öyrətmək üçün bu məzmunun istifadə öyrənmək prosesini daha da cəlbədiç, yaradıcı və tələbələr üçün həvəsləndirici ola bilər. Authentik materiallar dedikdə, yalnız qəzet və jurnallardakı məqalələr nəzərdə tutulmur, mahnılar, televiziya proqramları, filmlər, radio, podkastlar, menyular-fransız dilində yazılmış hər şey autentik materiallardır.

Materiallar tələbələrin fransızdilli mühitdə qarşılaşa biləcəkləri vəziyyəti əks etdirməlidir - bu, onlara fransız dilinin norma olduğu dünyaya keçidinə kömək edəcək. Real həyatda insanlar abbreviaturalardan istifadə edirlər, bədən dili vacibdir. Bunlarla autentik materiallarda rahatlıqla qarşılaşa bilərlər.

Bir dildə danışan şəxsin adi həyatında eşitdiyi, oxuduğu və ya istifadə etdiyi qəzetlərdən, jurnallardan, broşürlərdən, restoran menyularından, reklamlardan televiziya proqramlarından, videolardan, radiodan götürülən materiallardır. Bir çox tələbələr üçün bu materiallar dil öyrənərkən istifadə olunan materiallardan daha maraqlıdır, aktual və həvəsləndiricidir. Bunlar gündəlik həyatda qarşılaşa biləcəyi dil nümunələridir. Tələbələr autentik materiallarla tanış olmaqla yeni linqvistik formalar

əldə edirlər. Bu materiallar xarici dildə danışılan ölkələrin mədəni elementlərini göstərir və bununla da tələbə həm də mədəniyyətləri müqayisə etmək və fikir bildirmək imkanı qazanmış olur. Məsələn, bir restoran menyusunu oxumaq və yemək sifariş etmək öyrənənin xarici ölkəyə getdiyi və öz menyusunu sifariş etməli olduğu günə yaxşı hazırlıqdır.

G. İ. Voronina, K. S. Kriçevskaya, E. V. Nosonoviç, O. P. Milrud kimi bir sıra müəlliflərin tədqiqatları və başqaları iddia edirlər ki, müxtəlif növ autentik materiallarla işləmək kommunikativ və koqnitiv motivasiyanın artmasına kömək edir, linqvistik, mədəni və mədəniyyətlərarası səriştələri formalaşdırır, tələbələrin şəxsi və emosional vəziyyətinə müsbət təsir göstərir, eyni zamanda dil və digər mövzulara müraciət etmək imkanı verir.

Autentik material ilkin olaraq dil daşıyıcıları üçün nəzərdə tutulmuşdur, lakin müəllimin sinifdə təklif edəcəyi fəaliyyətlərdə istifadə etmək üçün topladığı yazılı, audio və audiovizual materiallardır.

Bu materialların həqiqi olduğu qeyd edilir, çünki bu materiallar təhsil məqsədləri üçün deyil, kommunikativ məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuşdur. O öyrənənlərə ilkin vəziyyətlərində təqdim olunur. Əgər həmin material da hər hansı bir dəyişiklik olunursa, bu artıq həqiqi sənəd deyil, didaktikləşdirilmiş materialdır. Autentik materiallar pedaqoji və uydurma materiallardan fərqlənir. Bu materiallar sinif üçün linqvistik və pedaqoji meyarlara uyğun olaraq sıfırdan yaradılmışdır. [39]

Kommunikasiya funksiyasını üstün tutaraq, dil daşıyıcıları tərəfindən fransız dilini öyrənənlər üçün nəzərdə tutulmuş, dil sinfi üçün vacib sayılan materiallardır. Çünki onların istifadəsi daha çox real həyata və baş verən hadisələrə yönəlmiş, tələbələrin ehtiyacları və hər şeydən əvvəl tələbələrin daha fəal və daha yaradıcı münasibəti mənimsəməsi ilə bağlı tədrisə uyğundur. Müəllimin topladığı audio və ya audio-vizual materiallar xarici dil tədrisi zamanı xüsusi fəaliyyətlər üçün istifadə olunur. Materiallar tələbələrə olduğu kimi, yəni ilkin vəziyyətində təqdim olunmalıdır: mövzu, dil, sintaksis, struktur və s. dəyişdirilməməlidir, çünki məqsəd auditoriyaya bu materialı olduğu kimi çatdırmaqdır. Əgər ona hər hansı bir dəyişiklik

edilərsə, məsələn hər hansı bir hissə silinərsə, bu zaman məlumatı anlamaq çətinləşəcək. Ona görə də material olduğu kimi tələbələrə təqdim olunmalıdır. Autentik materiallar xarici mədəniyyətin dərs prosesində iştirakına imkan verir. Xarici dillərin tədrisi, xüsusən də müəyyən məqsədlər üçün fransız dilinin tədrisi üçün tələbələrin real vəziyyətlərdə xarici dil ilə təmasda olması çox əlverişlidir. Buna görə də qeyd etmək lazımdır ki, bu materiallar təhsil məqsədləri üçün deyil, real ünsiyyət vəziyyətləri üçün hazırlanmış materiallardır. Təbii ünsiyyəti ötürməklə, autentik materiallar fransız dilini xarici dil kimi öyrətməyin ən böyük məqsədlərindən birini həyata keçirməyə xidmət etmişdir ki, bu da məhz real ünsiyyətin öyrənilməsidir.

Əlbəttə ki, qeyd olunan bütün autentik materiallar bir dərstdə istifadə oluna bilməz. Autentik materialların seçilməsi üçün müəyyən meyarlara əməl edilməli olduğunu qeyd etmişdik. Yəni, onlar tək-cə dərsin mövzusunə və strukturuna uyğun gəlməməli, eyni zamanda tələbələrin maraqlarına, onların yaşına, əvvəllər öyrənilmiş materiala və tələbələrin dil biliklərinin səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Lakin bu, o demək deyildir ki, materialı sadələşdirmək və tələbələrə "tənzimləmək" lazımdır.

Xarici dillərin tədrisi prosesində vacib olan bəzi meyarları vurğulamaq lazımdır. Hansı ki, bunlar autentik materialların istifadəsində köməyimizə çatacaq. Aşağıdakı meyarları aid edə bilərik:

1) Seçilən autentik materiallar müasir tendensiyalara cavab verən, tələbələrin istəyinə və marağına xidmət edən, mövzuya uyğun olan, yığcam şəkildə dərsin gedişatına təsir göstərən olmalıdır;

2) Seçilən autentik materialların dili tələbələrin biliyinə, hazırlıq səviyyəsinə uyğun olmalı, onların psixofizioloji və yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır;

3) Seçilən autentik materialların məzmunu hədəf dilin ölkəsi, mədəniyyəti, adət-ənənələri, milli dəyərləri haqqında gərəkli məlumatları ehtiva etməli, cəmiyyətin inkişafına təkan verən amilləri özündə birləşdirməlidir;

4) Seçilən autentik materialların linqvistik forması leksik və qrammatik cəhətdən zəngin olmalıdır;

5) Seçilən autentik materialların məzmununda mənəviyyat başlıca faktorlardan biridir. Belə ki, qəddarlığın, senzuranın, zorakılığın, əxlaqsızlığın olmamasını nəzərdə tutan sosial və əxlaqi standartlara uyğun olmalıdır.

Autentik material kimi istənilən materialı seçmək olmaz. Ona görə də dərsin mövzusunə uyğun olanı araşdırıb seçmək lazımdır. R. P. Milrud və E. V. Nosonoviç (14) autentik təhsil mətni üçün aşağıdakı parametrləri işləyib hazırlayıb. Onlar dil daşıyıcılarının qəbul etdiyi normalara cavab verən belə bir mətnin struktur xüsusiyyətləri toplusunu nəzərdən keçirirlər. Onların fikrincə, belə mətn leksik məzmunun və qrammatik formaların təbiiliyi, istifadə olunan linqvistik vasitələrin situasiya adekvatlığı ilə səciyyələnən sözün autentik istifadə hallarını göstərən autentik diskursdur.

R. P. Milrud və E. V. Nosonoviç [14] qeyd edir ki, yuxarı kurs tələbələrinə dinləmənin tədrisi üçün material da aşağıdakı tələblərə cavab verilməlidir:

1. Tələbələrin yaş xüsusiyyətlərinə, onların ana dili və xarici dillərdə nitq təcrübəsinə uyğunluğu;
2. Tələbələr üçün yeni və maraqlı məlumatların məzmunu;
3. Müxtəlif nitq formalarının təqdimatı;
4. İnformasiyanın lazımsız elementlərinin olmaması;
5. Materialda təqdim olunan situasiya, xarakter və şəraitin təbiiliyi;
6. Materialın qarşılıqlı emosional reaksiya oyatmaq qabiliyyəti;
7. Tərbiyəvi əhəmiyyətin olması arzuolunandır.

Authentik materialı oxuyan müəllim və tələbənin qarşısına qoyduğu məqsədlərə aşağıdakıları aid edə bilərik:

- dili yüksək səviyyədə öyrənmək, dili yalnız qrammatik cəhətdən öyrənmək demək deyildir. Dili yüksək səviyyədə öyrənmək üçün təbii ünsiyyətin inkişafı vacibdir. Buna görə də xarici dillərin tədrisində autentik materiallardan istifadə olunur ki, dili təbii halı ilə öyrənmək mümkün olsun;

- dili öyrənmək üçün motivasiyanı gücləndirmək təbii ünsiyyəti öyrənməyə, fikrini xarici dildə ifadə etmək motivasiyanın yaranmasına, dilə qarşı həvəsin və marağın güclənməsinə, təlimin daha əlverişli təşkilinə, fikir mübadiləsinə, qarşılıqlı müzakirələrin və dialoqun yaranmasına, dərslərin daha məhsuldar keçilməsinə köməklik göstərir;

- tələbələrə təlim prosesinə cəlb etmək üçün təbii ünsiyyəti özündə əks etdirən oxu və yazı bacarıqlarının yaradılmasına istiqamətlənir. Buna nümunə olaraq, dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətin təşkili və yaxud yazışmaların olmasını nümunə göstərə bilərik;

- mədəniyyətlərarası fərqləri müəyyən etmək və anlamaq. Mədəniyyətləri müqayisə çərçivəsində öyrənmək, onların həm yaddaşda möhkəmlənməsinə, həm biliyin artırılmasına, həm fərqləri daha aydın şəkildə görməyə, həm də dünyagörüşünün inkişafında tələbələrə kömək edəcəkdir.

Lemeunier V. [55] isə autentik materialı seçərkən məhz aşağıdakı meyarlar əsasında qurulmasını təklif edir.

-Bu material auditoriyaya uyğundurmu: onların yaşı, dil səviyyəsi, maraq mərkəzi, vərdişləri, məqsədləri və s.?

-Anlamamı asanlaşdıran qeyri-verbal elementlər (mətn, illüstrasiya) varmı?

-Kommunikasiya aktının parametrləri (sənədin xarakteri, məruzəçilər) aydın görünürmü?

-Sənəddən pedaqoji məqsədlər üçün istifadə etmək olarmı?

-Seçilən materialın məzmunu kommunikativ, linqvistik və sosial-mədəni cəhətdən tədris üçün əhəmiyyət kəsb edirmi?

Əgər bu meyarlar seçilən materialda əks olunursa, tədris zamanı istifadəsi məqsədəuyğundur.

Dil sinfində autentik materiallardan istifadənin zəruriliyi göstərən bir neçə səbəb vardır:

- 1) linqvistik xüsusiyyətlərə cavab verməyən dərsliklərin olmaması;
- 2) bu zamana qədər istifadə olunan dərsliyin yaratdığı problemlərin aradan qaldırılması öhdəliyi (öyrənənlərin keçilən fənlərə maraqlarının olmaması, dil səviyyəsinin qeyri-adekvatlığı, fəaliyyətin uyğunsuzluğu, məzmunun köhnəlməsi). (56)
- 3) əsl fransız dilini təqdim edir: bütün dillər kimi fransız dilinin də linqvistik və sintaktik qaydaları var və dərsliklər onları standart və düzgün fransız dili ilə tanışlığa vadar edir. Fransız dilinin də ədəbi üslubu ilə yanaşı məişət üslubunda mövcuddur ki, bunun öyrənilməsində də autentik materialların rolu əvəzəlməzdir;
- 4) tədrisin məqsədinə çatarkən real ünsiyyət vəziyyətini təqdim edən materialla dərsi tamamlamaq;
- 5) xarici aləmin orijinal və zəngin görüntüsünü təqdim etmək və bununla da tələbə də xarici dil və mədəniyyətə müsbət münasibətin formalaşmasına töhfə vermək;
- 6) öyrənənin motivasiyası: başlanğıc səviyyə də öyrənən ifadələri anlayarsa, müsbət motivasiya ola bilər; [32]
- 7) öyrənənləri yalnız fransız dilindəki əsərlər ilə məhdudlaşdırmamaq üçün; [38]
- 8) tələbələrin sonradan qarşılaşacaqları materiallara oxşar sənədlərin şifrəsini açmaq, identifikasiya etmək, başa düşmək fəaliyyətlərində mümkün qədər az kömək göstərməyə alışdırmaqla, tələbənin öyrənməsində müstəqilliyinə töhfə vermək.

Autentik materiallar dilin istifadəsini müşahidə etməyə imkan verir. Bu materiallar geniş didaktik imkanlara malikdir, məlumat mənbəyidir, görmə dərəcəsini artırır, anlayışları konkretləşdirir, ən çox elmi və mədəni sahəyə uyğun gəlir,

tələbələrin maraqlarının artırılması, onların xarici təhsilə həvəsinin yaradılmasına, tədris prosesinin daha məhsuldar keçirilməsinə imkan verir.

Dərsdə orijinal materiallardan istifadə edərkən müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşır. Dil öyrənənlər mətnin təsviri, izahatını vermək, alınan məlumatları, gördüklərini, eşitdiklərini, oxuduqlarını təsvir etmək, istifadə olunan lüğəti başa düşmək, müxtəlif komponentləri qiymətləndirmək, müəyyən bir süjetə münasibətdə hissləri ifadə edə bilmək, gördüklərini, eşitdiklərini, oxuduqlarını ümumiləşdirmək, süjeti təqdim etmək, yazılı və şifahi şəkildə mübahisə etmək, təhlil etmək, təxəyyülü inkişaf etdirmək və s. öyrənirlər.

Authentik materiallar dilin tədrisində mühüm rol oynayır, çünki onların məzmunu tələbələrin dil və mədəni bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verir. Tədris zamanı istifadə olunan dərs vəsaitləri və autentik materiallar arasındakı ziddiyyət 1960-1970-ci illərə təsadüf edən bir problemdir ki, o zaman gəlinən nəticəyə əsasən autentik materiallara üstünlük verilmişdir. Bu gün də təlim/tədris prosesində autentik materiallardan sistematik şəkildə istifadə etmək tövsiyə olunur.

Dərsdə orijinal materiallardan istifadə edərkən müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşır. Dil öyrənənlər müxtəlif növ bəyanatlar vermək, konkret süjetin funksiyalarını fərqləndirmək, mətnin təsviri, izahatını vermək, alınan məlumatları, gördüklərini, eşitdiklərini, oxuduqlarını təsvir etmək, istifadə olunan lüğəti başa düşmək, müxtəlif komponentləri qiymətləndirmək, müəyyən bir süjetə münasibətdə hissləri ifadə edə bilmək, gördüklərini, eşitdiklərini, oxuduqlarını ümumiləşdirmək, süjeti təqdim etmək, yazılı və şifahi şəkildə mübahisə etmək, təhlil etmək, təxəyyülü inkişaf etdirmək və s. öyrənirlər.

Authentik materiallar dilin tədrisində mühüm rol oynayır, çünki onların məzmunu tələbələrin dil və mədəni bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verir. Tədris zamanı istifadə olunan dərs vəsaitləri və autentik materiallar arasındakı ziddiyyət 1960-1970-ci illərə təsadüf edən bir problemdir ki, o zaman gəlinən nəticəyə əsasən autentik materiallara üstünlük verilmişdir. Bu gün də təlim/tədris prosesində autentik materiallardan sistematik şəkildə istifadə etmək tövsiyə olunur.

Dil tədrisində istifadə edilə bilən autentik materialların növləri müxtəlifdir, lakin ən çox yayılanları qəzet məqalələri, jurnallar, xəbər proqramları, televiziya, filmlər, mahnılar və ədəbiyyatdır. Onlardan ən zəngin mənbə İnternetdir. Kağız məqalə mənbələri artıq öz aktuallığını itirməyə başlamışdır. İnternetdə olan cari mənbələrdə məlumatları vizual olaraq stimullaşdırır və interaktiv fəaliyyətlərə imkan verir[29]. Buna görə də İnternet "əsl sənədlərin tükənməz mənbəyi" hesab edilə bilər, bütün dünyada əlçatandır. [35] Mövcud olan autentik materialların geniş çeşidini tapmağı asanlaşdırır, bu da tələbəni maraqlandıracaq və oxumağa təşviq edəcək. Həqiqətən də, tələbə nə qədər çox oxusa, dil səviyyəsini və özünə inamını bir o qədər artırabilir.

Bəs internetin mövcud olmadığı bir vaxtda hansı vasitələrdən istifadə edirdik?

Yazılı autentik materiallara aiddir: Qəzet məqaləsi, elanlar, jurnallar və s.

Audio materiallara: Xəbərlər və ya hava hesabatları, reklamlar və s. aiddir.

Audio-vizual materiallara isə: Film, reklam, sənədli film, videoçarx, televiziya verilişləri və s. aiddir.

Authentik material istifadə edən müəllim qarşısına bir sualı qoymalıdır: Tələbədə hansı keyfiyyətlər, bilik və bacarıqlar formalaşdırılmalıdır ki, o, bu gün və sabah sürətlə dəyişən dünyada özünə yer tapa bilsin?

- 1) Başqa mədəniyyətlərin dəyərlərinə qarşı mehriban və tolerant münasibətin formalaşdırılması;
- 2) Başqa ölkələrdəki həmyaşıdlarının həyatı, müxtəlif janrlı xarici ədəbiyyat nümunələri ilə tanışlıq əsasında dünyanın dərk edilməsində, milli kimliyin inkişafında şəxsi mövqə;
- 3) Dilin struktur və sistem vahidləri ilə işləmək bacarığı.

Bütün autentik materialları xüsusi qruplara bölmək olar. Aşağıda qeyd edildiyi kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Audio materiallar;

2. Videolar;

3. Mətnlər.

Ancaq daha dəqiq təsnifatlarda mövcuddur. Məsələn, O. M. Osiyanova[17] "Dilçilik üzrə bakalavr hazırlığında autentik materiallarla işləmə sistemi" adlı məqaləsində autentik audio-video materialları və praqmatik materialları vurğulayır ki, bunlara aşağıdakılar daxildir:

1. Video materiallar - çap mətnləri və vizual materiallar;

2. Audio materiallar - audiokitablar, mahnılar, reklamlar və radio proqramları;

3. Audio-video materiallar - televiziya reklamları, bədii və sənədli filmlər, televiziya şouları, cizgi filmləri, kliplər, xəbərlər;

4. Praqmatik materiallar - etiketlər, menyular, hesabatlar, turizm, istirahət, iş yerləri haqqında reklam broşürləri, avia və qatar biletləri, radio və televiziya xəbər proqramları, elanlar və s. aiddir.

Galskova N. D.-nin [3] fikirlərinə əsasən isə, xarici dilin tədrisi məzmununun vacib komponenti "müəyyən bir ünsiyyət sahəsində həyata keçirilən nitq fəaliyyəti prosesində yaranan/başa düşülən şifahi və yazılı ifadələrin ardıcılığını təmsil edən" mətnlərdir.

Ünsiyyət aktının əsas həlqəsi kimi mətnlər kommunikativ, praqmatik, koqnitiv və epistemik funksiyaları əhatə edən bir sıra vəzifələri yerinə yetirir. Xarici dildə tədris prosesinin mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə vəziyyətinə yönəldilməsi ilə əlaqədar olaraq, Galskova N. D.-nin fikrincə,[3] mətnin orijinalı kimi xüsusiyyəti əhəmiyyət kəsb edir. Həqiqi ünsiyyət bir çox orijinal mətn növləri ilə seçilir. Mətnin bir neçə növü var:

1. Bədii mətnlər: mahnılar, şeirlər, hekayələr, cizgi filmlər, dramatik əsərlər, tapmacalar, fotoromanlar, ssenarilər, şeirlərdən, romanlardan, təmsillərdən, pyeslərdən parçalar;

2. Gündəlik ünsiyyət mətnləri: telefon danışqları, reseptlər, təlimatlar, tibbi məsləhətlər, etiketlər, reklam broşürləri, şəxsi məktublar, iş məktubları, bəyanat, proqram təlimatları, hava hesabatları, teleqramlar, fakslar, teatra, kinoya, muzeyə giriş biletləri, cədvəllər, qrafiklər, diaqramlar, plakatlar;

3. Publisistik mətnlər: hesabatlar, elmi-populyar məqalələr, annotasiyalar, müsahibələr, qəzet qeydləri və s.

Autentik mətnlər proqramın təhsil məqsədlərinə uyğun olmalı, dəyərli peşəkar məlumatları ehtiva etməli, aktual olmalı, tələbələrin təhsil və idrak ehtiyaclarını ödəməlidir.

Autentik mətnlə iş "3" mərhələdə həyata keçirilir: oxumadan əvvəl (mətn öncəsi), mətni oxuyarkən və oxumadan sonrakı (mətndən sonrakı) fəaliyyətlər.

Mətn öncəsi mərhələnin məqsədi tələbələrin tapşırıqlarını və təcrübəsini aktivləşdirməklə mətnin qavranılmasına hazırlığı təmin edən semantik və linqvistik gözləmə, yəni təxmin etmə bacarıqlarının formalaşdırılmasıdır. Hər dəfə mətni oxumamışdan əvvəl başlığa, mətnin ilk cümləsinə, açar sözlərə və ya suala əsasən onun məzmununu proqnozlaşdırmaq bacarığını inkişaf etdirməyə yönəlmiş tapşırıq qoyulur.

Mətn mərhələsi müəyyən bir oxu növü üçün lazım olan ünsiyyət tapşırıqlarını yerinə yetirməyə, mətnlə işləmək bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəldilmişdir.

Mətndən sonrakı mərhələnin məqsədi oxuyub başa düşməyi yoxlamaq, tələbələrin yaradıcılıq qabiliyyətlərini və tənqidi təfəkkürünü inkişaf etdirmək, autentik mətn əsasında monoloq, dialoq və qrup şəklində yayım bacarıqlarını formalaşdırmaqdır. Beləliklə, autentik materiallarla işləmək yalnız tədris materialı ilə real vəziyyətlər arasındakı əlaqəni təmin etmir, həm də assosiativ yaddaşı aktivləşdirir.

Bəzi tədqiqatçılar, məsələn, Kriçevskaya K. S.[9] autentik materialları əsl ədəbi, folklor, təsviri, musiqi əsərləri, paltar, mebel, qab-qacaq və onların illüstrativ təsvirləri kimi real obyektlər ilə müəyyən edir.

K. S. Kriçevskaya materialları gündəlik və gündəlik həyatdan müstəqil qrupa ayırır: praqmatik materiallar (əlanlar, anketlər, lövhələr, etiketlər, menyular, qanun layihələri, xəritələr, turizm) əlçatanlıq və gündəlik istifadə baxımından, doğma danışanları ətraf mühitlə tanış etmək illüziyasını yaratmaq üçün olduqca əhəmiyyətli görünür. Ola bilsin ki, "praqmatik materiallar" anlayışına informasiya radio və televiziya proqramları, xəbər bülletenləri, hava proqnozları, hava limanlarında və dəmiryol vağzallarında radio elanları kimi audio və audiovizual materiallar da daxil edilməlidir. Bu cür materiallardan istifadə son dərəcə vacib görünür, çünki onlar xarici dil nümunəsidir və tələbələrin motivasiyasını artırmaq üçün əlavə stimulu rolunu oynayır.

Autentik materialların çeşidi sonsuzdur. Corrales[34] və ya Martinez [59] bir sıra müəlliflər arasından aşağıdakıları məhz autentik material üçün ən uyğun olduğunu qeyd etmişlər: mətbuat məqalələri, reklamlar, reseplər, şeirlər, romanlar, hekayələr, televiziya proqramları, karikaturalar, filmlər, mahnılar, fotoşəkillər, rəsmlər və s.

Corrales[34] tərəfindən başqa bir təsnifatda irəli sürülmüşdür. O autentik materialları "2" yerə bölür.

Praqmatik materiallar: konkret və müəyyən edilmiş kommunikativ funksiyası olan materiallardır. Bu materiallarda fikir mübadiləsinin yaradılması əsas amillərdən biridir. Məsələn, telefon danışığı, e-poçt və s.

Qeyri - praqmatik materiallar: şifahi ifadəyə istinad edən, məsələn, şeir, roman, nağıl və ya nağılın, hekayənin nəqli və s.

Gebhard JG[43] aşağıdakı təsnifatı təqdim etmişdir:

1. Autentik audiovizual materiallar - televiziya reklamları, bədii və sənədli filmlər, teleşoular, kliplər, xəbərlər və s.
2. Autentik audio materiallar - audiokitablər, mahnılar, reklamlar və radio proqramları və s.

3. Əsl vizual materiallar - rəsmlər, fotosəkillər, slaydlar, yol nişanları, illüstrasiyalar, markalar, açıqcalar və s.
4. Orijinal çap materialları - qəzet məqalələri, mahnı sözləri, telefon məlumat kitabçaları, qəbzələr, biletlər və s.
5. Reallıqlar (obyektlər) - sikkələr, nağd pullar, maskalar və s.

Melone [60] iki növ tədris materialının olduğunu qeyd edir:

- 1) didaktik məqsədlər üçün istifadə olunan materiallar, yəni dərslikləri, lentləri, CD-ləri və s. biz bura aid edə bilərik;
- 2) tələbələrin dünyagörüş və mədəniyyətinin formalaşmasında xüsusi rol oynadığı qeyd olunan autentik materialları deyə bilərik. Bunlara qəzet və jurnallardan mətnləri, qısa hekayələri, radio, musiqi, broşür və videoları nümunə göstərə bilərik.

Xarici dil mühitində xarici dil öyrənərkən tələbələr standart fransız dili ilə qarşılaşırlar. Bu ümumiyyətlə standart fransız dilinə uyğun olaraq dil və sintaktik qaydaları təqdim edən dərslikdə özünü göstərir. Ancaq öyrənənlərə xarici dili sanki öz ana dilləri imiş kimi öyrətmək istəyiriksə, dünyanın orijinal görüntüsünü göstərmək istəyiriksə və nəhayət, əsl fransız dilini təklif etmək istəyiriksə, bu zaman autentik materiallardan istifadə etmək ciddi şəkildə tövsiyə olunur. Çünki bunlar dili real ünsiyyətdə öyrənməyə imkan verir. Bundan əlavə autentik materiallar xarici dillərin tədrisi və öyrənilməsi prosesində əsas dayaqalara çevrilmişdir.

Bu materiallar dil daşıyıcıları tərəfindən yerlilər üçün yaradılmış olsa da, xarici dil öyrənənlər üçün də ən yaxşı alternativlərdən biridir. Didaktik materiallar xüsusi olaraq dillərin tədrisi üçün yaradılmışdır, dərsliklərdə istifadə olunan mətnlərdə dil adətən süni, strukturlaşdırılmış şəkildə, sırf öyrətmək istədikləri və təkrarlanan cümlə quruluşlarından ibarətdir. Ancaq autentik materiallar da vəziyyət belə deyildir. Tədris zamanı istifadə üçün seçilən autentik materialda dildə istifadə olunan bütün cümlə quruluşlarına, dilin özünəməxsus ifadələri, hətta məcazlara da rast gəlmək mümkündür. Leksik bazanın genişləndirilməsinə də isə xüsusi rol oynayır.

Mochón Ronda [68] 4 növ autentik materialın olduğunu qeyd edir:

- 1) a) hərəkətsiz şəkillər: fotoşəkillər, qrafiklər, işarələr, diaqramlar, xəritələr və s.
- b) film materialları: filmlər və reklamlar;
- 2) yazılı materiallar: romanlar, şeirlər, qəzet məqalələri, reseptlər, biletlər və s.;
- 3) audio materiallar: mahnılar, radio proqramları;
- 4) gündəlik baş verənlər, xəbərlər və s.

Tələbələrin kommunikativ nitq səviyyəsi nə qədər yüksək olarsa, tədris məqsədləri üçün istifadə oluna bilən autentik mətnlər bir o qədər geniş olar. Genişlənən əlaqələr və yeni informasiya texnologiyaları sayəsində bu mətnlər daha əlçatan olur. Amma autentik materiallarla işləyərkən oxunan və eşidilənlər haqqında tənqidi anlayış formalaşdırmaq lazımdır.

Autentik materiallarla işləyərkən bir sıra çətinliklər yaranır: - linqvistik cəhətdən autentik mətnlər əhəmiyyətli çətinliklər yarada bilər: - onlar həmişə tədris materialının əhatə dairəsinə uyğun olmalıdır; - autentik mətnlər məzmun baxımından kommunikativ təlim problemlərinin həlli üçün idealdır.

Autentik materiallar daha çox tələbələrin şifahi yaradıcılığın, leksik bazasının yaradılmasına, linqvistik təxminlərin inkişafına, oxuma, eşitmə, nitq və tələffüz bacarıqlarının təkmilləşməsinə yönəlmişdir.

Authentik materialı oxuyan müəllim və tələbənin qarşısına qoyduğu məqsədlərə aşağıdakıları aid edə bilərik:

- dili daha dərin mənalar səviyyəsində öyrənmək;
- dili öyrənmək üçün motivasiyanı gücləndirmək, çünki təbii insan ünsiyyəti mənalar səviyyəsində baş verir (dil daşıyıcıları ilə yazışma);
- emosional, şəxsən tələbələri oxu prosesinə cəlb etmək və bu, təşəbbüskar nitqin yaradılması mexanizmlərinin - danışma və yazının (bədi ədəbiyyat) daxil edilməsi üçün ilkin şərtidir;

- mədəniyyətlərarası fərqləri müəyyən etmək və anlamaq.

Autentik materiallardan istifadənin üstünlükləri:

- 1) Autentik materiallardan istifadə təlim/tədris prosesinin məhsuldar təşkilinə zəmin yaradır;
- 2) Tədris prosesinin kommunikativ yanaşma əsasında yaradılmasına şərait yaradır;
- 3) Autentik materiallar tədris prosesinin düzgün qurulmasına şərait yaradır;
- 4) Dövrü mətbuatdan götürülmüş autentik materiallar həmişə aktualdır və daim yenilənir;
- 5) Autentik materiallar müasirlik mənbəyini təqdim edir;
- 6) Dil və sivilizasiyanın tədrisini birləşdirməyə imkan verir;
- 7) Bu materiallar öyrənənlərə dil və onların qarşılaşacaqları müxtəlif situasiyaları göstərir;
- 8) Tələbələr xarici dili anlayır və onların mədəni dəyərləri ilə tanış olurlar;
- 9) Müasir tendensiyalara uyğun olması ən əsas faktorlardan biridir;
- 10) Tədris prosesi tələbələrin bilik, bacarıq və vərdisləri ilə bərabər, maraq və meylləri əsasında qurulur.

Tədris vasitəsi kimi autentik materialların üstünlükləri göz qabağındadır, xarici müəlliflərin metodik ədəbiyyatında da geniş yer tutur:

1. Autentik materiallarla təqdim olunan dil real ünsiyyət vasitəsi kimi çıxış edir, real linqvistik reallığı, dilin ünsiyyət vasitəsi kimi fəaliyyət xüsusiyyətlərini və təbii mühiti əks etdirir;
2. Autentik materialların istifadəsi ilə xarici dil reallığının təhrif olunma təhlükəsi azalır: onlar hədəf dilin ölkəsində müasir sivilizasiyanın sübutu olmaqla, hazırda cəmiyyətdə geniş yayılmış ideya və mülahizələri əks etdirir;

3. Didaktik oriyentasiya olmadığından qeyri-lingvistik mühitdə autentik materialların köməyi ilə təqdim olunan informasiya yüksək nüfuza malikdir, təbiilik böyük idrak fəaliyyətinə səbəb olur, tədris materialları sırf təhsil funksiyasını yerinə yetirir və sinifdən kənarında mövcud olmayan uydurma vəziyyətləri əks etdirir, bununla da motivasiyanı azaldır, təqdim olunan məlumatların etibarlılığı, onların istifadəsi sonradan götürülmüş materialların başa düşülməsinə keçidi çətinləşdirə bilər.

Seçilən autentik material tədris olunan dərslə əlaqəli təşkil etsə, öyrənilməsi və onun haqqında müzakirə yaradılması daha asan ola bilər. Ona görə material seçərkən diqqətli olmaq və bəzi nüansları nəzərə almaq lazımdır. İlk öncə ən vacib şərt öyrənilənlərin bilik səviyyəsinin nəzərə alınmasıdır. Çünki əks halda müəllim həmin materialı izah etməli olacaqdır. Digər tərəfdən tələbənin fransız dilində sərbəst danışmasına şərait yaratmaq lazımdır.

1.2. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan

istifadənin tədrisi təcrübəsinin öyrənilməsi.

Ömürboyu öyrənmə anlayışı idrak faktına əsaslanmışdır. Standart dilin öyrənilməsinə hədəflənmişdir. Xarici dilin tədrisi üçün əsas istiqamət öyrənilən dilin ölkəsi, ana dili danışanların sosial və nitq davranışının milli-mədəni xüsusiyyətləri haqqında biliklər toplusuna sahib olan tələbənin multikultural şəxsiyyətinin formalaşdırılmasıdır. Dil daşıyıcılarının adət-ənənələrinə, etiket normalarına, sosial şəraitə və davranış qaydalarına riayət etməklə ünsiyyət prosesində belə biliklərdən istifadə etməyi bacarır.

Tələbələrə öyrənilən dilin ölkəsinin tarixi, mədəniyyəti ilə tanış edən mədəni materialların təlim prosesinə daxil edilməsi əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də, xarici dillərin öyrədilməsinin mühüm vasitəsi kimi autentik materialların əhəmiyyəti getdikcə artır.

Autentik materiallardan istifadə yüksək səviyyəli tənqidi və həvəsləndirici tədrisin əsas dayaqlarından biridir.

Hazırda müəllimin öz işində fransız dili dərsliklərindən, jurnal və qəzetlərdən autentik materiallardan istifadə etmək üçün geniş imkanlar açır və video və audio materiallardan istifadə çox vacibdir. Düzgün seçilmiş mətn tələbələrin dil fəaliyyətini və onların kommunikativ hazırlığını maksimum dərəcədə stimullaşdırır. Beləliklə, təbii, müasir xarici dilin tədrisi dil daşıyıcılarının həyatından götürülmüş və ya onların mədəniyyətinin və mentalitetinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla tərtib edilmiş materiallardan qəbul edilmiş və istifadə olunan nitq normalarına uyğun istifadə etmək şərti ilə mümkündür. Metodik məqsədlər üçün yaradılmış təbii nitq əsəri olan belə autentik və öyrədici autentik materiallardan istifadə nitq fəaliyyətinin bütün növlərini daha səmərəli öyrətməyə, xarici dil dərslərində təbii nitq mühitinə dalmağı simulyasiya etməyə imkan verəcək, təhsil mövzusu kimi xarici dili öyrənmək üçün motivasiyanı artıracaqdır.

Təqdim olunan materiallar tələbələrə öyrəndikləri dilə aid olacaq mətnlər üzərində işləməyə, üslubunu öyrənməyə, həmin dildə danışan insanların tələffüzünü eşitməklə təkmilləşdirməsinə, inkişaf etdirilməsi, yazı və oxu bacarıqlarını öyrənməyə şərait yaranır. Authentik materiallar televiziya xəbərləri, aparıcı çıxışları, reportajlar, hava xəbərləri, ixtisaslaşdırılmış jurnalistlərin izahatları ümumiyyətlə bütün tamaşaçılar üçün nəzərdə tutulmuş yazılı və formatlaşdırılmış mətnlərin, didaktik tipli informativ sənədlərin və ya müsahibə məqsədi daşıyan məlumatların mənşəyi hesab olunur.

Tədrisdə xarici dillərin tədrisində autentik materiallardan istifadə günü-gündən daha mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tələbələrə xarici dili mükəmməl öyrətmək üçün interaktiv üsullar mövcuddur. Hər bir müəllim dərstdə istifadə edəcəyi autentik materialı seçərkən tələbələrin bilik səviyyəsinə uyğun olaraq araşdırma aparmalı və seçimini ona uyğun etməlidir. Authentik materialların hər biri tələbələrə təhsil aldıkların dilin mədəniyyətinə yaxınlaşdırır və aldığı məlumatlar ona gələcək həyatı üçün fikir formalaşdırır. Kiçik mətnlər seçmək daha məqsəduyğundur. Səviyyəni nəzərə alaraq, tələbələrə dili öyrətmək əsas məqsəddir. Seçilmiş autentik materiallar, yəni mətnlər tələbənin bilik səviyyəsindən yuxarıdırsa, bu onun motivasiyasını aşağı salacaq, bu da öz növbəsində dil öyrənmək üçün problem yaradacaq. Əksinə olaraq,

mətnlər tələbələrin bilik səviyyəsindən aşağıdırsa, bu zaman da dərs tələbə üçün darıxdırıcı olacaqdır. Bunu nəzərə alaraq, hər bir müəllim öz dərsini qabaqcadan planlaşdırmalı, tələbələr üçün məhz gərəkli olan autentik materialı seçməlidir. Bundan əlavə, seçilmiş autentik materiallar müəllim tərəfindən düşünülmüş və onların mentalitetinə zidd olmamalıdır.

Təcrübə sahələrinə aid mətnlərlə işləmək tələbələrin dilə olan həvəsini artırmaqla qalmayıb, onlara dili tam şəkildə başa düşməyə imkan verəcək. Üstəlik, bu materiallarla işləmək tələbələrin dili tez qavramasına şərait yaradır. Autentik materialların seçilməsində qrafik və cədvəllərdən çox istifadə etmək məqsədəuyğun deyil. Çünki qrafik və cədvəllər mətnləri oxumağı və təkrar etməyi çətinləşdirə bilər.

Autentik materiallarla işləyərkən tələbələrlə mətn üzərində işləmək lazımdır ki, problem yaranmasın, tam şəkildə başa düşsünlər, onların ağılında mövzu ilə bağlı sual yaranmasın.

Autentik materiallardan istifadə olunacaq vaxtlarda sinifdə qruplarla iş təşkil etmək müəllimin mövzunu tam şəkildə başa salmaq istəyindən xəbər verir. Belə ki, tədris zamanı tələbələr onlara verilən hissələr üzərində işləyir və mətni başa düşməkdə bir-birlərinə kömək edirlər. Bununla da fikir mübadiləsi yaranır, mövzu ətrafında qruplar arasında müzakirə yaranır, bununla da tədris prosesi monotonluqdan çıxaraq tələbələrin maraq dairələrinə xidmət edir. Nəticə də tələbə dərs zamanı "yalançı" əzbərdənsə orijinal nitqini inkişaf etdirmiş olur, mətn haqqında tam biliklərə yiyələnirlər.

Autentik materiallarla dilin öyrənilməsinin digər vacib cəhəti qənaətdir, vaxtı düzgün bölməklə materialı aydın çatdırmağa imkan verir. Əgər tələbəyə tam mətn verilərsə, tələbə mətni təkbaşına təhlil etməli olacaq və bu çox vaxt aparacaq. Bunun üçün yuxarıda qeyd olunduğu kimi qrup işi və yaxud cütlərlə iş təşkil etməklə dərsi səmərəli həyata keçirmək daha uyğundur. Fərdi şəkildə verilərsə, bu zaman tələbə təkbaşına təhlil aparır. Bu zaman seçilən material isə hər tələbənin bilik səviyyəsinə uyğun aparıla bilər. Çünki zəif tələbə verilən materialı tam mənimsəməyə bilər, bu da onun dili öyrənməyə olan həvəsini aşağı salaraq, bu prosesi çətinləşdirəcək.

Tədris prosesində canlı və təbiəti birbaşa əks etdirən xarici dildə autentik materiallardan istifadə dilin fəaliyyəti üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İstifadəsi ilə əlaqədar əsas çətinlik xarici dilin tədrisi prosesində tələbələrin dili mənimsəmələri üçün autentik materiallar kifayət deyil. Əsas və ümumi həllərdən biri seçilən autentik materialın çətinlik səviyyəsi ilə tələbənin bilik səviyyəsi üst-üstə düşsün.

Authentik materiallardan istifadə hər səviyyə üçün fərqlidir. Belə ki, hər səviyyədə fərqli cür materiallardan istifadəni tələb edir. Buna görə də autentik materiallardan istifadəni 3 səviyyə üzrə qruplaşdırıla bilər: aşağı, orta və qabaqcıl səviyyə.

Aşağı səviyyələrdə təqdim olunan autentik materiallarda lügət tərkibi əvvəlcədən verilməli və öyrənilməlidir. Aşağı səviyyələrdə autentik material kimi cədvəllər, menyular, audio və video reklamlar verilə bilər.

Orta səviyyələrdə bu siyahını genişləndirə bilərik; daha uzun məqalələr, 4-5 dəqiqəlik televiziya və ya radio xəbərlər, daha uzun məqalələr və ya hətta müəllif hüquqlu müavilələrə icazə verilərsə, istifadə etmək məqsədəuyğundur. Tələbələrə əvvəlcədən tədris vacibdir, naməlum sözlərdən ibarət lügət tərkibinin müəyyən hissəsi tələbələrə verilə bilər.

Qabaqcıl səviyyədə tələbələrin autentik materiallar üzərində işi zamanı müəyyən taktikaları olmalı, mətni asanlıqla anlamaq üçün cəhd etməli, naməlum sözləri isə minimum olmalıdır. Qabaqcıl səviyyədə istifadə oluna biləcək autentik materiallara qəzet və jurnalları, məqalələri, televiziya proqramlarını, xəbərləri nümunə göstərə bilərik.

Nəticə olaraq, aşağı səviyyələrdə tələbələrin hər şeyi anlamalarına ehtiyac olmadığını vurğulamaq lazımdır. Tələbələrə tez bir vaxtda bir neçə tapşırığı yerinə yetirmək, işin öhdəsindən gəlmək əsas olmalıdır. Onlara bu bacarığı öyrətmək və necə olacağına dair inamlarını yüksəltmək, inkişaf etdirmək, bilinməyənlərin öhdəsindən gəlmək kimi vərdişlərin formalaşması inkişafın ən mühüm elementidir. Göründüyü kimi, autentik materialların istifadəsi tələbələrin ümumi bacarıqlarını

təkmilləşdirməyin asan və rahat yolu, eyni zamanda onların real vəziyyətə hazırlanmasıdır.

Müəllimin rolu dinləmə bacarıqlarında yaradılmasına istiqamətlənməlidir. Bunun üçün bir çox strategiya var. Amma bunu yadda saxlamaq lazımdır ki, mənə səslərə, hecalara, sözlərə bağlı deyil, bütün bu elementlərinin təşkilinə əsaslarıdır. Anlamaq tək-cə biliyi nəzərdə tutmur, fonoloji, qrafik, mətn dil sistemləri, funksional və ötürülən linqvistik strukturların semantik mənasını, habelə verildiyi cəmiyyətin sosial-mədəni qaydalarına dair biliklər, ekstralingvistik amillər, ifadələr, jest və mimikalar da anlamaya daxildir.

Xalqların, dillərin və mədəniyyətlərin misli görülməmiş qarışığının mövcud olduğu şəraitdə tələbələrin öyrənilən dilin ölkəsinin etnolingvistik və mədəni dəyərlərinə qoşulmağa imkan verən bilik, bacarıq və vərdişlərin inkişaf etdirilməsi xüsusilə vacibdir. Belə bilik, bacarıq və vərdişlərin birləşməsi tələbələrin kommunikativ səriştəsini təşkil edir. Metodologiya ən çox aşağıdakı struktur komponentlərin fərqləndiyi kommunikativ səriştə modelindən istifadə edir: linqvistik, sosiolingvistik, diskursiv, sosial-mədəni, strateji və sosial.

Sınıf-dərs sistemi şəraitində real kommunikativ situasiyaların olmadığı şəraitdə xarici dil kommunikativ səriştəsinin formalaşdırılması yalnız autentik materiallardan geniş istifadə etməklə mümkündür. Son zamanlarda autentik metodologiyada "autentik" sözüne çox rast gəlinir. Autentik məntələr, autentik tapşırıqlar, autentik vəziyyətlər, autentik səs, ümumiyyətlə autentik materiallar və hətta autentik dərsliklər haqqında danışılmağa başlanmışdır. Eyni zamanda, xarici dilin tədrisində istifadə olunan orijinal materiallar problemi çoxlu mübahisələrə səbəb olur.

Xarici tədris materiallarında müasir bədii ədəbiyyatdan autentik məntələr demək olar ki, yoxdur. Q.Hoffman (49) müxtəlif alimlərin fikirlərini qruplaşdıraraq xarici dilin tədrisində autentik bədii məntələrdən istifadəyə qarşı "3" əsas arqument müəyyən etmişdir:

1) Tələbələrin əksəriyyətinin ədəbiyyata marağı yoxdur, onlar onu darıxdırıcı, köhnəlmiş, həyatdan uzaq, çox intellektual hesab edirlər;

2) Linqvistik cəhətdən orijinal bədii mətnlər tələbələrin başa düşməsi üçün çox çətinidir;

3) Ədəbiyyat sinifdə ünsiyyəti təmin etmədiyi üçün dil və ədəbiyyat dərsləri metodik olaraq bir-birini istisna edir. Bədii mətnlər əsasında yalnız qrammatik material və lüğət yerləşdirilə bilər. Bununla belə, Q. Hoffman (49) hesab edir ki, həqiqi ədəbi mətnlərdən istifadə etməkdən imtina etmək olmaz. Məsələ yalnız xarici dil dərslərində onlardan necə düzgün metodik istifadə etməyi bilməkdir. O, xarici dillərin öyrənilməsi prosesinə orijinal bədii mətnlərin cəlb edilməsinin lehinə 18 tezis irəli sürmüşdür. Bəzilərinə nəzər salaq:

1) Müxtəlif ünsiyyət vəziyyətlərində həll olunan mövzuya və ünsiyyət tapşırıqlarına uyğun gələn çox tip mətn vardır. Bədii mətnlər isə tələbələrin təxəyyülünün, yaradıcılığının inkişafı üçün daha çox imkanlar yaradır;

2) Autentik bədii mətnlər kimi münaqişələrin həll olunduğu, sosial, mədəni və digər problemlərin aktuallaşdığı mətnlərdən istifadə edilməlidir;

3) Bədii autentik mətnlər tələbəni müzakirəyə dəvət etməlidir;

4) Mədəni və regional dəyəərə, aydın struktura malik olmalı və ölçüləri kiçik olmalıdır;

5) Mətnlər ünsiyyət aktında əsas həlqə kimi bir sıra funksiyaları yerinə yetirirlər. Onların arasında əsas olanı kommunikativdir. O, mətnin insan ünsiyyətinin, ünsiyyət tərəfdaşlarının informasiya qarşılıqlı əlaqəsinin ən mühüm vasitəsi olmaq xüsusiyyəti ilə özünü göstərir.

Dil öyrədən hər bir müəllim xarici dili öyrənənlər üçün dil öyrənmə prosesini nəzərə alaraq onların autentik materialları mükəmməl başa düşmələrinə diqqət yetirməli və mümkün qədər anlamı sadələşdirməlidir. Autentik materialların digər bir vəzifəsi tədris dilinin öyrənilməsi ölkə haqqında öyrənənlərdə təsəvvür yaratmaq, o

ölkənin həyat tərzini, gəzməli və görməli yerlərini tanımaq, ölkə əhalisinin sayı, coğrafi mövqeyi, tarixi, sivilizasiyası, mətbəxi barədə məlumat əldə etdirməkdir. Bu materiallarla işləməyin vacib nöqtələrindən biri də tələbələrdə "oxumaq və danışmaq" kimi bacarıqların formalaşdırılmasına kömək etməkdir. Tələbənin mətni anlaması çox vacibdir, çünki o mətni öz sözləri ilə xarici dildə təqdim etməsi dərsə olan meylin artmasına təkan verir. Sual verilə bilər ki, dərsliklərdə verilən hər hansı bir mətni oxuyan tələbə onu anlayıb, öz sözləri ilə xarici dildə ifadə edə bilər. Bəs autentik materialların əlavə rolu nədən ibarətdir? Autentik materiallardan istifadə tədris prosesini monotonluqdan çıxararaq, tələbənin marağına səbəb olur. Bununla da dərs zamanı tələbə daha çox məlumat əldə edir. Autentik mətnlərlə işləyərkən oxu bacarıqları və tələbələrin nitqi daim təkmilləşir. Əslində autentik materiallar oxuyub anlamadan daha çox, kommunikativ və yaxud linqvistik məlumatları təmsil etmək üçün yazılmışdır, yəni əsas məqsəd məlumat ötürmək deyil, diskussiya yaratmaqdır. Digər tərəfdən, autentik materiallar tələbələrə real dil ilə tanışlıq imkanı verir və onlara etibarlı linqvistik məlumatlar ötürür, ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün şərait yaradır. Tələbələrə öyrəndikləri dildə bir ssenari yazmaq tapşırılsa, onda tələbələr dillərini zənginləşdirməyə cəhd göstərərək, ən mükəmməl ssenarini yazmağa çalışacaqlar. Bunun özü də dilin inkişafına zəmanət verir.

Hal-hazırda, orijinal materialların mahiyyətini müəyyən etmək üçün bir neçə yanaşma mövcuddur. Bu, ilk növbədə "həqiqiliyin" nə olduğunu tərifinə, eləcə də tədris prosesində orijinal materiallardan istifadənin metodik olaraq düzgün təşkilinə aiddir. Autentik materiallar "dil daşıyıcılarının yerlilər üçün hazırladıkları mətnlər təhsil vəziyyəti üçün deyil, real şərait üçün yaradılmışdır.

Xarici və rus metodistlərinin əsərlərində də həqiqiliyin müxtəlif təsnifatlarına rast gəlinir. L. Lier (57) həqiqiliyin 3 növünü qeyd etmişdir. Birincisi, o təbii dildən istifadə məqsədi daşıyır və metodoloji məqsədlər üçün xüsusi hazırlanmış mətnlərin istifadəsində təzahür edən materialın həqiqiliyini vurğulayır. İkincisi, pragmatik orijinallıqdır, yəni kommunikativ məqsədin həqiqiliyini vurğulayır. Üçüncüsü, L. Lier şəxsi həqiqiliyin mövcudluğundan danışır ki, bu da subyekt tərəfindən

kommunikativ ünsiyyətin həyata keçirilməsinin səbəb və məqsədlərini aydın başa düşmək deməkdir.

S. G. Ter-Minasov(74) autentik materiallar haqqında öz fikrini qeyd edərək bildirmişdir ki, insanın öz mədəniyyəti ilə öyrəndiyi dilin ölkəsinin mədəniyyəti haqqında bilikləri nəzərdə tutur. Regionşünaslıq bilikləri, yəni ölkənin coğrafi mövqeyi, iqlim şəraiti, iqtisadiyyatı, ənənəvi əlaqələri müəyyənləşdirir, tarixin inkişaf mərhələlərini, görkəmli şəxsiyyətləri, baş verən hadisələri, dini inanclar və rituallar haqqında biliklər mədəniyyətlərarası ünsiyyət vəzifəsini asanlaşdırır, adət-ənənələrimizdə və həyat tərzimizdə oxşar və fərqli cəhətləri tapmağa imkan verir, bərabər əsasda dialoqa daxil olmağa şərait yaradır.

Nunanın (65) tərifinə görə isə, autentik materiallar "təbii ünsiyyət prosesində yaranan, xüsusi olaraq dil öyrənmə zamanı istifadə üçün deyil, şifahi və yazılı formada olan məlumatlardır".

R. P. Milrud və E. V. Nosonoviç (14) autentik materiallara aid edirdilər: şəxsi məktublar, lətifələr, məqalələr, yeniyetmələrin gündəliklərindən çıxarışlar, reklamlar, kulinariya reseptləri, nağıllar, müsahibələr, elmi-populyar və regional coğrafiya mətnləri. Onlar həmçinin janrın orijinallığının qorunub saxlanmağının vacibliyini vurğulayırlar və janr-kompozisiya rəngarəngliyinin tələbələri nitq klişeleri, frazeologiya, həyatın müxtəlif sahələri ilə bağlı olan və müxtəlif üslublara aid olan lüğətlərlə tanış etməyə imkan verdiyini vurğulayırlar. Müəlliflər həm də onu vurğulayırlar ki, tədris materialının həqiqiliyi bir sıra amillərdən asılı olan nisbi xüsusiyyətdir: onun tətbiq olunduğu şəraitdən, tələbələrin fərqi xüsusiyyətləri, müəllimin məqsədləri və s.

Dil daşıyıcıları üçün nəzərdə tutulmuş orijinal, uyğunlaşdırılmamış mətnlərin istifadəsini əsaslandıraraq, R. P. Milrud(14) həqiqiliyin aşağıdakı substantiv aspektlərini müəyyən edir:

1. Mətnlərə verilən tədris tapşırıqlarının həqiqiliyi- tapşırıqlar mətnlə qarşılıqlı əlaqəni stimullaşdırmalı, informasiya mənbələri ilə işləyərkən sinifdən kənar həyata keçirilən əməliyyatlara əsaslanmalıdır;
2. Tələbələrin diqqətini cəlb edən və mətnin kommunikativ tapşırığının başa düşülməsinə, onun reallıqla əlaqələrinin qurulmasına şərait yaradan orijinal dizayn;
3. Reaktiv orijinallıq - təhsil mətni hazırlayarkən ona öyrənənlərdə orijinal emosional, əqli və nitq reaksiyasını oyatmaq bacarığı verilməlidir;
4. Situasiya orijinallığı maarifləndirici illüstrasiya kimi təklif olunan situasiyanın təbiiliyini, doğma dildə danışanların elan edilmiş mövzuya marağını, onun müzakirəsinin təbiiliyini nəzərdə tutur;
5. İnformativ həqiqilik - öyrənənlər üçün mənalı məlumat daşıyan, onların yaş xüsusiyyətlərinə və maraqlarına uyğun mətnlərdən istifadə edilməsi;
6. Kulturoloji orijinallıq - başqa mədəniyyətin spesifikliyi, gündəlik həyatın xüsusiyyətləri və ana dili danışanların vərdişləri haqqında təsəvvür yaradan mətnlərdən istifadə edilməsi;
7. Milli mentalitetin həqiqiliyi - konkret bir ifadənin işlədilməsinin məqsədəuyğun və ya qeyri-münasibliyinin aydınlaşdırılması.

Mişan(35) autentik mətn üçün meyarlar təqdim etmiş, mətnin fiziki mənşəyinə, orijinal kommunikativ funksiyasına və mədəni kontekstinə uyğunluğun mühüm rol oynadığını qeyd etmişdir. Bundan anlaşılır ki, autentik mətn maarifləndirici məzmunundan əlavə, real həyatla bağlı materialın ötürülməsinə xidmət edir. Barlund(27) isə qeyd edir ki, materialın dil daşıyıcıları tərəfindən hazırlanması faktı onun linqvistik orijinallığını yaxşılaşdırır. Autentik materialların istifadəsi orijinal dili öyrənməyə ən yaxşı vasitədir, ancaq Nyman(65) əlavə edir ki bir mətnin həqiqilik səviyyəsi fəaliyyət və onun məzmunu tələbələrin maraq və əvvəldən mənimsədiyi təcrübəsi ilə sıx bağlı olduqda dil səviyyəsinin inkişafı nəzərəcarpacaq dərəcədə artır. Bu, daxili motivasiyanın mərkəzi aspekti formalaşdırdığı orijinal öyrənmə konsepsiyasına aiddir.(27)

Həqiqilik anlayışı dil və sinifdə qarşılıqlı əlaqədən istifadə etməklə müəyyən edilə bilər. Larsson Ringvist və Sundberg(54) gündəlik həyatın kortəbii məişət üslubunun xüsusiyyətlərini də dil sinfinə də gətirmək lazım olduğunu qeyd edirlər. Buna görə də orijinallıq, sözü gedən materialdan hazırlanmış konkret hərəkətlərə əhəmiyyət verməklə, fəaliyyət və tələbə arasında qarşılıqlı əlaqənin köməyi ilə inkişaf edir ki, bu da dil dərslərində real ünsiyyət vəziyyətlərini təqlid etmək məqsədi daşıyan tapşırıqların istifadəsini izah edir.(62) Compennolle və Mcgregor (2016:5) öyrənmələrin öyrənilmiş forma və ya nümunələri onların funksional və sosial-mədəni əhəmiyyəti ilə əlaqələndirmək bacarığının mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini qeyd edərək, həqiqiliyin orijinallığın dil öyrənmə kontekstində inkişaf etdirilməsi üçün bu tərəfini ümumiləşdirir.

Mişana(62) görə, həqiqiliyin faydaları çoxdur. O hesab edir ki, autentik materiallar zəngin və müxtəlif dil məzmununu təmsil edir, vizual və eşitmə aspektlərini nəzərə alır, beləliklə, beyni müxtəlif şəkildə stimullaşdırır və dil öyrənmə prosesinin affektiv amillərinə təsir göstərir.

Authentik material istifadə edən müəllim qarşısına bir sualı daha qoymalıdır: Tələbədə hansı keyfiyyətlər, bilik və bacarıqlar formalaşdırılmalıdır ki, o, bu gün və sabah sürətlə dəyişən dünyada özünə yer tapa bilsin?

- 1) Başqa mədəniyyətlərin dəyərlərinə qarşı mehriban və tolerant münasibətin formalaşdırılması;
- 2) Başqa ölkələrdəki həmyaşıdlarının həyatı, müxtəlif janrlı xarici ədəbiyyat nümunələri ilə tanışlıq əsasında dünyanın dərk edilməsində, milli kimliyin inkişafında şəxsi mövqe;
- 3) Dilin struktur və sistem vahidləri ilə işləmək bacarığı.

Bəs nə üçün xarici dilin tədrisində tədris materialının həqiqilik kimi səciyyəvi xüsusiyyəti əhəmiyyət kəsb edir?

Ona görə ki:

- 1) Standartın tələbləri, tədris prosesi və əsas təhsil proqramının mənimsənilməsinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi sistemi arasında əlaqəni təmin etmək lazımdır;
- 2) Öyrənilən xarici dildə əldə edilmiş bilik səviyyəsinin yüksəldilməsinə marağın formalaşması üçün zəmin yaratmaq lazımdır;
- 3) Xarici dillərin tədris prosesinin mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə vəziyyətinə yönəldilməsi ilə əlaqədardır.

Tədris-orijinal materiallar autentik təhsil prosesinin bütün parametrləri və həqiqilik meyarları nəzərə alınmaqla xüsusi hazırlanmış və konkret təhsil problemlərinin həlli üçün nəzərdə tutulmuş materiallardır. Dərsin tərkib elementlərinin hər biri - mətnlər, öyrənmə tapşırıqları, dərsdəki mühit, öyrənmə, qarşılıqlı əlaqə - orijinalı qeyri-orijinaldan ayırmaq üçün öz meyarlarına malikdir. Müəllimin vəzifəsi həqiqiliyin bütün parametrlərinin ahəngdar birləşməsinə nail olmaqdır.

Beləliklə, həqiqiliyin qlobal, ümumiləşdirilmiş tərifə yoxdur. Bu bir sıra şərtlərin, müxtəlif orijinallıq növlərinin birləşməsidir, bu və ya digər növün mövcudluq dərəcəsi vəziyyətdən asılı olaraq dəyişə bilər.

Dil tədrisində kommunikativ səriştənin formalaşması müasir linqvodidaktikanın əsas problemlərindən biridir. Xarici dildə əsas təhsil proqramını mənimsəməyin məqsədlərindən biri dünyanı dərk etməkdə fəal şəxsi mövqenin formalaşdırılması, o cümlədən tanışlıq yolu ilə milli özünüdərk inkişafıdır.

Xarici dilin öyrənilməsi tələbədən tam kommunikativ səriştənin inkişafı üçün çox vaxt və səy tələb edir. Bu səy uzun müddətdə tələbənin marağını, başqa sözlə motivasiyasını azalda bilər. Henry (46) dil müəlliminin həvəsləndirici agent kimi mühüm rola malik olduğunu vurğulayır, çünki xarici dil öyrənmək tələbə üçün problem olduğunu hiss edir və bunun üzərinə gedir. Müəllifin fikrincə, müəllim davamlı olaraq təcrübələrdən istifadə edərsə, tələbə motivasiyasını artırmağa yönəlsə, bu vəziyyət həll edilə bilər. Məqsədi isə istifadə olunan materiallardan tələbəni həvəsləndirmək və dil tədrisi zamanı demotivasiyaya qarşı mübarizə

aparmaqdır. Guariento və Morley (44) yazır ki, autentik mətnlərdən istifadə tələbəni öyrənmə prosesində həvəsləndirmək üçün bir yol hesab olunur, çünki onlardan istifadə edərkən tələbə dili öyrəndiyini hiss edir.

Autentik materialların geniş spektri tələbələrə müxtəlif kommunikativ vəziyyətlərdə, sosial-siyasi və sosial-mədəni kontekstlərlə əlaqə yaratmağa imkan verir, bu materialların tətbiqi sayəsində tələbələrə biliyindən asılı olaraq müəyyən problemlər, mövzular və ya metodoloji alətlər seçilməlidir ki, onları həvəsləndirmək, maraq stimullaşdırmaq üçün çalışmaq, dil öyrətməyi hədəf götürmək lazımdır. Müəllim seçilmiş bir autentik material üzərində bir neçə xüsusiyyəti tələbəyə aşılamağı hədəfləyirsə, onların hamısını inkişaf etdirmək mümkün deyil. İstər-istəməz bir hissə yarımçıq qalacaq. Buna görə də seçim yaratmaq üçün tələbələrə keçilən material üzərində hansının öyrədilməsi daha məqsədəuyğundursa, o seçilməli, yəni auditoriyanın ehtiyaclarına bağlı olmalıdır.

R. P. Milrud və E. V. Nosonoviç (14)- əsas biliklərin kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasının tərkib hissəsi olduğunu iddia etmişdir. Belə biliklər milli mədəniyyətin bir hissəsidir, "müəyyən etnik və ya dövlət birliyinin bərabər ölçüdə tarixi inkişafının" nəticəsidir. Onların fikrincə, onlar sosioloqların kütləvi mədəniyyət adlandırdıqlarının bir hissəsini təşkil edirlər, yəni, onlar təbii ki, milli icmanın bütün üzvlərinə məlum olan məlumatları təmsil edirlər.

Linqvistik terminlər lüğətində əsas biliklərə fon bilikləri adı verilmişdir. Fon bilikləri dedikdə, dil ünsiyyətinin əsasını təşkil edən danışanın və dinləyənin reallıqlar haqqındakı qarşılıqlı biliyi nəzərdə tutulur.

N. Kryukov, Y. A. Sorokin və başqaları(23) fon biliklərinin aşağıdakı tərifini verirlər: fon linqvistik bilik - danışan və dinləyici tərəfindən nəzərdə tutulan, lakin dialoqda aydın şəkildə tələffüz edilməyən və linqvistik ünsiyyətin əsasını təşkil edən hər hansı reallıqlar haqqında bilikdir. Əsas biliklərin şifahi şəkildə ifadə edilməsi ayrıca idrak vəzifəsidir və gündəlik ünsiyyətdə baş vermir. Bu konsepsiyanın praktiki mənası, xüsusən də xarici dilin öyrənilməsinin regional coğrafi anlayışların mənimsənilməsinə əsaslanmalıdır.

B. P. Furmanova(25) - mədəniyyətlərarası ünsiyyət vəziyyətlərindən uğurlu ünsiyyətin təşkili üçün "mədəni-lingvistik" şəxsiyyətin mənimsəməli olduğu əsas biliklərin aşağıdakı bölmələrini müəyyən edir:

1) Tarixi-mədəni fon, o cümlədən tarixi inkişaf prosesində cəmiyyətin mədəniyyəti haqqında məlumatları əhatə edir. Tarixi-mədəni fon dedikdə, ölkənin tarixini, yaranan mədəni dəyərləri özündə əks etdirir;

2) Sosial-mədəni fon. Autentik materialların sosial-mədəni fonu tipik ünsiyyət vəziyyətlərində kommunikativ əhəmiyyətli leksik vahidləri, öz fikrini ifadə etmək üçün lüğət tərkibinə daxil olan danışq klişələrini, habelə milli-mədəni komponenti olan sözləri özündə cəmləşdirən məhsuldar lüğət vasitəsilə həyata keçirir. Gündəlik həyatda baş verən ünsiyyətləri, asudə vaxtla əlaqəli olan reallıqları, fon biliklərini əhatə edir. Bunlar öyrənənlərə fərqli milli mədəniyyətə daxil olmağa, ana dilində danışan şəxsin gündəlik lüğətini mənimsəməyə imkan verir;

3) Etnomədəni fon. Gündəlik həyat, adət-ənənələr, bayramlar haqqında məlumatları əks etdirir.

4) Semiotik fon, simvolizm, təyinatlar, xarici dil mühitinin xüsusiyyətləri haqqında məlumatları ehtiva edir.

Hər bir dil ilk növbədə milli ünsiyyət vasitəsidir və o, xidmət etdiyi cəmiyyətin maddi və mədəvi mədəniyyətinin konkret milli faktlarını əks etdirməsəydi, qəribə olardı. Bu, sonradan kommunikativ səriştənin belə uğurlu və adekvat formalaşmasına töhfə verən fon məlumatları daxil edən autentik materiallardan istifadə edərək xarici dil öyrənməyin vacibliyidir. Xarici dil öyrənmək müəyyən bacarıqlara yiyələnmək, təkcə dil strukturları və onlardan istifadə qaydaları haqqında biliklər əldə etmək deyil, həm də tələbələrin dilin məzmun tərəfi ilə ölkə və xalq arasındakı əlaqəni qavraması kimi başa düşülür. Bu dildə danışan xalqın mədəniyyətini biliklərlə birlikdə öyrənmək xarici dillərin effektiv tədrisinin tərkib hissəsi hesab olunur, çünki başqa mədəniyyətin mövzusunə və sosial dünyasına istinad etmədən bir dili mənimsəmək mümkün deyil.

Voronino G. I. (1) - autentik mətnləri ana dilində danışanların kommunikativ təcrübəsindən götürülmüş mətnlər kimi təyin edir. O, müxtəlif janr formaları ilə təmsil olunan iki növ autentik mətni müəyyən etmişdir: funksional, təlimatlandırıcı, izahedici, reklam və ya xəbərdarlıq funksiyasını yerinə yetirən (işarələr, yol nişanları, nişanlar, diaqramlar, çertyojlar, teatr proqramları və s.) və informativ, informasiya funksiyasını yerinə yetirən və daim yenilənən məlumatları özündə əks etdirən (məqalələr, müsahibələr, rəy sorğuları, oxucuların çap mediasına məktubları, aktual sensasiyalı məlumatlar, elanlar, izahatlar, qrafika, reklam, şərh, reportaj və s.)

J. Harmerin fikrincə (45), ilkin olaraq ənənəvi formada təhsil məqsədləri üçün uyğunlaşdırılmamış mətn, dil daşıyıcıları tərəfindən anadillilər üçün yazılmış mətn autentik hesab olunur.

Linqvistik aspektdə autentik mətnlər lüğətin özünəməxsusluğu ilə səciyyələnir: onların tərkibində çoxlu əvəzliliklər, hissəciklər, ünsiyyətlər, emosional məzmunlu sözlər, assosiativ əlaqələrin yaranması üçün nəzərdə tutulmuş ifadələr, frazeoloji vahidlər mövcuddur.

Autentik materiallar tələbələrin maraqları, məqsədləri və xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla çətinlik dərəcəsinə görə təsnif edilməlidir. Bu materialları tədris proqramına daxil etməzdən əvvəl ehtiyaclar, məqsədlər və bilik səviyyələrinə görə dəqiq və ardıcıl tətbiq etmək lazımdır. Autentik materiallar linqvistik və təhsil meyarlarına cavab verməlidirlər. Tələbələrin ehtiyaclarını, maraq və meyllərini, məqsədlərini nəzərə alaraq, müəllim vəzifələri müəyyən etməlidir. Rivenc simulyasiya məşqlərini təklif edir. Məsələn, tələbələr öz işlərini, şirkətlərini təqdim edə bilərlər, müəyyən etdikləri məhsulları sata və ya ala bilərlər. Mətni daha yaxşı anlamaq üçün onun mövzusunə uyğun situasiya yarada bilərlər. Bəzi suallara, yəni kim danışır?, kimə?, harada?, nə vaxt?, necə?, niyə? suallarına cavab verə biləcək oyunlar təşkil edə bilərlər. Yəni, tələbələr anlama bacarıqlarını inkişaf etdirməyə təşviq edilməlidir.

Autentik materialların təlim prosesində istifadəsi, auditoriyada təqdim olunması bəzi fəaliyyətləri həyata keçirməyimizə bizə kömək edəcəkdir. Biz tədrisin səmərəli

qurulmasına şərait yaratmaqla yanaşı, keçilən dərsin tam öyrənilməsinə, anlanılmasına nail olar bilərik. Autentik materialların təlim prosesində öyrənilməsinin bir neçə əhəmiyyətini qeyd edə bilərik. Bu materialların təlimdə istifadə olunması yuxarı kurs tələbələrinin dil biliyinin təbii ünsiyyət əsasında inkişafına, təkmilləşməsinə şərait yaradacaq. Autentik materiallar əsasında tələbələrə geniş söz ehtiyatı olan materiallar təqdim edə bilirik. Ancaq ana dilinə müraciət etmədən təqdim etmək istədiyimiz sözlərin xarici dildə izahını verə bilərik. Dil tədrisində ana dilə müraciət tələbənin xarici dili öyrənməsi və təbii nitqin yaranmasını zəiflədir. Buna görə söz elə xarici dildə izah edilməlidir. Bəzi quruluşların dəqiq təsvirini verə bilərik, ölçüləri, formaları düzgün əks etdirmək mümkündür. Müxtəlif ölçülü obyektləri göstərməklə sifətin dərəcələrini izah edə, və yaxud obyektləri müxtəlif yerlərdə yerləşdirməklə də ön sözlərə nümunə göstərə bilərik.

"Rollu oyunlar"dan istifadə etməklə, konkret mühit yarada və fəaliyyətləri daha real edə bilərik. Məsələn, xarici dildə bir əsərin səhnəsinin canlandırılması hər tələbənin üzərinə müəyyən məsuliyyətin düşməsinə səbəb olur. Həm xarici dil öyrənir, həm də əsər haqqında məlumat əldə etmiş olur. Təlimin səmərəli təşkili dedikdə, tələbələr üçün dərsin maraqlı olması əsas amildir. Buna görə də "rollu oyunlar"dan istifadənin rolu əvəzənilməzdir.

Bir prosesi təsvir edə bilərik. Məsələn, çayın dəmlənməsi prosesi, və yaxud yeməyin necə hazırlanması, yəni reseptini verə bilərik. Buna alqoritmdə deyə bilərik. Müəyyən ardıcılıqla xarici dildə danışmaq şərt kimi qarşıya qoyulur. Tələbə danışarkən feilin əmr şəklindən istifadə edə bilər, bu da tələbədə feilin əmr şəklinin qaydasının möhkəmlənməsinə səbəb olacaq. Və yaxud bütün sinifə fərdi şəkildə bir yeməyin reseptini yazmaq tapşırıla bilər. Hər kəs fərdi şəkildə yazmaqla, autentik material əsasında xarici dildə yazı bacarıqlarını da inkişaf etdirmiş olacaq. Bunu cütlərlə və ya qrup şəkildə təşkil etməklə də etmək mümkündür.

"Rollu oyunlar"la yanaşı, yaddaş oyunlarından da istifadə etmək məqsəduyğundur. Yaddaşın gücləndirilməsinə xidmət edən bu oyunların təşkili tələbələrin də istəyinə uyğun təşkil edilə bilər.

Real ünsiyyətləri situasiyaları qurmaq lazımdır. Autentik materialların təlimdə istifadəsi məhz təbii ünsiyyəti əks etdirdiyi üçün çox əhəmiyyətlidir.

Autentik materiallardan istifadə etməklə tələbə də xarici dil öyrənmək üçün vacib olan "4" əsas bacarığın formalaşdırılmasına diqqət göstərmək lazımdır: dinləyib anlama, danışmaq, yazı və oxu bacarıqlarının hər birinin inkişafı mütləqdir. Hər dərs üçün autentik materiallardan istifadə edərkən bu bacarıqlardan ən az birinin inkişafına istiqamətlənməlidir.

Autentik materialların üstün cəhətləri olduğu kimi, çatışmayan cəhətləri də vardır. İlk öncə, bu materialların mürəkkəbliyidir. İstifadə olunan mətndən asılı olmayaraq, mətni redaktə etmək və problemi düzgün qiymətləndirə bilməmək autentik materialların öyrənilməsini çətinləşdirir. Lüğət tərkibi, yəni keçilən mövzuya uyğun olmayan sözlərdən ibarət mətnlərdən istifadə çatışmayan cəhətlərdəndir. Həddindən artıq qarışıq strukturlarda aşağı səviyyəli mətnlərin şifrəsini şifrəsini açmaqda problemlər yaradır. Xüsusi hazırlıq tələb edir. Çünki autentik material seçmək müəllim üçün çox vaxt aparan işdir. Bugün aktual olan bir mövzu sabah üçün köhnələ bilər, məsələn xəbərlər, məqalələr və s.

Autentik mətnlər milli mədəniyyətin faktlarını və xüsusiyyətlərini əks etdirdiyi üçün maarifləndirici mətnlərdən bir sıra üstünlüklərə malikdir. Tələbələr bu mətnlər vasitəsilə yeni biliklər, dəyərlər, hədəf dilin ana dilini öyrənirlər və mədəni sərişələr formalaşdırırlar. Real həyatı yaşayan mətnlərdə əks olunması tələbələrin marağına, materialı müzakirə etməyə həvəsi, istəyini artırır, müvəffəqiyyətlə başa düşmək isə dilin sonrakı öyrənilməsində motivasiyanın artmasına səbəb olur. Reallıqlarla, eləcə də öyrənilən dilin aforizmləri, idiomları və digər frazeoloji vahidləri ilə qarşılaşan tələbələr ana və xarici dillərdə müqayisə və təhlil etmək, oxşar və fərqli cəhətləri tapmaq imkanı əldə edir. Əsərdə autentik materialların yer alması həm də tələbələrin ünsiyyət bacarıqlarının inkişafı üçün münbit şərait yaradır. Bundan başqa, autentik mətnlər danışmaq nitqinin canlı intonasiyası, təbii emosionallığı, pauza doldurucuları - təbii, qeyri-rəsmi ünsiyyətin xarakterik xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur ki, bu da tələbələrin marağını artırır.

Bu cür materiallarla işləyərkən tələbələr xarici dil öyrənərkən daxili motivasiyada nəzərəcarpacaq dərəcədə artım göstərirlər. Müəyyən bir mövzunun müzakirəsi zamanı verilən suallara təbii reaksiya nəzərə çarpır. Əsl videomateriallar xarici dilin effektiv öyrənilməsi üçün zəruri olan emosional və şifahi reaksiyanı doğurur.

Autentik mətnlərin öyrənilməsi digər tədris vəsaitləri ilə müqayisə də bir sıra üstünlüklərə malikdir, yəni:

- öyrənmə motivasiyasına müsbət təsir göstərir, çünki onlar peşəkar inkişaf üçün maraqlı məlumatlar ehtiva edir;
- peşəkar və ümumi bilik səviyyəsini artırır;
- yerli danışanların orijinal lüğətindən istifadə edərək dili öyrənməyə və təkmilləşdirməyə kömək edir;
- yaddaş, diqqət və təfəkkürü inkişaf etdirir.
- tələbələrin marağına səbəb olduğu üçün öyrənmə prosesinin əlverişli keçirilməsinə səbəb olur

**FƏSİL 2. DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN YUXARI KURSLARINDA
TƏLƏBƏLƏRDƏ AUTENTİK MATERİALLARDAN İSTİFADƏ
BACARIQLARININ AŞILANMASI İMKANLARI.**

*2.1. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan
istifadənin tədrisi zamanı istifadə olunan üsullar.*

Qeyd etdiyimiz kimi, təlim/tədris prosesinin səmərəli təşkili, yeni metodlarla dərslərin keçirilməsi, tələbələrin maraqlı, ehtiyac, meyl və motivasiyalarının nəzərə alınması, dərslərin məqsədyönlü icrası üçün autentik materiallardan istifadə əlverişlidir. Tədris prosesində düzgün istifadə edilərsə, autentik materiallar xarici dil biliklərinin təkmilləşdirilməsinə kömək olacaqdır. Autentik material üzrə müxtəlif yanaşmalar görə bilərik. Məsələn, Ron Oliver və Janice Herringtonun yanaşmasında autentik material "əsl öyrənmə" vasitəsi kimi qeyd olunur. Tələbələrini dünyadakı real vəziyyətlərlə üz-üzə qoyur və onları real həyata hazırlamağı hədəfləyir.(47) Başqa bir yanaşma Devid Nanen və Ronald Karter tərəfindən təklif edilmiş, onlar autentik materialları dilin tədrisi məqsədləri üçün xüsusi olaraq hazırlanmamış adi mətnlər adlandırmışdır.(33) Bu mövqeyi dəstəkləyərək Robert Jordan da pedaqoji məqsədlər

üçün nəzərdə tutulmayan mətn kimi qələmə verərək autentik mətnin oxşar tərifini vermişdir.(50) Erik Yakobson autentik materialları real həyatda istifadə olunduğu kimi sinifdə də istifadə oluna biləcək material ola biləcəyini irəli sürdü.(51)

Xarici dilin tədrisi prosesində istifadə olunan materialların əksəriyyəti autentik olmalıdır.(15) Ancaq xarici dil tədrisində autentik olmayan materiallardan tamamilə imtina etmək mümkün deyil.(20) Bütün müəlliflər autentik materialları və konkret olaraq mətnləri pedaqoji məqsədlər üçün işlənməyən və dilin mövcud norma və müddəalarını, onun müasir inkişaf mərhələsini əks etdirən xüsusi material təbəqəsinə ayırırlar.

Xarici dilin tədrisində autentik materiallardan istifadə bacarıqlarının inkişafı üçün bir neçə üsul qeyd edə bilərik. Birincisi kağız materiallarıdır. Ən geniş yayılmış növüdür. Müəllimlər tərəfindən hələ də geniş şəkildə istifadə olunur. Ədəbiyyat mətnləri, jurnal və qəzet məqalələri və s. aiddir.

İkincisi, autentik videomateriallardır. Tədris prosesində autentik videomateriallardan istifadə ən vacib üsullardan biri hesab olunur. Belə ki, tədrisdə yaranan problemlərin həllində aparıcı rola sahibdir. Dil daşıyıcılarının davranışlarının xüsusiyyətlərini başa düşmək üçün onları, eləcə də ünsiyyətin baş verdiyi mühiti görmək lazımdır. Məsələn, restoran, metro, mağaza və s. Videomateriallar ölkənin və insanların həyatları ilə yaxından tanış olmaq imkanı verir. Bu materiallarda səs diapazonunun olmasına da diqqət etmək lazımdır. Yoldan keçənlərin söhbətləri, nəqliyyatın səs-küyü, telefon zəngləri, musiqi və s. xarici nitqi real həyatda olduğu kimi müxtəlif müdaxilələr fonunda dərk etmək. Bundan əlavə, videomateriallardan istifadənin bir üstünlüyü tələbə motivasiyasına xidmət etməsidir. Tələbələr dil daşıyıcılarının nitqini anladıqda, müsbət emosiyalar yaranır və tələbələrdə dilə həvəs oyaq. Bununla da xarici dil tədrisində bu materiallar onlar üçün əlçatan olur.

Video texnologiyası ilk dəfə 1970-ci illərin sonlarında istifadəyə verildi və yalnız bir neçə ildən sonra xüsusi olaraq xarici dilin tədrisi üçün videomateriallar hazırlanmağa başlandı. Təxminən 20 ildən sonra video çox istifadə olunan tədris alətinə çevrildi. Bugün bir çox xarici dildə yayımlanan, müxtəlif bacarıq və

vərdişlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün imkan yaradan peyk və kabel televiziya proqramlarına çıxışımız var. Ona görə də audiovizual vasitələrin malik olduğu metodoloji sistem düzgün və rəşional şəkildə məqsədyönlü istifadə olunmalıdır.

Videomaterialların ən mühüm üstünlüklərindən biri onların həqiqi, canlı, hazırlıqsız nitqi, eləcə də koqnitiv xarakteridir. Videomateriallar müxtəlif ola bilər: bədii filmlərdən tutmuş, öyrənilən ixtisaslar üzrə xüsusi videomateriallara qədər. S.Stemplevski videomaterial seçərkən ən vacib meyarlara video fraqmentin müddəti və tamlığı, məzmunu və videonun keyfiyyəti olduğunu aid edir.(21) Autentik videomaterial dedikdə, hər hansı insan fəaliyyəti ilə bağlı sosial həyatın müxtəlif sferalarına dair linqvistik və ekstralingvistik məlumatları özündə əks etdirən, dilin ünsiyyət vasitəsi kimi fəaliyyətini göstərən, vizual və səs diapazonunu özündə birləşdirən, dil daşıyıcıları üçün hazırlanmış videoyazılar nəzərdə tutulur. Tədris prosesində videomaterialların tətbiqindən danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, autentik videomateriallar stilistik janr baxımından tələbələrdə maraq doğurur. Bu videomateriallarda verbal ünsiyyətlə bərabər qeyri-verbal ünsiyyətdə özünü göstərir.

Bütün mövcud vasitələrdənsə, autentik videomateriallar nitqin ən dəqiq təsvirini verir, çünki natiqin nitqi müəyyən dil situasiyası ilə sıx əlaqəlidir.(22) Müəllim həmişə həm qeyri-standart iş formalarından istifadə etməli, həm də tədris prosesinə xarici dillərin öyrənilməsi üçün yeni texnika və üsulları daxil etməlidir. Bütün bunlar tələbələrin xarici dilə münasibətdə sabit müsbət motivasiyasını formalaşdırmaq və tədris materialının mənimsənilməsinin ən optimal səviyyəsinə nail olmaq üçün lazımdır.(4) Hesab olunur ki, dərstdə videomateriallardan istifadə tələbə motivasiyasını artırabilir, çünki bu onlara real həyatda oxşar situasiyaları başa düşməyə və bu vəziyyətlərdə necə davranmalı olduğunu öyrənməyə kömək edə biləcək geniş spektrli situasiyalar təqdim edir.(63)

Dil öyrənmək və öyrətmək üçün autentik videomateriallardan istifadə etməyin bir sıra üstünlükləri var. Birincisi, tələbələrə gündəlik həyatda qarşılaşa biləcəkləri real vəziyyətlərdə necə ünsiyyət qurmağı, onlara adı insanları və problemləri göstərən

video nümunələri təqdim edə bilərlər.(58) İkincisi, autentik videomateriallar öyrənənə diqqətini həqiqətən ehtiyac duyduğu dil bacarıqlarına yönəltməyə və iş və ya təhsil üçün lazım olmayan bacarıqlara məhəl qoymamağa kömək edə bilər.

Autentik materiallar müxtəlif vəziyyətlərdə istifadə oluna bilən öyrənmə strategiyalarını gücləndirə bilər. Videomateriallar dilin vizual kontekstdə dərk edilməsini və başa düşülməni asanlaşdırır. Həmçinin videoların xarici dili öyrətmək üçün müxtəlif üsul və vasitələr təklif etdiyi, tələbələrin dinləmə və ünsiyyət bacarıqlarını təkmilləşdirməsinə kömək etdiyi iddia edilir.(52)

Bu autentik videomateriallardan istifadənin aşağıdakı üstünlükləri vardır:

- 1) öyrənənlərin diqqətini öyrənilənlərə cəlb etmək;(72)
- 2) xarici dil öyrənmək üçün motivasiyanın artması;(69)
- 3) müəllim tədris prosesini material ehtiyatı ilə təmin etməlidir: nitqin, lüğət tərkibinin və dinləmə bacarıqlarının inkişafı üçün;(61)
- 4) tələbələrin ölkə və mədəniyyət haqqında məlumatlarla təmin olunması;(73)
- 5) öyrənilən dilin mühitinə və məişətinə qərq olmaq.(41)

Dərsdə videomateriallardan istifadə aşağıdakıların həllinə kömək edir:

- 1) öyrənmək üçün motivasiyanın artırılması;
- 2) əlverişli öyrənmə mühitinin yaradılması;
- 3) öyrənmənin intensivləşməsinə kömək edir;
- 4) öyrənənlərin fəallığını artırır;
- 5) tələbələrin müstəqil işləməsi üçün şərait yaradır.

Videomateriallar tələbələrə güclü emosional təsir göstərir, bu da öz növbəsində onların gördüklərinə şəxsi münasibətin formalaşmasına təsir edir.

Autentik videomateriallar tələbələrin sosial-mədəni səriştəsini formalaşdırmağa, materialın yadda saxlanmasına kömək edir, emosional qiymətləndirməni müşayiət

edir, vizual və eşitmə dəstəyinin köməyi ilə təlim fəaliyyətini şaxələndirməyə imkan verir.(16) Xarici dil dərslərində baxıla və istifadə oluna bilən çoxlu sayda videomaterial var. Onlara reklam çarxları, məşhur insanlarla müsahibələr, cizgi filmlər, dünya filmlərindən səhnələr, televiziya xəbərləri təqdim etmək olar. Elmi-metodiki ədəbiyyatda videomaterialların təsnifatı yoxdur. Lakin texniki tərəfi götürsək,o zaman aşağıdakı növləri qeyd edə bilərik;

1. Video çəkilişlər.
2. Efirə birbaşa yayımlanan materiallar.

Müasir texnologiya və İnternet sayəsində demək olar ki, hər hansı bir informasiyanı qlobal şəbəkədə tapmaq mümkündür.(5)

Xarici dilin tədrisinin xüsusi təbəqəsi tədris video materialları ilə xarakterizə olunur. Onlar kiçik epizodlardan ibarət olub, eyni zamanda özündə didaktik materialları da ehtiva edir. B. Tomalinə görə, maarifləndirici video materialların 2 əsas növü vardır:

1. Birbaşa dilin öyrədilməsi.
2. Öyrənmək üçün əlavə materiallardan istifadə etmək.

Birinci növ tədris materialı birbaşa dilin öyrədilməsi birbaşa ekrandan tədris ilə xarakterizə olunur, burada aparıcı yəni, müəllim çıxış edərək strukturu izah etdirir. Müəllimin məqsədi öyrənənlərin bacarıq və vərdişlərini təkmilləşdirməkdir.

İkinci növ videolar yeni öyrənmək üçün əlavə mənbələrdən istifadə dilin müxtəlif səviyyələrdə necə istifadə edildiyini göstərən daha çox koqnitiv məlumatları ehtiva edir. Adətən, onlar nəzər alınan məzmunca əlaqəsi olmayan epizodlarla təqdim olunur.(6)

Eyni zamanda, bu videolar əsasən yaxşı dil bilikləri olan, yuxarı kurs tələbələri üçün nəzərdə tutulub və dil öyrənməyə yeni başlayanlar üçün uyğun deyil. Bu kateqoriyadan olan tələbələr üçün bu videomateriallar nitqin sürəti, onun xüsusiyyətləri, fon səs-küyü və s. ilə bağlı fərdi tipoloji xüsusiyyətlərə malikdir

Autentik materiallar müxtəlif metodik xüsusiyyətlərə malikdir. Onları janr-tematik oriyentasiya meyarına görə 3 qrupa bölmək olar:

1. Əyləncə proqramları (hər növ dramatik əsərlər, şoular, "musiqili video, idman və s.);
2. Sübutlara əsaslanan proqramlar (sənədli film, televiziya müzakirələri və s.);
3. 10saniyədən 10-15dəqiqəyə qədər davam edən qısa videolar (xəbərlər, hava proqnozu, idman nəticələri, reklamlar və s.).(7)

Yuxarıda göstərilən kateqoriyalardan hər hansı birinə aid olan videoçarxın nümayişi xarici dillərin tədrisində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə videomateriallara baxarkən eşitmə-vizual sintez, səs və görüntünün eyni vaxtda ötürülməsi baş verir. Bu da öz növbəsində nitqi dinləmək bacarıqlarının inkişafına kömək edir, tələbələrin şifahi nitq ünsiyyətini stimullaşdırır, öz fikrini, münasibətini ifadə etmək, arqument axtarmaq formasında baş verir. Təcrübə göstərir ki, insanlar eşitdikləri və gördüklərini sadəcə eşitdikləri şeydən daha yaxşı yadda saxlayır.

Videomaterialların köməyi ilə xarici dillərin tədrisi prosesinin effektiv olması üçün dərstdə videodan sistemativ və rasionel istifadə etmək lazımdır. Videodan uğurlu istifadəyə xarici dilin öyrənilməsi prosesinin demək olar ki, bütün mərhələlərində zamanət verilir. Videodan nitq fəaliyyətinin bütün növlərinin öyrədilməsində, xüsusən də dinləmə və danışmaq qabiliyyətlərinin öyrədilməsində istifadə oluna bilər. Tələbələrin dil bacarıqlarının (leksik, dinləmə, nitq) inkişafına yönəlsək, görərik ki, autentik videomateriallar onların inkişafına tam töhfə verə bilər. Birincisi, video fonetik üsullardan istifadə olunan fraqmentə baxarkən, eləcə də hər hansı bir digər videoya baxarkən eşitmə tələffüz bacarıqlarının formalaşdırılmasına və təkmilləşdirilməsinə kömək edir. Video fraqmentlərin spesifikliyi kimi videolara baxmaq vizual və səsli təsvirləri birləşdirməyə imkan verir. Müəllim tələbələrə elə bir vəziyyət təklif edə bilər ki, onlar özləri və ya elə müəllimin köməyi ilə ünsiyyət prosesinin iştirakçısına çevrilə bilər. Təlim zamanı videomateriallardan istifadənin aktuallığı ondan ibarətdir ki, o tələbələrin şəxsi inkişafına töhfə verir, praktik

məşğələlərlə real həyat arasında əlaqə yaradır, biliklərlə praktiki bacarıqların tarazlaşdırılmasına kömək edir. Psixoloqlar deyirlər ki, audio və video çarxların tədris prosesində istifadəsi nəticələri xeyli yaxşılaşdırır və tələbələrin xarici dildə ünsiyyət fəaliyyətinə kömək göstərir.

Eyni zamanda, lüğət tərkibinin zənginləşdirilməsinə kömək edir. Dil öyrənmənin leksik və fonetik tərəfi nitq bacarıqlarının inkişafına dəstək olur. Daim öyrənilən dilin mühitinə qərq olan, bu dili ana dili kimi danışanların necə danışdığını görən və eşidən tələbə müəyyən leksik vahidlərin öz lüğət tərkibinə daxil edir, eşitdiyi nitq konstruksiyalarını, intonasiyaları şüuraltında təkrarlayır. Nəzərə alsaq ki, dilin uğurlu inkişafı üçün bacarıqlar insanın görmə və eşitmə mərkəzlərini stimullaşdıran bu mexanizmlər tələb edir ki, bu da öz növbəsində məlumat və materialın mənimsənilməsi və yadda saxlanması prosesinə təsir göstərir, videomaterialların sadəcə bu tələblərə cavab verdiyini iddia edə bilərik.(50)

Autentik videolardan istifadə etməzdən əvvəl xarici dil öyrənən tələbələr üçün müəllimin aparmalı olduğu bəzi hazırlıq işləri vardır. Videonun müddəti əgər uzundursa, məntiqi olaraq tamamlanmış bir neçə epizodlara bölmək lazımdır. Tələbələrin hansı leksik vahidləri və qrammatik hadisələri mənimsəməlidirlərsə, onları müəyyən etmək lazımdır. Onun istifadəsinin sosial-mədəni kontekstini müəyyən edərək seçilmiş fraqmentin mənimsənilməsi diqqət yetirmək gərəkdir. Sosiolinqvistik materiala diqqət etmək lazımdır. Əlavə olaraq da tələbələrin bu və ya digər videonun məzmununa uyğun əldə edə biləcəyi məlumatları seçmək uyğun ola bilər.(50)

Xarici dilin tədrisi təcrübəsi göstərir ki, praktik məşğələlər də videomateriallardan istifadə üçün təkcə müəllimin işi deyil, həm də tələbələrin özlərinin xarici dildə şifahi ünsiyyət fəaliyyətləri mühüm rol oynayır. Tələbələr tərəfindən əvvəlcədən hazırlanmış xüsusi tapşırıqlar olmadan autentik videoya baxmaq xarici dil kommunikativ səriştəsinin formalaşmasına müsbət təsir göstərə bilməz. Videomaterialları izləmək dinləməklə sıx bağlıdır. Bu bacarıqların inkişafına yönəlir. Dinləmə bacarıqları dinlədiyini anlama və tanıma kimi psixi proseslərə əsaslanır.

Autentik videomateriallardan istifadənin ən böyük üstünlüyü ondan ibarətdir ki, video nitq fəaliyyətinin 4 növünü yəni, oxu, danışma, dinləmə, yazını öyrədir.

Videomaterialların tələbələrə təsir edən psixoloji xüsusiyyətləri də var. Onlar hər bir tələbənin və ya qrupun diqqətini idarə edə bilər, uzunmüddətli yaddaşın həcminə təsir edir və ya əzbərləmə gücünü artırır, tələbələrə emosional təsir göstərə bilər, öyrənmə motivasiyasını artırır. Autentik videomateriallar dil reallığına mümkün qədər yaxındır və buna görə də onların xarici dil dərslərində istifadəsi şərti deyil. Heç bir başqa materiallar öyrənilən dil ölkəsinin sosial-mədəni reallığı haqqında bu qədər dolğun təsəvvür yarada, xarici dil ünsiyyətinin verbal və qeyri-verbal kodlarının birləşməsini nümayiş etdirə bilməz.

Video həm şifahi, həm yazılı ifadə üçün yaxşı stimula ola bilər. Tələbələrə aşağıdakı növ tapşırıqlar təklif oluna bilər: videoda personajlardan birinin xəyali tərcümeyi-halını yazmaq; videodakı personaj barəsində dostuna məktub yazmaq və s.

Autentik videomateriallarla işləmək maraqlı və məhsuldar olur, çünki burada yaradıcı təffəkkür iştirak edir və bu da tələbə motivasiyasına müsbət təsir göstərir.

Xarici dil mədəniyyətinin tədrisində videodan istifadənin didaktik imkanları ilk növbədə onunla əlaqədardır ki, istifadə olunan video fraqmentlər tələbələr üçün xarici mədəniyyətin adət-ənənələri, məişəti haqqında məlumat mənbəyidir.

Tələbələr üçün ən maraqlısı həyatın təbii gedişatının əks olunmasıdır. Videoları izləməyin ən effektiv yollarından biri YouTube'a yerləşdirilən videoların izlənməsidir. Çünki YouTube'a yerləşdirilən bu videolar real həyatı əks etdirir, istənilən qədər videoya baxmaq imkanı verir, dilin öyrənilməsini asanlaşdırır. Bu videolar əsasən, müxtəlif millətlərdən olan müxtəlif dil və dialektlərdə danışan adi insanlar tərəfindən lentə alınır.

Qeyd etmək lazımdır ki, YouTube digər sosial şəbəkələrlə müqayisədə sürətli məlumat yaymaq vasitəsidir. Bunun fonunda televiziya və radio yayımı informasiyanın yayılma sürətini və onun əlçatanlığını itirir.

Videoya baxma tendensiyaları ilə bağlı müşahidəmizə əsasən, vloqların bu platformada ən populyar video janr olduğunu qeyd edə bilərik. Vloqlara danışıq videolarını və ya həvəskar videoları nümunə göstərə bilərik. Onlar xarici dilin tədrisi məqsədi ilə istifadəsi dinləmə bacarıqları ilə yanaşı, nitq qabiliyyətinin də inkişafına imkan verəcəkdir. Video vloqu ayrıca autentik videomaterial kimi nəzərə ala bilərik.

Vlog janrında təqdim olunan autentik videomateriallar xüsusi müsbət xüsusiyyətlərə malikdir:

1. Məişət üslubunun inkişafına kömək edir;
2. Aktual leksik baza, çünki bu videoçarxların müəllifləri dil daşıyıcılarıdır və onlar dilin leksik ehtiyatında olan bütün son dəyişikləri öz nitqlərində əks etdirirlər;
3. Sosial qrupların və yaş qruplarının maraq dairəsini təmin etmək;
4. Orta hesabla 15-20 dəqiqədən çox olmamaqla, bu videolardan həm dərs zamanı, həm də xarici dilin müstəqil işinin bir hissəsi kimi istifadə etməyə imkan verir.

Son dövrlərdə internet və texnologiyanın sürətli inkişafı nəticəsində bu cür videolara maraq adı televiziya proqramlarından daha çoxdur.

Bu autentik videomaterialların üstünlüklərinə baxmayaraq, qeyd etməliyik ki, ondan istifadə yuxarı kurs tələbələri üçün daha məqsədəuyğundur. Çünki yuxarı kurs tələbələrinin artıq dil üzrə həm qrammatik, həm leksik, həm də fonetik cəhətdən bazası mövcuddur. Hər hansı bir videomaterialdan tədris prosesinin əvvəlində istifadə etmək olduqca çətindir və öyrənən üçün faydalı olacağından daha çox çətinlik yaradacaq. Bu da öz növbəsində tələbədə dilə qarşı həvəsin ölməsinə, motivasiyanın azalmasına gətirib çıxaracaq.

Üçüncüsü, audio materiallardır. Registlər, dialektlər, üslublar və s. aiddir. Dördüncü, multimedya materiallarıdır. Autentik multimedya materiallarına internet vasitəsilə istifadə edilə və ya yüklənə bilən, həm video, həm audio və ya kompüter vasitəsilə istifadə edilə bilən fayllar, rəqəmsal kameralar və ən son nəsil mobil telefonları nümunə kimi qeyd edə bilərik.

Autentik materiallar hədəf dilin diş daşıyıcıları tərəfindən yaradılmışdır. Bu materiallar tələbələrin dili oxuyub, anlaması, nitqinin inkişafı üçün aparıcı rola malikdir. Xarici dilin tədrisində bu materialların özünəməxsus yeri var. Bir neçə materialı biz autentik material kimi qəbul edə bilərik.

Autentik material təlim tədris prosesində həm dinləmənin, həm yazının, həm anlamının formalaşmasına şərait yaradır. Dinləmə üçün nümunə olaraq, TV şouları, reklam çarxları, xəbərlər, sənədli filmləri və s. aid edə bilərik. Bu üsullarla biz təlimdə autentik materialdan istifadə edərək tələbələrdə dinləmə bacarıqlarının inkişafına kömək edə bilərik. Sadəcə dinləyərək yox, vizual şəkildə də biz tələbələrə dili öyrədə bilərik. Vizual şəkildə öyrənmək üçün fotosəkillər, sənət əsərləri, açıqcalar, simvollar, işarələr və s. aiddir. Bundan əlavə restoran menyuları, qəzet məqalələri, şirkət saytları, kino afişaları və s. ilə də biz autentik vasitə kimi tədrisdə istifadə edə bilərik. Bunlar da öz növbəsində, tələbələrin dili real şəkildə mənimsəməsinə köməklik edir.

Bunlardan əlavə, tədrisdə autentik videomateriallardan da istifadə edə bilərik. Videolar vasitəsilə biz həm dinləməni inkişaf etdirə, həm vizual şəkildə anlamağa dəstək ola bilərik. Vizual şəkildə anlama da həm nitq, həm də jest və mimikalar rol oynayır. Videoları çətinlik dərəcəsinə görə, dil səviyyəsinin başlanğıc səviyyəsindən yüksək səviyyəsinə qədər seçə bilərik. Mövzusuna və formatına uyğun da təsnifatlaşdırmaq mümkündür.

Autentik materiallar yerli danışanların auditoriyasıdır.(2) Bu materiallar kortəbii olaraq istehsal olunur, toplanır, sonra müəyyən meyarlar əsasında seçilir, xarici dilin tədrisi üçün istifadə olunur.(10) Ana dili danışanları üçün yaradılmışdır, buna görə də təhsil məqsədləri üçün deyil.(8) Onlar güclü kommunikativ komponentə malikdirlər.

Autentik materiallar fonoloji, leksik, semantik, qrammatik, morfoloji, sintaktik və pragmatik səriştənin inkişafına imkan verir. (10) Comodi(37) haqlı olaraq qeyd edir ki, yalnız audio və ya yazılı mətnlərlə müqayisədə autentik videomateriallar jest, kinetik, obyekt və proksemik dillə zənginləşdirilir ki, bu da öyrənənə "mesajın qlobal

mənasını dərk etməyə və real pragmatik-funksional məzmun əldə etməyə imkan verir.

Autentik audio materiallara Begotti (28) radio proqramları, xəbər verilişləri, radio reklamları, audio kitabları aid edir. Dinləyicinin təxəyyülünü və yaradıcılığını stimullaşdırmaq, bundan əlavə, onlar yazılan və oxunan mətn arasında müqayisə imkanına malik olacaqlar.(28) Autentik audio materialların əsas üstünlüyü tələbələrə dilin düzgün tələffüzünü öyrənməyə imkan verir.

Autentik material kimi istifadə olunan materialın keyfiyyətinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bəzən tələbəyə süni, qeyri-təbii və kortəbii bir dildə qurulmuş sadələşdirilmiş mətnləri təklif edirlər və tələbə eşitdiyi hər şeyə başa düşməlidir. Tələbənin tam anlaması üçün zamanında autentik materiallara öyrəşməlidir ki, sonra dinlədiyi materialı anlamasa məyusluq hiss etməsin. Buna görə də müəllim autentik material seçərkən tələbənin dil bilik səviyyəsinə uyğunlaşdırmaq lazımdır.

Müəllim dinləmə prosesini asanlaşdırmalı, fəaliyyətlər elə strukturlaşdırılmalıdır ki, tələbə dinləyib-anlama fəaliyyətlərindən səmərəli istifadə etmək üçün faydalı strategiyaları öyrənə bilsin. Tələbələrdə xarici nitqi dinləməyi və onu başa düşməyi aşılamaq xarici dillərin tədrisində ən vacib üsürlərdən biridir. Dinləmə dilin öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Eyni zamanda nitq fəaliyyətinin ən çətin növlərindən biri hesab olunur. Dinləmək ünsiyyətin əsasını təşkil edir, ünsiyyətə yiyələnmək dinləmədən başlayır. Dinləmə, insanın ehtiyaclarını və ya fəaliyyətinin xarakterini əks etdirən ayrıca kommunikativ fəaliyyət növüdür. Dinləmədə autentik mətnlər milli mədəniyyətin faktlarını və xüsusiyyətlərini əks etdirdiyi üçün tərbiyəvi mətnlərdən bir sıra üstünlüklərə malikdir. Autentik mətnlər vasitəsilə tələbələr yeni biliklər, dəyərlər, öyrəndikləri xarici dilə xas reallıqları, o dildəki aforizmləri, idiomları və digər frazeoloji vahidləri öyrədir. Autentik materiallardan istifadə danışıq nitqinin canlı intonasiyası, təbii emosionallığı, təbii qeyri-rəsmi ünsiyyətlərdən tanışlığa imkan verir və bu da öz növbəsində tələbələrə ünsiyyətin yaranmasına və tələbələrdə marağa səbəb olur.

Dinləmə zamanı autentik materiallardan istifadə təhsilin orta pilləsindən tətbiq edilməlidir. Çünki tələbələrin əsas dil aspektləri üzrə artıq kifayət qədər bilik ehtiyatı vardır. Bu mərhələ də dinləmə mətni kimi autentik materiallardan istifadə məqsədəuyğundur. Bu mətnlər daha çox mədəniyyətin, elm və texnikanın müxtəlif sahələrində biliklərin əldə edilməsi və dərinləşməsi üçün çox səmərəlidir. Dinləmə mətni kimi autentik materiallardan istifadə edərkən bəzi xüsusiyyətlərə nəzər yetirmək lazımdır. Nitq orijinal və nitqin tempi təbii olmalıdır. Vizual dəstək olmadan mətnin qavranılmasına çalışmaq lazımdır. Yalnız dinləməklə qavranılma prosesini formalaşdırmaq lazımdır. Seçilən dinləmə mətni tələbələrin bilik səviyyəsinə uyğun olmalıdır.

Tədris prosesində autentik dinləmə mətni bir neçə funksiyanı yerinə yetirir. Öyrədici olmalıdır, mətni anlamaqla bərabər yeni məlumatları da özündə əks etdirməlidir.

İnkişaf etdirici olmalıdır, yəni tələbənin yaddaş, təfəkkür, diqqət və bəzi şəxsi keyfiyyətlərin mexanizmlərinin inkişaf etdirilməsi funksiyasıdır.

Autentik materiallar təbii dil mühiti ilə tanışlıq yaradır ki, bu da xarici dilin uğurlu mənimsənilməsinin əsas amillərindən biridir. Tədris prosesində autentik dinləmə mətni kimi biz mahnıları, teleradio proqramlarını, səsli bədii mətnləri, gündəlik ünsiyyət sferasına uyğunlaşdırılmış mətnləri istifadə edə bilərik. Asanlaşdırılmış dinləmə mətnini tələbələrə dinlətməklə onlarda dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirmiş oluruq. Çünki çətinlikləri biz aradan qaldırırıq və öyrənən tələbə çətinliklərlə qarşılaşmır, bununla da o bu çətinlikləri necə dəf edəcəyini öyrənmiş olmur. Ona görə də dinləmə mətni elə seçilməlidir, tələbənin bilik və yaş səviyyəsinə uyğun olsun və yaranan çətinlikləri özü dəf etməyi bacara bilsin. Estetik keyfiyyətlərin tərbiyəsinə və öyrənilən dilin ölkəsinin xalqının mədəniyyətinin həm öyrənilməsinə, həm də hörmətlə yanaşılmasını öyrətmək deməkdir.

Dinləmənin öyrədilməsində bu materialların spesifikliyi, demək olar ki, real ünsiyyəti təmin edir: tələbələr sanki onların köməyi ilə yaranan bütün vəziyyətlərin iştirakçısına çevrilir, müəyyən rollar oynayır, real həyatda yaranan problemləri həll

edirlər. Tələbələrə öyrənilən dilin ölkəsinin mədəniyyətini aşılamaqla bərabər, eyni zamanda autentik mətnlər tələbələrin motivasiyasını artırmaq üçün güclü stimulu rolunu oynayır.

Vizual möhkəmləndirmə ilə audio materialın istifadəsi xarici dil nitqinin qavranılması prosesini xeyli asanlaşdırır və dinlənən mətnin tam başa düşülmə faizini 100%-ə yaxınlaşdırır.

İndiki dövrdə müəllimim istifadə edə biləcəyi çoxlu sayda tədris materialları və tədris vasitələri mövcuddur. Autentik material kimi, sosial-mədəni səriştənin formalaşması üçün istifadə oluna biləcək material kimi orijinal bədii filmləri göstərə bilərik. Dövrümüzdə televiziya və internetin hökmran olduğu vizual medianın hərtərəfli təsiri ilə xarakterizə edilir. Gənc nəsil vizual məlumatları digərlərindən daha yaxşı qəbul edirlər. O. V. Koçukova qeyd edir ki, "bədii filmlərdən istifadə təkcə dil vəziyyətini modelləşdirmir, eyni zamanda tələbələrin nitq səriştəsini formalaşdırır, xarici dilin öyrənilməsi üçün ən son yanaşmalara əsasən xarici dil mədəniyyəti haqqında anlayışın formalaşmasına kömək edir və nəticədə qlobal mədəniyyətlərarası məkanda ahəngdar inkişaf etmiş şəxsiyyət formalaşdırır.(10) L. G. İonin bədii filmlərdən " beynəlxalq informasiya nizamının mühüm elementi kimi" danışır.(8) Fransız dilinin tədrisində videofilmlə işləmək 3 mərhələdən ibarətdir: baxışdan əvvəlki mərhələ, baxış və baxışdan sonrakı mərhələlər. Hər bir mərhələ üçün bir sıra tapşırıqlar hazırlanmalıdır. İlkin baxış mərhələsində tələbələrə baxışla bağlı müzakirəyə səbəb olan bir sıra suallar verilə bilər. Cavabları dinləyib müzakirə etdikdən sonra film haqqında müəyyən məlumatları tələbələrə vermək olar, məsələn filmin rejissoru, onun sosial-mədəni və tarixi istiqaməti ilə bağlı qısa məlumat verməklə baxış mərhələsinə keçmək olar. İlkin baxış mərhələsində filmin mənasını başa düşmək, həmçinin epizodların təfərrüatlarını daha dəqiq qavramaq üçün tələbələrə məlumat vermək vacibdir. Tələbə motivasiyasını artırmaq üçün də bunu etmək lazımdır.

Baxış mərhələsində müxtəlif məlumatların çıxarılması üçün birbaşa fransız dilində filmə və ya epizoda baxmaqdan ibarətdir: personajların təsviri, maraqlı yerlərin

adları, şəklin süjetinin müzakirəsi, rejissor işinin xüsusiyyətləri və bütövlükdə filmin mənası. Baxış mərhələsində tələbələr bir sıra tapşırıqlar yerinə yetirə bilirlər. Məsələn, "boşluqları doldurun, qeyd olunan simvollar və epizodlar ardıcılığını qurun" kimi tapşırıqları yerinə yetirirlər. Bununla da mövzunun tam dərk olunmasına şərait yaradır. Bu tip işlər maksimum nəticə əldə etmək üçün vizual və dinləmə qavrayışını toplamağa imkan verir. Bu mərhələdə tələbələrə yoxlama zamanı yerinə yetirməli olduqları və sonrakı müzakirələrdə onlara kömək edəcək tapşırıqları olan iş vərəqləri verilə bilər.

Filmin ilk fraqmentinin nümayişinin sonunda müzakirə aparılmalıdır. Bu iş növü tələbələr tərəfindən təqdim olunan orijinal video diskursun nəinki dərk etmə səviyyəsini və qavranılma dərəcəsini öyrənməyə imkan verəcək, həm də baş qəhrəmanların personajlarının, onların şəxsiyyətlərarası münasibətlərinin daha dərinə öyrənilməsinə imkan verəcəkdir. Əgər insan şifahi vasitələrin təhlili ilə məhdudlaşarsa, qeyri-verbal ünsiyyəti təhlil etməzsə, kino diskursuna dair işi tam hesab etmək olmaz. Filmdə təqdim olunan qeyri-verbal vasitələrdən, jest və mimikalardan xarici dilin tədrisi zamanı da dəyişkən şəkildə istifadə oluna bilər.

Tələbələrin cavablarının müzakirəsi üzərində video diskursla işin baxışdan sonrakı mərhələsini qurmaq məqsədəuyğundur. Bu mərhələdə tapşırıqlar aşağıdakı vəzifələrin həllinə yönəldilmişdir: tələbələri gördükləri fraqment haqqında öz fikirlərini bildirməyə həvəsləndirmək, epizodda qeyri-verbal vasitələri müəyyənləşdirmək və təhlil etmək, filmin təfərrüatlarını şərh etmək, müqayisələr aparmaq, dövrlər, sosial-mədəni fərqlər və oxşarlıqların müzakirəsi. Baxışdan sonrakı mərhələ baxışın nəticələrinin yekunlaşdırılması, yekun müzakirə, yeni material əsasında seçilmiş mövzu üzrə yaradıcı layihələrin təqdimatı və müzakirə ilə başa çatdırıla bilər.(12)

Beləliklə, orijinal bədii filmə istifadə sosial-mədəni səriştənin formalaşması üçün təsirli vasitədir. Film diskursunun, verbal və qeyri-verbal vasitələrin hərtərəfli öyrənilməsi zamanı tələbələr mədəni, tarixi və linqvistik materiallarla tanış olurlar.

Tələbələr dövrü, yazıçıları və rəssamları öyrənir, məlumatların müstəqil öyrənilməsi ilə məşğul olurlar, mövzu ilə bağlı təqdimatlar, fransız dilində çıxışlar hazırlayırlar.

Cəmiyyətin indiki inkişaf mərhələsində dünya birliyini bürümüş qloballaşma proseslərinə diqqət yetirmədən xarici dil öyrətmək mümkün deyil. Xarici dilin tədrisi zamanı tələbələrin sosial-mədəni səriştəsini - xarici dildə ünsiyyət zamanı öyrənilən dilin ölkəsi və onun sosial-mədəni xüsusiyyətləri haqqında biliklərdən istifadə etmək bacarığını formalaşdırmaq çox vacibdir. Sosial-mədəni səriştənin formalaşması üçün istifadə oluna biləcək üsul və ya üsullar haqqında bəzi alim və müəllimlər araşdırma aparmış və autentik materiallardan istifadənin səmərəli olacağını vurğulamışlar.(1).

Layihələr təhsil fəaliyyətində xüsusi yer tutur. Xarici dil tədrisi üçün layihələr xüsusilə maraqlıdır, çünki onların köməyi ilə təbii dil mühiti təşkil edilir və dil ünsiyyətinə ehtiyac formalaşır. Beynəlxalq təcrübələrin və çoxsaylı eksperimentlərin göstərdiyi kimi, sadə yazışmalardan fərqli olaraq, tələbələrin layihə üzərində xüsusi təşkil edilmiş məqsədyönlü birgə işi daha yüksək pedaqoji nəticə ver bilər. Layihə metodologiyası tələbə üçün əhəmiyyətli olan real praktik nəticəyə aydın şəkildə yönəlmiş problemlə, tədqiqat, axtarış metodlarının geniş istifadəsini əhatə edir. Bu metod bilikləri praktikada tətbiq etmək imkanı verir. Hər bir xarici dil müəllimi bilməlidir ki, nitq fəaliyyətinin bu və ya digər formasında tələbələrin bilik, bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün qrupun hər bir tələbəsi üçün uyğunlaşdırılmalıdır. Tələbələrə hər hansı bir problemi həll etmək imkanı vermək, onların həlli yollarını müzakirə etmək lazımdır ki, tələbələr öz ifadələrinin məzmununa diqqət yetirsinlər. Müəllim təkcə regionşünaslıq mövzuları ilə tanış olmamalı, eyni zamanda tələbələrə mədəniyyətlərin fəal dialoquna cəlb etməyin yollarını axtarmalıdır ki, onlar üçün yeni olan mədəniyyətdə dilin işləmə xüsusiyyətlərini praktiki olaraq öyrənə bilsinlər.

Layihə metodundan istifadə edərkən müəllim layihənin strukturunun işlənilməsi və həyata keçirilməsi mərhələlərini nəzərə almalıdır:

1) Müəllim müzakirə olunan mövzu ilə bağlı problemi müəyyən etməyə imkan verən situasiya yaratmalıdır;

2) Müəllim beyin həmləsi keçirir. Burada qoyulan problemlərin fərziyyəsi dinlənilir, hər biri müzakirə edilir və əsaslandırılır;

3) Qəbul edilmiş fərziyyələrin yoxlanılması üçün mümkün məlumatların müzakirəsi, nəticələrin təqdim olunması;

4) Fərziyyəni təsdiq edən və ya təkzib edən faktların və arqumentlərin axtarışı üzərinə qruplarla iş təşkil etmək;

5) Qrupların hər birinin fikrinin dinlənilməsi və ortaq qərara gəlinməsi.

Layihə metodologiyasında ən vacib şey tələbələrin layihə mövzusu üzərində işləmək prosesində işləyəcəkləri problemi özlərinin formalaşdırmasıdır. Müəllim hazır həll təklif etmədən tələbələrə necə kömək etmək barəsində düşünməlidir. Müəllim layihənin bütün mərhələlərində bütün tələbələrin fəaliyyətini izləməlidir. Bu məqsədlə də müəllim özünə və qarşılıqlı nəzarətdən istifadə etməlidir.

2.2. Dil fakültələrinin yuxarı kurslarında autentik materiallardan

istifadənin tədrisi zamanı istifadə olunan tapşırıqlar

Autentik materiallardan istifadənin məqsəd və vəzifələri və tədris prosesində öyrənilməsi ilə bağlı qeyd etdiyimiz fikirlər onun tədris prosesində oynadığı rolun nə qədər əhəmiyyətli olduğunu vurğulayır. Dərs zamanı autentik materiallarla müəllim tələbələrə həm dinləyib-anlama bacarıqlarını aşılaya, həm nitqin inkişafına nail ola, həm vizual şəkildə ölkənin adət-ənənəsi, yaşayış tərzini, məişət dili ilə tanış edə, həm kommunikativ səriştənin formalaşmasına kömək edə, həm tədris prosesinin maraqlı və səmərəli təşkilinə nail ola, həm də dərsi monotonluqdan çıxararaq öyrədici xarakterə malik ola bilər.

Dərs zamanı autentik material kimi istifadə oluna biləcək bir çox materiallar vardır ki, bunlar da tədrisdə autentik materiallardan tapşırıq kimi istifadə etməyə, xarici dilin inkişafına kömək etməyə şərait yaradır.

Autentik materiallardan istifadə üçün lazım olan tapşırıq kimi şəkillər və ya mətnlərdən istifadə edə bilərik. Mətnlər vasitəsilə həm qrammatik tapşırıqın izahına,

həm də nitqin inkişafına nail olmaq olar. Əgər verilən mətndə qrammatik materiala uyğun cümlə quruluşları və yaxud ifadələr varsa, vizual şəkildə dərk olunmasına şərait yaradacaqdır. Nitqin inkişafı üçün isə verilən mətni qısa şəkildə nəql etmək, müzakirələr aparmaq olar. Burada əsas olan tələbə verilən materialı sərbəst şəkildə təhlil edə bilsin və mətni öz sözləri və ifadələri ilə danışa bilsin.

Qrammatikanın öyrənilməsi üçün isə mətn üzərindən bir neçə sadə və tipik zaman ifadələrini təkrarlamağa kömək edir. Qrup və ya cüt şəkildə də müzakirələr aparıla bilər.

Qrammatikanın inkişafı autentik materiallardan müxtəlif şəkildə istifadə etmək olar:

- 1) qrammatikanın möhkəmləndirilməsi üçün testlər tərtib etmək;
- 2) bir neçə cümlə arasından düzgün qrammatik cümləni seçmək;
- 3) verilən autentik mətndə səhvlərin düzəldilməsi;
- 4) verilən plan və ya situasiya üzrə hekayələr tərtib etmək və s.

Bu tip tapşırıqların dərstdə istifadəsi keçilən qrammatikanın praktik şəkildə dərk olunmasına, öyrənilməsinə kömək edir. Qrammatik materialın effektiv mənimsənilməsinə təsir edən müddəaları formalaşdırmağa imkan verir:

- 1) dil və nitq bacarıqlarının formalaşdırılması prosesinin ciddi ardıcılığı;
- 2) ünsiyyət aktlarında qrammatik vasitələrdən istifadə vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi.

Tapşırıq seçərkən onun kommunikativ aspektlərini də nəzərə almaq lazımdır. Çünki qrammatika nə qədər vacibdirsə, bir o qədər də kommunikativ ünsiyyət şərtidir. Eyni zamanda seçilən materialın həqiqiliyi şərtidir. Çünki biz əgər tələbəyə real həyatı dərk etməsini qarşıya məqsəd qoyuruqsa bu zaman, autentik material həqiqiliyi əks etdirməlidir.

Autentik materiallardan istifadə zamanı istifadə etdiyimiz tapşırıqların məqsədi tələbədə 4 əsas bacarığın formalaşmasına xidmət etməlidir. Birincisi, dinləyib-anlama

bacarıqlarının formalaşdırılmasıdır. Bu bacarıqların inkişafı 2 cür aparıla bilər, birincisi, sadəcə dinləməklə, ikincisi isə həm vizual şəkildə, həm də dinləyərək. Birincisi odur ki, hər hansı bir lentə alınmış səsi, və ya radioda hər hansı bir veriliş və yaxud bir mahnıya qulaq asaraq sadəcə dinləmə yolu ilə anlamağa çalışılır. Ancaq ikincisində hər hansı bir videoya, və yaxud klipə baxmaqla həm dinləyərək, həm də görməklə məlumatı qəbul etmək olar. Hər iki üsul öyrənmənin inkişafına istiqamətlənmişdir. Ancaq həm görmək həm də dinləməklə anlamaq daha səmərəli ola bilər. Çünki izlənən videoda jest və mimikaların rolu da çox böyükdür. Müəllim dinləmənin inkişafına kömək edəcək dərslər keçməyi planlaşdırırsa, maqintafondan istifadə edə bilər. Dərslər başlayanda, dinləyəcəklərə material haqqında ipucu verə bilər. Tələbələrə bir neçə dəfə dinləmə haqqı verilməlidir. Dinləmənin inkişafına yönəlmiş bu tapşırığın məqsədi əvvəlcədən tələbələrə bildirilməlidir. Dinləmə zamanı özləri üçün xüsusi qeydlər götürmələrinə şərait yaratmaq lazımdır. İlk dinləmədən sonra qısa bir sual-cavab aparmaq olar. İkinci dinləmədə götürülən qeydlər üzərindən müzakirələr aparılır. Üçüncü dinləmədən sonra isə ümumi müzakirə aparılır. Seçilən materiallar tələbələrin bilik və yaş səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Həm dinləyib, həm vizual şəkildə olan anlamada isə ya kompüterdən, və yaxud sınıfta proyektor mövcuddursa, ondan istifadə etmək gərəkdir. Hər hansı bir autentik videomateriali istifadə etmək olar. Videonun müddəti çox uzun olmamalıdır. Seçilən video tələbələrdə maraq doğurmalıdır. Video izləyərkən də diqqətli olun, qeydlər götürmək lazımdır. Bir dəfə izlədikdən sonra tələbələrin videonu anlayıb anlamadığını yoxlamaq üçün sual-cavab etmək məqsədəuyğundur.

Dinləmə şifahi ünsiyyətin mənimsənilməsi ilə başlayır, müvəffəqiyyəti əsasən insanın özünün nitq eşitmə qabiliyyətinin nə qədər inkişaf etdiyindən, qəbul edilən səsləri ayırd etmək qabiliyyətindən asılıdır. (29) Nitqi dinləmək də insanın yaddaşı, məlumatı yaddaşda saxlamaq qabiliyyəti, dinləyicinin diqqəti və mövzuya marağı da mühüm rol oynayır.

Dinləyib-anlama bacarıqlarının formalaşdırılmasına yönəlmiş dərslərdə hədəf dildə bəzi radio proqramlarını izləmək olar. Bu audio materiallardan istifadə edərkən

tələbələrdən cavab vermələrini istəməzdən əvvəl başa düşmələrini asanlaşdırmaq lazım olacaq. Birincisi, seçilən dinləmə mətni çox uzun olmamalıdır. Çünki tələbələr xatırlamaqda çətinlik çəkəcək, bunun üçün təkrar-təkrar dinləmək lazım olacaq. Ümumi anlama sualını hazırlayarkən müəllim elə sual seçməlidir ki, mətnin mövzunu əhatə edə bilsin. Dinləmədən tələbələr həmin cavabı axtarmağa cəhd etsinlər.

Dinləyib-anlama ilə bağlı tapşırıq hazırlayarkən onların cavabları tapılacaq ardıcılıqla yazmaq lazımdır. Bu yolla tələbələr bir hissəsini qaçırdıq da çaşqınlıq yaşamayacaq, növbəti suala keçəcəklər. Xüsusi olaraq, dinləyib-anlama üçün hazırlanmış yazılardan fərqli olaraq, autentik dinləyib-anlama materiallarında çox tez danışılır və dil daşıyıcıları üçün nəzərdə tutulmuşdur. Autentik materiallarla dinləyib-anlama fəaliyyətləri bilik səviyyəsi orta və yüksək səviyyəli tələbələrdə istifadəsi məqsədəuyğundur.

Nitqi dinləməyi və ya semantik qavrayışı öyrənmək nitq fəaliyyətinin 2 funksional növü üzərində işləməyi əhatə edir: birbaşa, üz-üzə gəlib ünsiyyət prosesində dinləmə, yəni dialoji ünsiyyət və mətnlərə qulaq asmaqla.

Dinləmə prosesinin uğurlu təşkilinə kömək edə biləcək bəzi amillər mövcuddur. Audio mətnin təqdim etmə sürəti, audio məlumatın dərk edilməsi və qavranılmasını asanlaşdıran dəstəklərin olması, tələbələrin nitq və dil təcrübəsinin nəzərə alınması, onların ana və xarici dilləri, dinləmə mexanizmlərinin formalaşma səviyyəsi, mətnlərin linqvistik, struktur və məzmun xüsusiyyətləri dinləmə prosesini uğurla təşkil etməyə şərait yaradır. Bu amillər mətnlərin eşitmə qavrayışının və dərk edilmə bacarıqlarının mənimsənilməsində çətinlikləri aradan qaldırmağa kömək edir. Bundan əlavə, tələbələr nitq bacarıqlarının inkişafı ilə bərabər audio mətnin başa düşülməsi strategiyasını təşkil edən bir sıra öyrənmə və adaptiv bacarıqlara da yiyələnir. Zəruri olan məlumatların toplanması, konkret təlim tapşırıqlarına uyğun olan məlumatların təsnifatı, alınan məlumatların ümumiləşdirilərək yazılı şəkildə qeyd olunması aiddir. Dinləmə prosesini 4 mərhələyə bölə bilərik. Birinci mərhələ də mətnin qavranılmasına hazırlıq mərhələsidir. Onların məqsədi tələbələri

həvəsləndirməkdir, linqvistik və psixoloji planın, xüsusən də orijinal mətnin qavranılması və dərk edilməsi ilə bağlı çətinlikləri aradan qaldırmaq, tələbələrin nitqinin inkişafına kömək etmək, struktur və məzmununda istiqamətlər verməkdir. Tələbələri hansı mətni dinləyəcəklərini söyləmək lazımdır. Məzmunu başa düşmək üçün vacib olan və kontekstdən mənasını təxmin etmək mümkün olmayan tanımadığı söz və ifadələrin mənasını demək, mətnin məzmunu ilə bağlı müəyyən dərəcədə məlumat verən fotoşəkillərdən, diaqramlardan, rəsmlərdən və s. istifadə etmək lazımdır. Məsələn, öyrənilən dildə gənclərin təhsili haqqında mətni dinlətməzdən əvvəl tələbələrə təhsil sistemində uyğun diaqram göstərə bilərsiniz. Anlamağa çalışmaları üçün şərait yaratmaq, əsas ifadələrin, mətnin mövzusunə uyğun olan açar sözlərin siyahısını vermək gərəkdir.

İkinci mərhələdə audio mətnin eşitmə qavrayışını müşayiət edən tapşırıqlardır. Bu mərhələ mətnin dinlənməsidir, lakin məlumatı qavramadan əvvəl müəllim istiqamət verməli, kommunikativ tapşırıqlar tərtib etməlidir. Tələbələrin mətni necə və hansı məqsədlə dinləməlidir?...bunun üçün əsas məzmunu anlamaq və suallara cavab vermək və ya dinləyəndə verilən tapşırıqlar üzrə hazırlanmış cədvəli doldurmaq lazımdır. Əgər autentik audio mətndən danışılırsa, o zaman, xüsusən də təlimin ilkin mərhələsində əsas məzmunu başa düşmək üçün tələbələrə zəruri məlumatları vermək lazımdır. Mətnin növünü, əsas məzmununu, ideyasını müəyyənləşdirmək və onu formalaşdırmaq lazımdır. Bu məlumatları tələbələrə birbaşa demək olmaz. Onlarla müzakirə aparılmalı, hər kəsin fikri öyrənilməli, daha sonra isə mətnin məzmununa ən yaxın cavabı seçmək lazımdır. Audio mətnə qulaq asarkən yerinə yetirilə biləcək yazılı tapşırıqlar böyük effekt verir. Diaqramların, cədvəllərin doldurulması, test üsulu ilə mətnin məzmununa ən uyğun variantı müəyyənləşdirmək, açar sözlərin qeydə alınması, müzakirə arqumentlərinin gətirilməsi və s. ola bilər. Bu zaman tələbə özünə lazım ola biləcək məlumatları özü tapa bilər, eyni zamanda da onu yazılı şəkildə ifadə etməyi də öyrənir. Bu məlumat tələbələrin şifahi və yazılı ifadələri öyrənməsi üçün əsas ola bilər. Əgər mətn təfərrüatlı başa düşmək nəzərdə tutulmuşsa və ya tələbələrdən öz şifahi ifadələrini hazırlamaqda istifadə etmək üçün məlumatları yadda saxlamaq tələb olunursa, bu zaman təkrar dinləmə aparıla bilər.

Üçüncü mərhələdə istifadə oluna biləcək tapşırıqlar tələbələrin audio mətnə olan məlumatları şərh etməyə, təhlil etmək kimi bacarıqların formalaşdırılmasına istiqamətlənmişdir. Mətnin şifahi və yazılı şəkildə nəql olunması, tələbə üçün maraqlı olan və ya olmayan yeni və əhəmiyyətli olan hissələri şərh etmək, açar sözlər, cümlələr əsasında hadisənin, personajların hərəkətlərinin qiymətləndirilməsi, dinləmə zamanı doldurulmuş cədvəl, diaqram, sxem, tapşırıqlar üzərindən sual cavabın aparılması, mətnə başlığın verilməsi, məzmunu əsasən arqumentlərin gətirilməsi və s. bu mərhələyə xarakterdir.

Dördüncü mərhələdə mətnə qaldırılan məsələlər, şifahi stimullara əsaslanmadan problemləri şərh etmək, müzakirə etmək kimi tapşırıqların tərtib olunması aiddir. Bu məşğələlər arasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edənlər bunlardır: müsahibə, müzakirə, debatlar, dəyirmi masalar, rollu oyunlar, mətnə qaldırılan məsələlərlə bağlı yaranan sualların, problemlərin həlli, problemlə bağlı öz fikrini ifadə etmə kimi bacarıqların formalaşdırılmasıdır.

Xarici dil tədrisində öyrənilməsi mütləq olan ikinci bacarıq oxu və müəliəni təşkil olunmasıdır. Müəliə insanların kommunikativ və sosial fəaliyyət sferasına daxildir və şifahi ünsiyyətin yazılı formasını təmin edir. Xarici dildə oxumağı öyrənmək həmişə mühüm təhsil vəzifəsi olmuşdur. Oxumaq bacarığı insanın intellektual və mənəvi yüksəlişinin əsasını təşkil edir, müəliə prosesi şəxsiyyətin formalaşmasına böyük təsir göstərir. Oxumaq bacarığı müasir həyatın ayrılmaz bir hissəsinə çevrilib, insan yüzlərlə reklam, qəzet, jurnal, kitab və digər çap məhsulları ilə tanış ola bilər. Xarici dilin tədrisində xarici dildə hazırlanmış bu materiallar autentik materiallar hesab olunur ki, bu da tələbələrin autentik materiallar üzərindən oxu bacarıqlarının inkişafına köməklik göstərir. Oxuma yazılı nitqin qavranılması və başa düşülməsindən ibarət reseptiv nitq fəaliyyəti hesab olunur. Şifahi nitqin qavranılmasından fərqli olaraq, oxuyarkən məlumat eşitmə vasitəsilə ilə deyil, vizual şəkildə baş verir. Oxumaq xarici dili öyrətməyin həm məqsədi, həm də vasitəsidir. Praktiki bacarıq kimi oxumaq müxtəlif bilik sahələrinə aid ola bilən müəyyən məlumat əldə etməyi nəzərdə tutur. Çoxlu sayda müxtəlif mətnlər tələbələrin fərdi

ehtiyaclarını ödəməyə, xarici dil öyrənmək üçün motivasiyanı artırmağa imkan verir. Oxumaq dilin koqnitiv funksiyanı təmin edir. Mütaliə idrak fəaliyyəti olmaqla, tələbələrin məntiqi təfəkkürünün inkişafına kömək edir. Xarici dildə oxumaq bir sıra zehni əməliyyatlarla-müşahidə, müqayisə, təhlil və sintezlə müşayiət olunur. Oxuma prosesində tələbələrin təxəyyülü və diqqəti inkişaf edir, çünki mətni başa düşmək diqqətin cəmləşməsinə tələb edir. Xarici dil dərslərində oxumağın bir neçə növləri vardır:

- 1) Giriş - əsas vəzifə mətnin mənasını başa düşməkdir;
- 2) Öyrənmək - mətnin dərinədən başa düşülməsini, onun təhlilini nəzərdə tutur;
- 3) Axtarış - lazım olan məlumatların axtarın;
- 4) Baxış - mətn haqqında ümumi təsəvvür əldə etmək üçün seçmə oxu;
- 5) Koqnitiv - yeni, naməlum məlumatlar əldə etmək məqsədi daşıyır;
- 6) Dəyeryönümlülük - digər nitq fəaliyyəti növlərində oxuma nəticəsindən istifadə etməklə.

Oxuma, dinləmə kimi, qəbuledici, reaktiv baxımdan nitq fəaliyyətinin ifadə olunmayan daxili növüdür. Oxu da qismən nitq fəaliyyətinin xarici, ifadəli növü ola bilər, məsələn, ucadan oxu. Lakin bəzi eyni mexanizmlər - qavrayış, daxili tələffüz, qısamüddətli və uzunmüddətli yaddaş mexanizmləri, proqnozlaşdırma, anlama nitqin eşitmə qavrayışına deyil, vizual qavrayışına əsaslandığı üçün oxuda konkret şəkildə işləyir.

Tədrisdə autentik materiallardan istifadə zamanı istifadə olunan tapşırıqlarda oxu zamanı hər bilik səviyyəsinə uyğun materiallar seçilməlidir. Oxuya yeni başlayanlar üçün qısa bir məqalə seçilə bilər. Bu tələbələrlə məqaləni birlikdə işləyib ümumiləşdirmək daha maraqlı olar. Orta səviyyəli tələbələrdən məqaləyə cavab vermələri, hətta müzakirələr aparmaqları belə tələb oluna bilər. Yüksək səviyyəli tələbələrdən isə məqaləyə reaksiya verən rəy yazmaqları belə tapşırıqla bilər. Seçilən materiala uyğun tələbələr tək və ya cüt şəkildə də işləyə bilərlər. Tapşırığın

istiqlamətləri tələbələrə ətraflı izah olunmalı, material üzərində işləmək üçün isə kifayət qədər vaxt verilməlidir. Məqalənin müzakirəsi aparıldıqdan, suallar verildikdən və müəllim tələbələrin hər birinin məqaləni başa düşdüyünə əmin olduqdan sonra tələbələrin yerinə yetirməli olduğu tapşırıqlara müraciət edə bilərsiniz.

Oxumaq və dinləmək arasında bəzi müqayisələr apara bilərik. Oxumada ritm temp oxucudan asılıdır. Dinləmədə isə ritm və temp natiq tərəfindən təyin edilir. Oxumada bütün məlumatlar oxunun əlindədir. Ancaq dinləmə də məlumatlar tədricən verilir. Oxumada biz bəzi hissələri təkrar-təkrar oxuya bilərik, ancaq dinləmədən yenidən eşitmək imkanı yoxdur. Oxuma zamanı mətnin bəzi hissələrini oxumadan keçmək olar, bu oxucudan asılı bir şeydir. Ancaq dinləmədə verilən audio material bütöv formada dinlənir. Oxuma da oxucu istədiyi hissədə dəfələrlə qala bilər, dəfələrlə oxuya bilər. Ancaq dinləmə də daxil olan bütün məlumatları diqqətlə izləmək lazımdır.

Göründüyü kimi, məlumatın vizual qavranılması və onun hərəkət prosesi görüntülərin eşitmə ilə müqayisədə daha etibarlı qorunmasını təmin edə bilər, çünki oxucu bu prosesi tənzimləmək və idarə etmək qabiliyyətinə sahibdir.

Oxu prosesi texniki tərəfə, yəni dil hadisələrinin onların mənaları ilə avtomatlaşdırılmış vizual-nitq-eşitmə əlaqəsi olan bacarıqlara əsaslanır. Oxuyarkən insan mətni təkcə görmür, həm də tələffüz edir və eyni zamanda, sanki, özünü kənardan eşidir.

Oxu bacarıqlarının inkişafı prosesində bir çox çətinlikləri dəf etmək lazımdır ki, bunlardan da başlıcası oxu texnikasının öyrədilməsidir. Oxu texnikası dedikdə təkcə tez və düzgün oxumaq bacarığı deyil, həm də mətndən məlumat çıxarmaq bacarığı nəzərdə tutulur.

Xarici dilin tədrisində yuxarı kurs tələbələrinin autentik materiallar üzərindən oxu bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür. Hər hansı bir oxu materialını ev oxusu tapşırığı verilə bilər. Tələbə həmin materialı oxuyur, təhlil edir, qısaldılmış formada

sinfə təqdim edir. Personajların təhlili aparılır. Öyrənilən oxudan çıxardığı nəticələri danışır.

Tədrisdə oxuma prosesinin təşkili bir neçə mərhələdən ibarətdir:

1) Mətni oxumamışdan əvvəl. Mətni oxumamışdan əvvəl tələbələrin dil intuisiyasını inkişaf etdirmək üçün bir neçə tapşırığı yerinə yetirmələri və ya sadəcə olaraq vəziyyəti məntiqi şəkildə təsəvvür etməyə çalışmaları vacibdir. Tələbələri kitabdakı şəkillərdən mətnin mənası haqqında təxmin yürütməyə cəlb edə bilərik. Mətn üzrə suallar verir, tələbələr cavablandırır və oxuduqdan sonra verdikləri cavabların düzgün olun olmadığını yoxlamaq lazımdır.

2) Mətnin oxunması. Bu mərhələ də mətn oxunur. Əgər mətndə personajlar varsa, tələbələr personajın rolunda çıxış edə bilərlər. Bu dərsin canlı və maraqlı keçməsinə imkan verir.

3) Mətni oxuduqdan sonra. Oxuduqdan sonra əvvəl deyilən fikirlərin "doğru" və ya "yalnış" olduğunu yoxlamaq və mətnlə bağlı suallar vermək lazımdır. Mətni müzakirə edib, fikir mübadiləsi aparılır. Müzakirə bitdikdən sonra mətndən uzaqlaşaraq, tələbələrin oxuduqları mətn haqqında öz sözləri ilə danışmağa sövq edib, real həyatdan nümunələr vermək gərəkdir.

Nitq bütün zehni fəaliyyətin əsasıdır, ünsiyyət vasitəsidir. Nitq insanın ünsiyyət məqsədi ilə dil vasitəsilə həyata keçirdiyi fəaliyyətdir. Dil tədrisində nitqin öyrədilməsi şərtidir. Bunun üçün dərs zamanı müəllim nitqin bəzi növlərindən istifadə edir. Nitqin "2" növü var: 1) xarici nitq; 2) daxili nitq. Xarici nitqində öz növbəsində "2" forması var: şifahi, yəni monoloji və dialoji nitq və yazılı nitq.

Fonetikanın, morfologiyanın, lüğət və sintaksisin öyrənilməsi bu vəzifəyə tabedir. Şifahi nitqin düzgün tələffüzü və ifadəliliyi, lüğətin zənginləşdirilməsi, sözün düzgün istifadəsi, ifadə, cümlə və ardıcıl nitq üzərində işləmək, orfoqrafiya-savadlı yazı üzərində işləmək nitqin inkişafı üçün əsas şərtlərdəndir.

Tələbələrə xaric dili öyrətməyin əsas məqsədi ünsiyyət qurmağı öyrənmələri, ünsiyyət iştirakçısına çevrilmələri, düzgün cavab vermələridir. Buna görə də, hər

dərsdə dialoq ünsiyyəti olmalıdır. Dialoq nitqindən autentik materialların tədrisi zamanı da istifadə etmək uyğundur. Seçilən autentik materialın dərsdə dialoq şəkildə təşkili həmin materialın daha rahat dərk olunmasına, öyrənilməsinə şərait yaradır.

Oxunan mətndən, dinlənən audio materiallardan sonra dialoq - müzakirələrin təşkili leksik bazasının genişləndirilməsində, dialoji nitqin öyrədilməsində, müzakirə zamanı digər iştirakçıların fikirlərinə dözümlülüüyü aşılamaq kimi bir neçə tədris və tərbiyə vəzifələri də həll edir. Bütün bu bacarıqlar, eləcə də qrupda işləmək bacarığı dialoqlarla öyrədilir.

Autentik materiallardan istifadə etməklə, dialoji nitq qrammatik strukturları, leksik bazanı, mədəni reallıqları möhkəmləndirmək və tətbiq etmək üçün effektiv təlim fəaliyyəti növüdür.

Oxu, lüğət, qrammatika, dinləmə üzrə tapşırıqlar üçün seçdikləri və yaratdıqları cavabların tələbələrin birgə müzakirəsinə kömək edəcək, yoxlama, motivasiya, utancaqlıq, səhv etmək qorxusu kimi problemlərin həllinə yol tapmaqla bərabər, həm də dərsdə nitqin inkişafına vaxt ayrılmış olur.

Danışiq bacarıqlarının, o cümlədən dialoji ünsiyyətin inkişafına yönəlmiş tədris fəaliyyətini təşkil edərkən müəllim təlimdə müasir yanaşmaları rəhbər tutmalıdır. Danışiq öyrənməkdə bəzi ənənəvi yanaşmalar nitqin qrammatik düzgünlüyünə həddən artıq önəm verir, nəticədə problemlər, xarici dili öyrənməkdə yaranan çətinliklər, səhv etmək qorxusu ilə danışmaqdan çəkinir. Danışiqda tapşırıqları yerinə yetirərkən yaranan çətinliklərin əsas səbəbləri müəllimin səhvlərə diqqətlə yanaşması, motivasiyanın olmaması, lazımi linqvistik və psixoloji dəstəyin olmamasıdır. Tədrisdə müasir yanaşmalardan istifadə nitqdə yaranan bəzi çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə kömək göstərir. Məsələn, müəllim seçdiyi autentik materialı tələbələrlə təhlil etdikdən sonra onlara bu materiala uyğun ola biləcək öz həyat təcrübələrini təsvir etmək, özlərini personajın yerində təsəvvür etmək kimi tapşırıqlar verilə bilər. Edilən bu fərdiləşmə bu tapşırıqları yerinə yetirməkdə tələbələrdə istək və maraq yaradacaqdır.

Tələbələrə özlərinə xas dialoqlar qurmaq, öz hekayə xəttlərini yaratmaq, fərdiliyini göstərmək tapşırıq kimi verilməlidir. Bu tip tapşırıqlarda cütlərlə və ya qrup şəklində dərsin təşkili utancaqlıq problemlərini aradan qaldıracaqdır. Bu da danışıq inkişafına şərait yaradacaq. Nitqin düzgünlüyü ilə dildə səlis danışmaq arasındakı tarazlığı saxlamaq üçün müəllim bilməlidir ki, kortəbii nitq zamanı və öyrənmə mərhələsində qrammatik səhvlərə diqqət yetirməsəkdə olar;

Müəllimin əsas vəzifəsi seçilən material əsasında dialoji nitqin tələbəyə aşılmalıdır. Müəllim danışdığı vaxtı minimuma endirməli, dərs müddətinin uzun hissəsinin tələbə nitqinin inkişafı üçün onu ünsiyyətə cəlb etməlidir.

Dialoq ikitərəfli hərəkətdir. Autentik material əsasında tələbələrə izah vermək, həmsöhbətini dinləməyə, fikirlərinə münasibət bildirməyə, söhbətə maraq göstərməsinə şərait yaradılmalıdır.

Tələbələrin şifahi monoloq nitqinin inkişafı müəyyən metodik sistemin köməyi ilə həyata keçirilməlidir ki, bura tədris prinsipləri, mövzuların seçilməsi, tələbələrin maraq və imkanları nəzərə alınmaqla onun təşkili, iş formaları, dil dərslərinin quruluşu daxildir. Xarici dilin tədrisi xüsusi təşkil olunmuş prosesdir. Bu müddət ərzində tələbələr xarici dil təcrübəsi, monoloq nitq təcrübəsi əldə edirlər. Bu təcrübələrin qazanılması üçün dərsdə monoloji tapşırıq və çalışmaların aparılması gərəkdir. Monoloq nitqin inkişafı üçün real həyatdan götürülmüş autentik materiallardan istifadə etmək olar. Monoloji nitqin inkişafı üçün autentik material kimi şəkillərin, diaqramların və cədvəllərin təsvirindən istifadə etmək olar. Bu zaman tələbə hər hansı şəkli təsvir edərkən, və ya hər hansı bir hadisəni nəql edərkən monoloji nitqini inkişaf etdirmiş olur.

Xarici dil dərslərində dil bacarıqlarının formalaşdırılması üçün bir neçə üsul vardır ki, onlardan biri də yazı bacarıqlarının yaradılması və inkişafıdır. Yazının xarici dilin tədrisində rolu əvəzolunmazdır, çünki o, linqvistik və fonetik bilikləri dərk edib öyrənməyə imkan verir, düşünmək üçün etibarlı vasitə rolunu oynayır, danışıq, dinləmə və oxumağı stimullaşdırır. Yazılı nitqin öyrədilməsinin məqsədi tələbələrdə yazılı nitqi, forma və məzmununu özündə əks etdirən yazılı kommunikativ sərişənin

formalaşdırılmasıdır. Yazılı nitqdə kommunikativ səriştənin formalaşma səviyyəsi təkcə xarici dil bilik səviyyəsindən asılı deyil, həm də yazanın ümumi bilik səviyyəsindəndə çox şey asılıdır, çünki bu, yazılan material üzrə ümumi biliklər tələb edir.

Autentik materiallar üzərindən yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür, bunun üçün tələbə real həyat nümunələrini əsas götürərək, onlar əsasında məktub, qəzet və ya jurnal tərtib edə bilər. Məsələn, xarici ölkədə yaşayan dostuna özü, ailəsi, yaşadığı şəhər maraqları və hobbiləri haqqında məktub yazmağa bilər. Dərsdə keçirilən autentik material nümunəsi kimi verilən, öyrəndiyi xarici dilin ölkəsində qəbul edilmiş normalar əsasında qəzet və jurnal qeyd və məktublarını yazmağa bilər.

Yazılı nitqin öyrədilməsi zamanı bəzi çətinliklər ortaya çıxır. Şifahi ünsiyyətdə nitq tərəfindən jest və mimika, intonasiyanın köməyi ilə nitq dolğun hal alır, ancaq yazılı ünsiyyət zamanı ifadə öz kommunikativ funksiyasını yerinə yetirmək üçün konkret və dolğun, mümkün qədər isə ətraflı olmalıdır.

Öyrənilən dilin qrafik və orfoqrafiya sistemi sahəsində biliklərin əldə olunması şərtidir. Oxunmayan hərflər, omofon sözlər və s. dəqiq yazılmalıdır.

Xarici dil nitqinin öyrədilməsi vasitəsi kimi məşq həmişə vacibdir. Yazmağı üçün isə ən vacib olan "3" məşq seriyasını götürə bilərik:

1. Qrafik və orfoqrafik bacarıqların formalaşmasına yönəlmiş, yazıya istiqamətlənmiş məşqlər: hərflərin, hərf birləşmələrinin, sözlərin seçilmiş orfoqrafiya qaydalarına əsasən yazılması.
2. Leksik və qrammatik bilik və bacarıqların formalaşmasına yönəlmiş və həyata keçirilən məşqlər. Əvəzləmə, cümlə tamamlama və s. üzrə leksik və qrammatik təlim tapşırıqlarının yazılı şəkildə yerinə yetirilməsi; müəyyən leksik və qrammatik materialdan istifadə edərək suallar tərtib etmə.
3. Nitq fəaliyyətinin digər növlərini inkişaf etdirmək üçün bir vasitə kimi xidmət edən yazılı tapşırıqlar.

Dördüncü növ məşqləri də qeyd edə bilərik ki, bu da yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə yönəldilmişdir.

Seçilən autentik material əsasında müəllim sinfə bir esse hazırlamalarını tapşırır. Bu zaman tələbə yazacağı tapşırıq da orfoqrafik qaydalara riayət etməlidir. Düzgün formada yazılış sərgiləməlidir. Yazdığı esse qrammatik cəhətdən düzgün cümlə quruluşları və düzgün ifadələrlə işlənilməlidir. Leksik cəhətdən zəngin bir material hazırlanmalıdır. Cümlə də eyni sözdən dəfələrlə istifadə yazını maraqsızlaşdıracaq. Nitq fəaliyyətinin digər növlərində inkişafına təkan verir. Düşünərək yazan tələbə yazdığı esseni həm anlayır, həm vizual şəkildə yazdığını görə bilir. Yazdıqdan sonra onu sinif qarşısında oxuması da düzgün oxu bacarıqlarının inkişafıdır.

Yazı bacarıqlarını yerinə yetirərkən buraxılan bəzi səhvlərin təhlili tələbələrin yazı bacarıqlarının formalaşmasına kömək edəcək, onların bu çətinlikləri aradan qaldırmasına təkan verəcəkdir. Tələbələrə müxtəlif növ yazı tapşırıqları ilə tanış etmək, müəyyən tipli kommunikativ tapşırıqların xüsusiyyətlərini tələbələrə öyrətmək lazımdır. Kommunikativ bacarıqların inkişafı eyni zamanda, tələbələrdə yazı bacarıqlarının da inkişafına şərait yaradır. Ona görə də müəllim dərstdə kommunikativ bacarıqların inkişafına şərait yaratmalıdır ki, digər qabiliyyətləri də tələbədə yarada bilsin. Tələbələrə tapşırıq verildikdə, onlardan tapşırığı diqqətlə oxumağı, maksimum dərəcədə məlumat çıxarmağı öyrətmək lazımdır. Tələbələrə müxtəlif uzunluqlu yazı işlərinin öyrədilməsi tövsiyyə olunur ki, onlar tapşırıq verildikdə göstərilən uzunluqda əsər yazmağı bacara bilsinlər. Həmçinin, müəllim tələbələrinin yazı bacarıqlarına yiyələnmələri üçün onlara öz işlərini yoxlamaq, təhlil etmək və lazım olduqda redaktə etməyi də öyrətməlidir.

2.3. Eksperimentin təşkili, aparılması və nəticələri

Azərbaycan Dillər Universitetinin Fransız dili müəllimliyi üzrə təhsil alan 325 və 326r qruplarında 2021-2022-ci tədris ilində pedaqoji təcrübə zamanı eksperimental iş aparılmışdır.

Eksperiment real həyat nümunələrinin, yəni autentik materialların tədris prosesində istifadə olunmasından ibarətdir. Bunun üçün xarici dilin tədrisində istifadə oluna biləcək bəzi autentik tapşırıqlar seçildi, hansı ki, bu tapşırıqlar tələbələrdə oxu, yazı, dinləyib-anlama və nitq bacarıqlarının inkişafına kömək etdi. Təcrübədə iki qrupun tələbələri (925 və 926r) iştirak etdi. Bunlardan biri təcrübə qrupu idi ki, burada fransız dilinin tədrisi üçün autentik materiallar istifadə olundu. Digər qrupda isə ənənəvi metodlarla hazırlanmış hər hansı bir dərslik materialı tədris olundu.

Müşahidə zamanı eksperimental mərhələdə autentik materiallardan istifadə olunan qrupun nəticələri təhlil olunur, onların nəticələri diaqram şəklində faizlə qeyd olunur (Diaqram 1). Fransız dili müəlliminin apardığı bu dərslərin təhlili zamanı məlum olub ki, ənənəvi tədris metodologiyası üstünlük təşkil edir: 55% belə dərslərdə iş əsasən birbaşa dərsliklə aparılır ki, bu da tələbələrin dərsi hazırlamaqda yaradıcılıq nümayiş etdirməsinə mane olur. Bu üsul xarici dil öyrənmək üçün motivasiyanın yaradılmasına əngəl törədir. Bəzi dərslərdə cütlərlə iş kimi interaktiv metoddan istifadə edilmişdir. Fransız dili dərslərində tələbələrin cütlərlə işinin təşkili göstərdi ki, bu, həm zehni qabiliyyətləri yüksək səviyyədə olan, həm də bilik səviyyəsi aşağı olan tələbələrin əqli və təfəkkür müstəqilliyini inkişaf etdirmək üçün səmərəli vasitədir. Dərsə maraq artır, sosial ünsiyyət bacarıqları inkişaf edir. Ənənəvi metodda qrup işindən isə minimum istifadə olunur. Diskussiyalardan, müzakirələrdən və debatlardan istifadə aşağı səviyyədədir. Eyni zamanda dərsin maraqlı təşkilinə xidmət edən oyun texnikalarından istifadə olunmayıb.

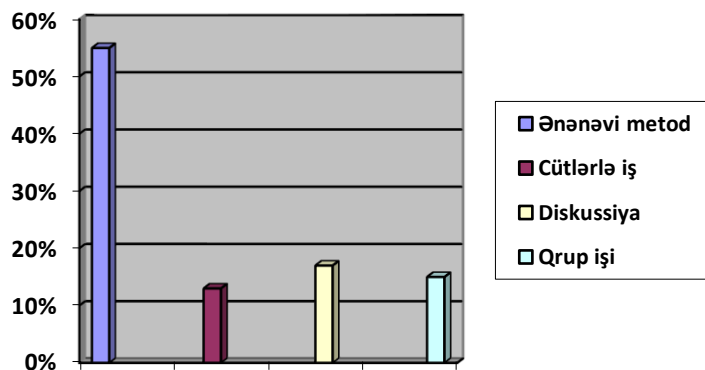

Diagram 1.

Dərsin müşahidəsi nəticəsində aydın oldu ki, hər iki qrupun tələbələri nizam-intizamlı, ünsiyyət prosesində fəal iştirak etsələr də, tələbələrin əksəriyyətində xarici dil öyrənmək motivasiyasının aşağı olması tələbərin dərslə olan marağının azlığından xəbər verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, universitet sənədlərinin tədqiqi və imtahan nəticələrinin təhlili tələbələrin orta akademik göstəricilərə malik olduğunu göstərdi ki, bu da yeni materialı mənimsəmək qabiliyyətlərinin yüksək olduğunu göstərir.

Cədvəl 1: Qruplar üzrə imtahan nəticələrinin müqayisəli təhlili.

<i>Bal</i>	<i>Eksperimental qrupun nəticələri</i>	<i>Nəzarət qrupunun nəticələri</i>
“9-10”	4	3
“7-8”	5	7
“5-6”	6	5

Eksperimental dərsin təşkilinə gəlincə isə, o, 2 mərhələni əhatə edirdi: şifahi və yazılı. Müəllim autentik material kimi seçdiyi qəzet nümunəsini tədris prosesinə cəlb edir və onun tədrisi üçün bəzi vasitələrdən istifadə edir. Qəzet materialı üzərindən oxu, danışıq və yazı bacarıqlarının inkişafına yönəlir. Qəzet materialı tələbələr

tərəfindən oxunur. Müəllim bütün tələbələrin bu materialı anladığına əmin olduqdan sonra material üzərindən onları müzakirəyə cəlb edir. Müəllim hər təbənin diskussiya da iştirak etməsinə şərait yaratmalıdır, çünki müzakirə və diskussiyalarda iştirak tələbələrin xarici dildə özünü ifadəsinə kömək edir, başqa sözlə, onlardan nitq inkişafına köklənir. Yazı bacarıqlarının inkişafını isə “2” mərhələli apara bilərik: birincisi odur ki, dərslər zamanı müzakirədən sonra yazılı tapşırıqların həllidir (cümlələrdəki boşluqların doldurulması, söz sırasının dəyişməsi və s.). Hər bir tapşırıq üçün tələbələrə ballar verilir, bu ballar yekunlaşdırılaraq yekun qiymətdə nümayiş etdirilir. İkincisi odur ki, ev tapşırığı kimi qəzet materialı hazırlamaq tapşırılır.

Belə ki, müşahidə, dərslərin təhlili, söhbət, sorğu-sual və tapşırıqların nəticələri hər iki qrupda tələbələr arasında şifahi nitq bacarıqlarının formalaşmasının eyni ilkin səviyyəsini göstərdi.

Eksperimental hissənin nəticələrini yekunlaşdıraraq, xarici dilin tədrisində interaktiv metodlardan istifadə etmək qərarına gəldik. Bu interaktiv təlim metodları qrupu tələbələrin marağına səbəb olacaq, fransız dili dərslərində motivasiyanı artıracaq, tələbələrdə sosial-səriştənin inkişafına şərait yaradacaq, şifahi nitq qabiliyyətlərinin, vərdişlərinin yaradılmasına və tələbələrdə yaradıcılıq və kommunikativ bacarıqların formalaşmasına kömək edir.

Dərsdə dinləyib-anlama bacarıqlarının inkişafına kömək edəcək material üzərində iş aparıldı. Bu material “*Le Monde*” qəzetindən götürülmüş, hazırda aktual olan bir mövzunu əks etdirirdi. Netflix haqqında olan bu məqaləni maqintafon vasitəsilə tələbələrə dinlətdik. Dinlətməzdən əvvəl netflixdən kimin istifadə etdiyini soruşduq. Tələbələrdən bəziləri istifadə etdiyi, nə qədər müddətdir ki, istifadə etdiyi barədə, izlədiyi serial və filmlər barədə məlumat verdi. Sonra tələbələrə bugün netflix barədə bir dinləmə mətni seçdiyimi elan etdim və daha sonra 3 dəfə bu mətni dinlədilər. Mətni dinlədikdən sonra isə mətn ətrafında fikir mübadiləsi apardılar. Şifahi nitq bacarıqlarının formalaşdırılması üçün “Qərarlar ağacı” adlanan interaktiv üsuldan

istifadə edildi. Bu interaktiv metoddan istifadə edərkən qrup “2” hissəyə bölündü. Hər qrupa aşağıdakı suallar verildi:

1-ci qrup - Avantages de netflix

2-ci qrup – Desavantages de netflix

Öz aralarında apardıqları müzakirələrdən sonra tələbələr sualların cavabını öz “ağaclarına” böyük vərəqlərdə yazdılar. Bundan sonra qruplar artıq vərəqdə olanları tənqid etmədən və ya heç bir düzəliş etmədən qarşı qrupun “ağaclarına” öz fikirlərini əlavə etmək üçün yerlərini dəyişdilər. Əlavələri tamamladıqdan və “ağacları” bir-birinə qaytardıqdan sonra qruplar bu məsələ ilə bağlı fikirlərini sübut edərək müzakirələr apardılar. Birinci qrup netflixin üstün cəhətlərini qeyd edərkən, ikinci qrup gərəksiz olanları sadaladılar.

Kollektiv şəkildə dərs müzakirə edildi. Seçilən mövzu tələbələrin marağına səbəb olduğuna görə onların motivasiyasının yüksəlməsinə və bütün diqqətlərinin dərsə yönəlməsinə şərait yaratdı. Dinləmə mətni üzərindən aparılan bu müzakirə tələbələrdə ünsiyyət bacarıqlarının formalaşmasına da töhfə verdi.

Bütün qeyd olunanları ümumiləşdirərək qeyd etmək lazımdır ki, bu üsul təkcə şifahi nitq bacarıqlarının deyil, həm də müəyyən bir məsələ ilə bağlı öz fikrini ifadə etmək və öz fikirlərini müdafiə etmək kimi bacarıqlarında inkişafına da kömək etdi.

Dərsdə geniş istifadə edilən interaktiv üsullardan biri də “Beyin fırtınası”dır. “Beyin fırtınası” üsulu maksimum sayda tələbənin aktiv iştirakına yönəlir. Qrup 2 hissəyə bölünür. Bu üsul zamanı tələbələrə istədikləri filmin senarisini danışmaq tapşırılır və filmin adını komanda yoldaşları tapmağa çalışır. “Beyin fırtınası” idrak fəaliyyətini stimullaşdırmaq, tələbələrin yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşdırılması üçün səmərəli bir yoldur. Bundan əlavə, öz fikrini ifadə etmək, rəqibləri dinləmək bacarığı formalaşdırır. Həm də tələbənin dialoqa girməsi ilə bərabər onlarda xarici dil ünsiyyətində dialoji nitq bacarıqlarının yaradılmasına da kömək edir. Beyin fırtınası metodu bir neçə iştirakçının söylərini birləşdirməyi və bir-birinin fikirlərini inkişaf etdirmək imkanını nəzərdə tutur. Bu cür qarşılıqlı əlaqə tələbələrə nəinki yeni biliklər

əldə etməyə, həm də fikirləri ölçüb-biçməyə, qiymətləndirməyə, müzakirələrdə iştirak etməyə, birgə qərar qəbul etməyə imkan verir, həmçinin onlara başqalarının fikirlərinə hörmət etməyi etməyi öyrədir.

Növbəti olaraq, mətn üzərindən hazırlanmış tapşırıqlar fərdi şəkildə edildi və yoxlanıldı. Səhvlik edən tələbələr üçün həmin hissələr yenidən dinləndi və aydınlaşdırıldı.

Hər iki qrupun müqayisəsi aparıldı və gəlinən qənaətə əsasən, interaktiv metodlardan istifadə zamanı eksperimental qrupda şifahi nitq bacarıqlarının, dinləyib-anlama bacarıqlarının formalaşması daha yüksək səviyyədədir. Bu qrupların yekun qiymətləndirilməsinin nəticəsi Cədvəl 2-də əks olunur.

Cədvəl 2: Yekun testin nəticələrinin müqayisəli təhlili

<i>Bal</i>	<i>Eksperimental qrupun nəticələri</i>	<i>Nəzarət qrupunun nəticələri</i>
“9-10”	6	4
“7-8”	7	5
“5-6”	2	6

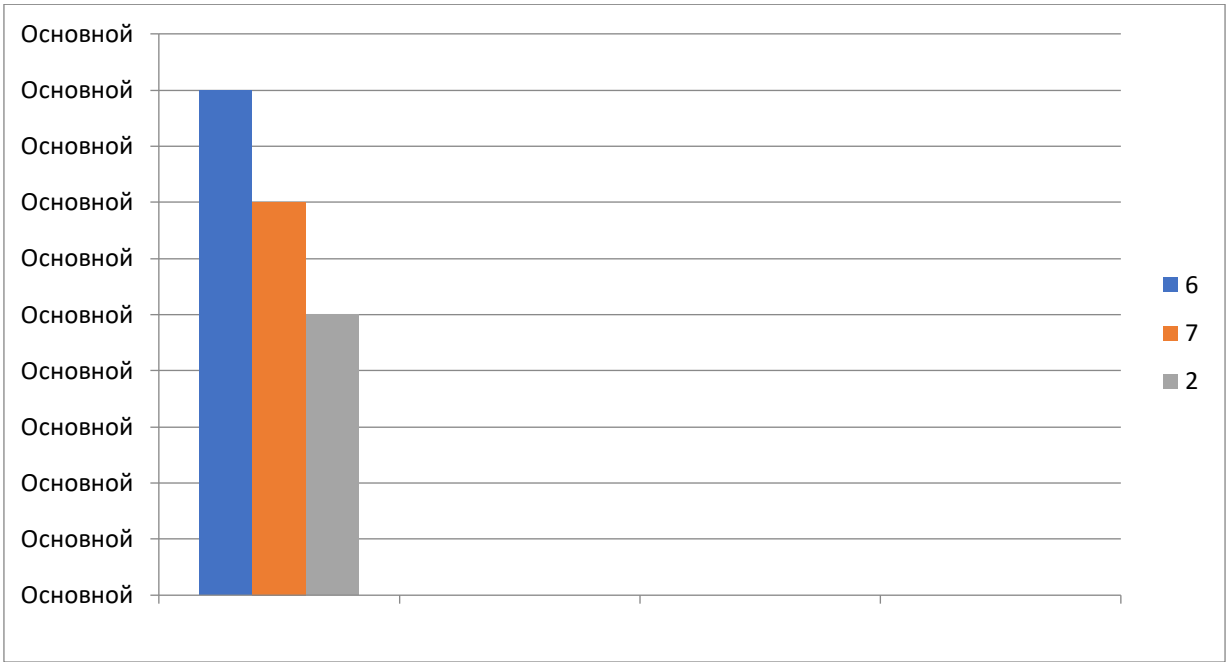

Diagram 2: *Ekspperimental qrupun nəticələri*

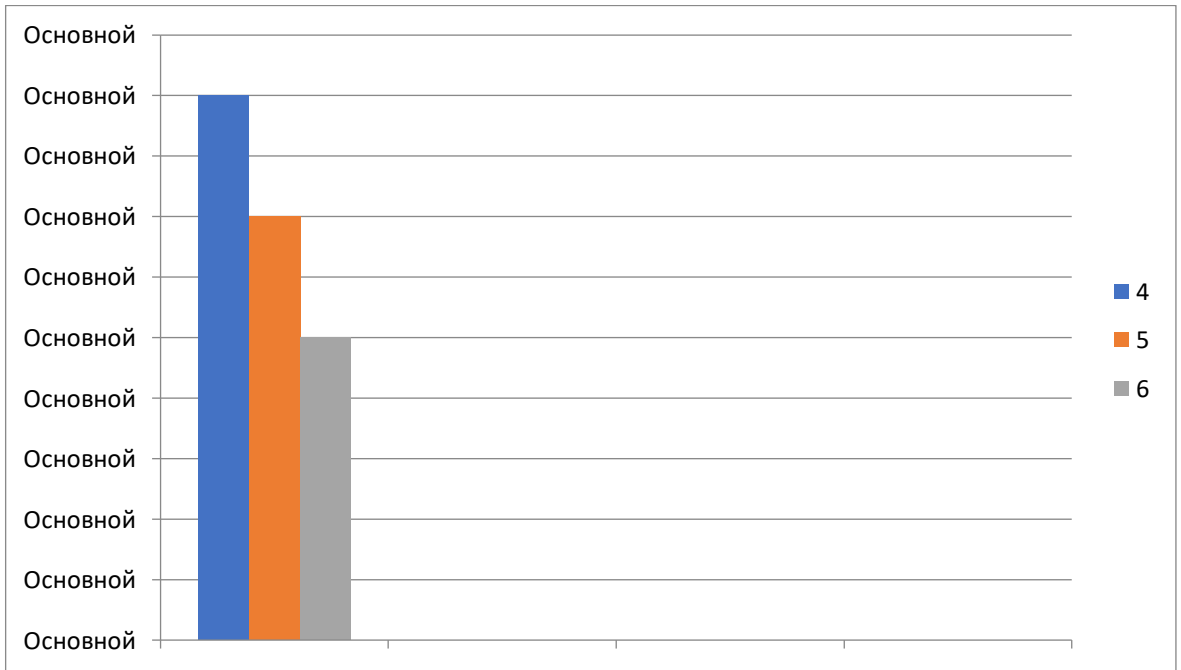

Diagram 3: *Nəzarət qrupunun nəticələri*

Yekun qiymətləndirmə tələbələrin fransız dilini autentik materiallar üzrə mənimsədiyini göstərir. Bu eksperimentin köməyi ilə sübut etdik ki, dərstdə autentik materiallardan istifadə dərsin səmərəli və məhsuldar keçirilməsinə kömək edir.

Nəticə

Xarici dil dərslərinin səmərəli təşkili üçün real həyatı əks etdirən autentik materiallardan istifadə əsas götürülmüşdür. Kommunikativ dilin tədrisinə daha çox inteqrasiya olunmuş orijinal materiallar fransız dilinin xarici dil kimi tədrisi üçün imtiyazlı materiallardır, çünki bu materiallar öyrənənlərə fransızdilli ölkəni, onun cari hadisələrini, bu ölkənin gündəlik həyatında baş verən hadisələri və ən əsası əsl fransız dilini təqdim edir. Dərsin dil öyrənmə və yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafına istiqamətlənir. Ancaq bu materialların dərsin yaradıcı şəkildə qurulmasına imkan verməsilə yanaşı, eyni zamanda dərsin məhsuldar keçirilməsinə, dərs zamanı istifadə olunan materialların çeşidinin artmasına, real həyatın orijinal materiallar əsasında öyrənilməsinə şərait yaratmışdır.

Xarici dilin tədrisi prosesində orijinal materiallardan istifadə zəruridir. Ona görə zəruridir ki, onlar yüksək motivasiya potensialına sahibdir, dilə və onun öyrənilməsinə müsbət münasibətin formalaşdırılmasına, habelə onlara real

mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqənin yaradılmasına, tələbələrin idrak və emosional ehtiyaclarını ödəməyə qadirdir.

Dil dərslərində autentik materiallardan istifadə təlimi daha səmərəli təşkil etməyə, təbii nitq mühitinə imitasiya etməyə, tələbələrin öyrənilən dilin ölkəsinin milli-mədəni xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq ünsiyyət bacarıqlarını formalaşdırmağa imkan verir. Orijinal materiallarla işləmək xarici dil müəllimləri üçün böyük imkanlar açır. Bu materiallar real həyatdan, öyrənilən dilin ölkəsində baş verən yeni xəbər və hadisələrdən xəbərdar olmaq üçün imkanlar açır. Bu, müasir dili ortaya qoyan böyük dil nümunəsidir. Bu materiallar dərslərin normativ şəkildə öyrədilmiş formada deyil, yerli əhalinin istifadə etdiyi leksikona malikdir. Materialları və tapşırıqları düzgün təyin etməklə, dərsləri səmərəli təşkil etmək mümkündür. Yeni üsullarla hazırlanan bu dərslər tələbələrin yaxşı nəticələr almasına kömək edir.

Xarici dil müəlliminin vəzifəsi tələbə şəxsiyyətini xarici dil mədəniyyəti ilə tanış etmək və onu xarici dilin ölkəsinin mədəniyyətini tələbəyə təqdim etmək bacarığının olmasıdır. Ona görə də xarici dil tədrisi zamanı autentik materiallardan istifadə etməklə hər bir tələbənin fəal iştirakını təmin etməli, şifahi ünsiyyətin inkişafına köklənməli, xarici dilə maraq və həvəsin yaradılmasına kömək edən üsullardan yararlanmaq lazımdır.

Autentik materiallar doğma danışanlar üçün nəzərdə tutulmuş real dil nümunələridir ki, onlara həm yazılı, həm şifahi materiallar daxildir.

Bütün bu üstünlüklərinə baxmayaraq, auditoriyada autentik materiallardan istifadə həmişə asan olmur, xüsusəndə məzmunu daxil olmaq narahatlıq yarada bilər, ancaq bu tədqiqat işində də qeyd edildiyi kimi, müntəzəm olaraq tədris prosesində aparılan təhlil işləri təcrübə qazanmağa imkan verəcək, öyrənənləri bu tip materiallarla tanış etmək, onların başa düşməmək qorxusunu azaltmaq, dilin müxtəlif aspektlərini mənimsəməyə, xüsusən də burada şifahi fransız dilini mənimsəməyə gətirib çıxaracaq.

Orijinal materiallardan istifadə tələbələrdə müxtəlif bacarıqların təkmilləşdirilməsinə kömək edə biləcəyi üçün müəllimlər tez-tez onları dərslərinə inteqrasiya etməyə çalışmalıdırlar. Tələbələr nə qədər çox bacarıq əldə etsələr, nə qədər çox bilik qazansalar, tədris prosesi üçün nəzərdə tutulmayan bu materiallar vasitəsilə fransız dilini öyrətmək və öyrənmək üçün bir o qədər çox imkanlar olacaq. Buna görə də müəllimlərin fransız dilini canlı və orijinal tədris üsuluna çevirmələri, eyni zamanda tələbələri konkret, təbii və reallığı əks etdirən dillə işləməyə təşviq edən material seçimlərinə diqqət göstərmələri vacibdir. Tələbələr dediklərinin, oxuduqlarının və yazdıqlarının əsl fransızcaya bənzədiyini başa düşsələr, onlar öyrənmə prosesində həvəslənəcəklər.

Dil öyrənmənin tədrisində autentik materialların əhəmiyyəti böyükdür, çünki onlar kommunikativ məqsədlə hazırlanmışdır. Bu materiallar öyrənənlərə müxtəlif ünsiyyət situasiyaları təqdim edir və onlara özlərini məlumatlandırmağa, öz fikirlərini ifadə etməyə, müqayisə etməyə, mübahisə etməyə, debatlar təşkil etməyə şərait yaradır. Tələbələr bu materiallar vasitəsilə dərstdə iştirak etdiklərini hiss edirlər və onlar öz fikirlərini bölüşməyə cəhd edirlər. Autentik materiallar tələbəni öyrəndiyi dilin fəaliyyətini dərinləşdirməyə və hədəf mədəniyyətə qərq olmağa aparən real alətlərdir.

Autentik materiallardan istifadənin başlıca üstünlüklərindən biri tələbələri həvəsləndirmək, motivasiya etmək, paralel olaraq həm dil və mədəni əlaqələr formalaşdırmaq, daha orijinal ünsiyyətin formalaşmasıdır. Bu materiallar həm fransız dilini və mədəniyyətini öyrənməyə kömək edən alətlər, həm də dərsi daha canlı, məhsuldar edən və sinif daxilində çıxış etməyə sövq edən açar, həm də fransız dili tədrisində istifadə olunan materialları zənginləşdirən müxtəliflik mənbəyidir. Bu materiallar auditoriyanın ehtiyaclarının müxtəlifliyinə də cavab verməyə imkan verir.

Autentik material həqiqi dil nümunəsidir. Bu materiallar özündə həm qrammatikanı, həm leksikanı, həm milli-mədəni aspektləri, həm də ünsiyyəti özündə əks etdirir. Bu materiallar üzərində işləmək tələbələrin dərse diqqətinin artırılması, dərsin cəlbedici olmasına kömək edir, bununla da müəllim bilik səviyyəsi aşağı olan

tələbənədə aktiv edə bilir. Oxumağa həvəs, tənqidi və analitik qabiliyyətlərin inkişafına, ünsiyyət və dil bacarıqlarının formalaşmasına yardım edir. Autentik materiallar forma və məzmunca zəngin, maraqlı, müasir və tələbələr üçün başa düşülən olmalıdır. Tələbələrin gələcək yaradıcı inkişafına kömək edəcək müvafiq orijinal yaradıcı tapşırıqlar seçilməlidir. Autentik materiallar daha çox tələbələrin leksik bazasını zənginləşdirməyə, şifahi yaradıcılıq, xarici dilini inkişaf etdirməyə yönəldilmişdir. Buna uyğun olaraq, bu materiallar əlçatan, lakin leksik və qrammatik cəhətdən zəngin bir dil ehtiva etməlidir.

Hazırda autentik materiallardan istifadə edərkən müəllim hansı bacarığın və ya qabiliyyətin inkişafına yönəldiyini özündə müəyyənləşdirir. Belə ki, müəllim tələbələrdə oxu, yazı, nitq və dinləyib-anlama kimi bacarıqların eyni zamanda da yaradıcılıq və idrak qabiliyyətlərinin formalaşması və təkmilləşməsi üçün bu materiallardan istifadə edir.

Metodik məqsədlər üçün nəzərdə tutulmayan təbii nitq əsəri olan bu cür orijinal və autentik materiallardan istifadə nitq fəaliyyətinin bütün növlərini, xüsusən də dinləməni daha səmərəli şəkildə öyrətməyə, təbii nitq mühitinə daxil olmağa imkan verəcəkdir. Dinləyib-anlama bacarıqlarının formalaşması üçün autentik material seçən müəllim son dərəcə diqqətli olmalıdır. Çünki bu dinləmə mətnləri səviyyələr üzrə bölünən dinləmə mətnlərindən çox fərqlənir. Səviyyələr üzrə olan mətnlərdə sürət və fasilələrə diqqət edilir, ancaq autentik dinləmə sırf yerli danışanlar üçün nəzərdə tutulduğu üçün müəllim tələbələrin bilik səviyyəsini nəzərə almalıdır.

Dinləmə şifahi ünsiyyətin mənimsənilməsinə kömək edir, eşitmə qabiliyyətinin formalaşmasına şərait yaradacaq. Eşitmə qabiliyyəti nə qədər çox inkişaf edərsə, tələbə üçün dinlədiyi səsləri rahatlıqla ayırd edə bilmək bir o qədər asanlaşır. Nitqi dinləmək insanın yaddaşı, məlumatı nə qədər müddət yadda saxlaya bilməsi, diqqəti, mövzuya marağı mühüm rol oynayır. Tələbələr nitq bacarıqlarını inkişaf etdirmələri ilə bərabər dinlənən mətnin başa düşülməsi strategiyasını təşkil edən bir sıra öyrənmə və adaptiv bacarıqları da mənimsəmiş olurlar.

Oxuma qavrayış, daxili tələffüz, qısamüddətli v  uzunmüddətli yaddař mexanizmləri nitqin vizual qavrayıřına əsaslanır. Tədris zamanı istifadə olunacaq autentik oxu materialı tələbənin bilik səviyyəsinə uyğun seçilməlidir. Dərsdə oxunun tədrisi oxu texnikasının öyrədilməsinə ř rait yaradır. Oxu texnikası dedikdə təkcə tez və düzgün oxumaq bacarıđı deyil, həm də mətndən məlumat çıxara bilmək kimi v rdiřl rin formalalařdırılması nəzərdə tutulur.

Danıřıq bacarıqlarının, o cümlədən nitqin inkiřafına y n lmiř tədris fəaliyyətini t řkil edərkən müəllim ilk növbədə dialoji nitqin inkiřafına yönəlir. Müəllim dərs zamanı danıřıđını minimuma endirm li, dərs müddətinin uzun hissəsini tələbə nitqinin t kmill řm si üçün onu ünsiyyətə cəlb etməlidir. Yalnız dialoji deyil, nitqin inkiřafına monoloji nitqdə kömək edir. Monoloji nitqin inkiřafi üçün isə tapřırıq v  alıřmaların aparılması gərəkdir.

Xarici dil dərslərində dil bacarıqlarının t kmill řdirilm si üçün bir neř  üsul vardır ki, onlardan biri də yazı bacarıqlarının inkiřafıdır. Linqvistik və fonetik bilikləri dərk edib öyrənməyə kömək edir. Yazı bacarıqlarının inkiřafi üçün tələbədə orfoqrafik, leksik və qrammatik bacarıqların formalalařmasına diqqət göstərmək lazımdır.

Hazırda tədris prosesində autentik material kimi istifadə oluna biləcək ən vacib üsullardan biri videomateriallardır. Videomateriallar bu materiallar əsasında ölkənin v  insanlarının həyatları ilə yaxından tanıř olmaq imkanı verir.

Beləliklə də, autentik materialların tədris prosesinə cəlb edilməsi dərsin canlanmasına, maraqlı ř kild  dərsin keçirilməsinə ř rait yaradır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.

1. Воронина Г.И. Организация работы с аутентичными текстами молодежной прессы в старших классах школ с углубленным изучением иностранного языка // ИЯШ. 1999. № 2. С. 23-25.
2. Воронина, Г.И. Организация работы с аутентичными текстами молодежной прессы // Г.И. Воронина // Иностранные языки в школе. М.: Просвещение, 1999. №5. С.56-60.

3. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика, 4-е издание. — М.: Академия 2007. Пожалуйста, не забудьте правильно оформить цитату.
4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. М. 2000. 192с. Чиликина Ю.А. Видеофильм как средство мотивации к изучению иностранного языка / Ю.А. Чиликина / <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/library/2012/09/27/referat-videofilm-kak-sredstvo-motivatsii-k-izucheniyu>. 2012.
5. Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: учебник. М. 1982. 372с.
6. Домрачев В.А. Дистанционное обучение на базе электронной почты // Высш. образование в России. Вып.2. М. – 1995. с.17 – 22.
7. Елухина Н. В. Обучение слушанию иноязычной речи // ИЯШ. Вып.5. 1996. с. 71.
8. Ионин, Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие: Учеб.пособие для студентов вузов. М.: Логос, 2000. 431с.
9. Кричевская К.С. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка // ИЯШ. 1996. № 1. С. 13-17.
10. Кочукова, О.В. Обучение пониманию социокультурного содержания иноязычного дискурса художественных видеофильмов: Автореф. дис. ...канд.пед.наук/О.В.Кочукова. М., 2004. 18с.
11. Ляховицкий М. В.Методика преподавания иностранных языков : учеб. пособие для филол. спец. вузов. М. : Высш. шк., 1981. 158 с.
12. Любченко, О.С. Аутентичные материалы на уроке // Английский язык и литература.2003. №22. С.55-59.

13. Лемешко О. В., Лемешко В. В. Використання автентичних відеосюжетів професійної спрямованості у процесі вивчення англійської мови курсантами ВВНЗ // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. м. Хмельницький. Вып.3. 2015. 17 с
14. Мильруд Р.П., Носонович Е.В. Критерии содержательной аутентичности учебного текста // ИЯШ. 1999. №2 2. С. 8-12.
15. Носонович Е. В. Методическая аутентичность учебного текста. Дис. ... канд. пед. наук. Тамбов. 1999. 175 с.
16. Носкова М.В. Профессиональное развитие преподавателя иностранных языков. Иркутск. 2016. 71 с.
17. Осиянова, О. М. Система работы с аутентичными материалами в подготовке бакалавра лингвистики// О. М. Осиянова. — ФГБОУ ВПО «Оренбургский государственный университет», г. Оренбург.
18. Пожалуйста, не забудьте правильно оформить цитату: , А. И. Сущность понятия «аутентичные материалы» в контексте обучения иностранному языку / А. И. Шведак. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 22 (208). — С. 360-363. — URL: <https://moluch.ru/archive/208/50892/> (дата обращения: 17.02.2022).
19. Продвинутый курс: Пособие для студентов педагогических вузов и учителей. М. 2008. 271 с.
20. Сергеева Н. Н., Чикунова А. Е.. Аутентичные видеоматериалы как средство развития социокультурной компетенции студентов экономических специальностей // Педагогическое образование в России. Екатеринбург. Вып.1. 2011
21. Сергеева Н. Н., Чикунова А. Е.. Аутентичные видеоматериалы как

средство развития социокультурной компетенции студентов экономических специальностей // Педагогическое образование в России. Екатеринбург. Вып.1. 2011.

22. Соколова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам:

Продвинутый курс: Пособие для студентов педагогических вузов и учителей. М. 2008. 271 с.

23. Сорокин Ю.А., Марковина И.Ю., Крюков А.Н. и др. Фоновые знания и языковая коммуникация. М.: АН СССР, Ин-т языкознания, 1988. С. 190.

24. Сулимова, Л. А. Использование аутентичных материалов на разных этапах обучения иностранному (немецкому) языку / Л. А. Сулимова. — Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы V Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2014 г.). — Москва : Буки-Веди, 2014. — С. 19-22. — URL:<https://moluch.ru/conf/ped/archive/144/6533/> (дата обращения: 17.02.2022).

25. Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. М., 1994. 58 с.

26. ARREZA, M. et ál. (1994) La lengua inglesa en la educación primaria, Málaga, Aljibe.

27. Bärlund, Pia(2010) "Autenttisuutta etsimässä vieraiden kielten oppitunnilla." Kieli, koulutus ja yhteiskunta 1(6). Disponible en ligne: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journal/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2010/autenttisuutta-etsimassa-vieraiden-kielten-oppitunnilla>.

28. Begotti, P. (2011) Didattizzazione di materiali autentici e analisi dei manuali di italiano per stranieri, FILIM – Formazione degli Insegnanti di Lingua Italiana nelMondo. URL:http://venus.unive.it/filim/materiali/accesso_gratuito/Filim_didattizzazione_analisi_teoria.pdf

29. Benito, M. J. A. (2003). La lecture et le document authentique en classe de FLE. In I. I. Las Heras & M. J. S. Cascante (Eds.), *El texto como encrucijada: estudios franceses y francófonos* (pp. 607-616). La Rioja : Université de La Rioja.
30. Besse, H. (1987). Documents authentiques et enseignement/apprentissage de la grammaire d'une langue étrangère. Jacques Cortès, éditeur, *Une Introduction à la recherche scientifique en didactique des langues*, 181-214.
31. Berardo, S. A. The use of authentic materials in the teaching of reading. *The reading matrix*, 6(2), 2006, 62 s.
32. BÉRARD, E., *L'approche communicative*, Paris : CLE International, 1991.
33. Carter R., Nunan, D. *The Cambridge guide to teaching English to speakers of other languages*. Cambridge University Press. 2001. 274 p.
34. Corrales, I. A. (2015). Herramientas para la elección de documentos auténticos como punto de partida para la creación de secuencias didácticas en ELE. *Revista de Filología y Lingüística de la Universidad de Costa Rica*, 41(1), 177-188.
35. Cord-Maunoury, B. (2000). Analyse du site Polar FLE. *Apprentissage des langues et systèmes d'information et de communication*, 3(2), 239-254. Repéré à http://toiltheque.org/Alsic_volume_1-7/Num6/cord/alsic_n06-log2.htm.
36. Compernelle, Rémi A. van & McGregor, Janice (2016) *Authenticity, language and interaction in second language contexts*. Multilingual Matters, Bristol.
37. Comodi, A. (1995) *Materiali autentici: selezione e uso nella didattica dell'italiano come lingua straniera*, Perugia, Guerra Edizioni.
38. DELHAYE Olivier. , *Le document authentique* , 2003. . « Le document authentique », <http://gallika.net/spip.php?article42> (page consultée le 17 juin 2010).
39. Dictionnaire le Robert, le Robert Quotidien, Paris, 1996, p.136.
40. Ferrer Plaza, C. (2009). Reflexiones sobre el uso de documentos auténticos en la clase de E/LE. S. Rojo et alii, 2363-2368.

41. Florence, Y. Learning English through films: A case study of a Hong Kong class. Hong Kong. 2009. 55 p.
42. Galisson, R. (1980). D'hier à aujourd'hui la didactique générale des langues étrangères. Paris: Clé International.
43. GEBHARD, J. G. (1996), Teaching English as a foreign language: a teacher self-development and methodology guide, Ann Arbor, The University of Michigan Press.
44. Guariento W., Morley J., Text and task authenticity in the EFL classroom. *ELT Journal*, 55(4), 2001, 347-353 s.
45. Harmer J. How to teach English / J. Harmer. 6th impression. London: Pearson. 2010. PP. 290.
46. Henry, A. (2016). Tredjespråksinläring och motivation. En Bardel, C., Falk, Y. y Lindqvist, C. (Ed), Tredjespråksinläring (p. 165-187) Lund: Studentlitteratur.
47. Herrington J., Oliver R. An instructional design framework for authentic learning environments // *ETR&D*. 2000/ V.48 P. 23-48.
48. Holec, H. (1990). Des documents authentiques, pour quoi faire. *Mélanges Crapel*, 20, 65-74.
49. Hofmann H. Zur Integration von literarischen Texten in einem kommunikativen Sprachunterricht. In: *Authentische Texte im DU* / H. Hofmann. München: Hueber Verlag. 1985. PP. 200.
50. J-P., *Dictionnaire pratique de didactique du FLE*. Paris : Ophrys, 2002.
51. Jacobson E., Degener S., Purcell-Gates V. Creating authentic materials and activities for the adult literacy classroom: A handbook for practitioners. NCSALL teaching and training materials. Boston. 2003. 138 p.
52. Khan A. Using films in the ESL classroom to improve communication

skills of non-native learners // *ELT Voices*. 2015/ V.5(4) P. 46-52.

53. Lansford L., *Authentic materials in the classroom: the advantages*, 2014.

54. Larsson Ringqvist, Eva & Sundberg, Ann-Kari (2013). " Activités communicatives orales en classe de FLE: Caractéristiques interactionnelles et potentiel d'acquisition." *Synergies Pays Scandinavs* 8. 35-54.

55. Lemeunier V. 2012 *Élaborer une unité didactique à partir d'un document authentique*.

56. LEMEUNIER-QUÉRÉ, M., *Créer du matériel didactique : un enjeu et un contrat*, 2006.

57. Lier L. V. *The Classroom and the Language Learner* / L. V. Lier. N.Y: Longman. 1988. PP.

58. Lustigová L. *ESP as a challenge to confront - A case study of technical English in a pre-intermediate level university classroom* // *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*. 2013/ V.6(4) P. 308-327.

59. Martinez, A. (2002). *Authentic materials: An overview*. *Karen's Linguistic Issues*. Retrieved November 20, 2003 from <http://www3.telus.net/linguisticsissues/authenticmaterials.html>

60. MELONE, E. L., "Cómo trabajar con textos. Análisis de materiales didácticos", *Actas des VIII Seminario de Difi cultades Específi cas de la Enseñanza des Español a Lusohablantes*. São Paulo, pp. 233-240, 2002.

61. Martín M., Jaen M. *Teaching conversation through films: A comparison of conversational features and collocations in the BNC and a micro-corpus of movies* // *The International Journal of Learning*. 2009/ V.16 P. 445-458

62. Mishan, Freda 2003. Designing authenticity into language learning materiala. Intellect, Bristol.
63. Mirvan X. The advantages of using films to enhance student's reading skills in the EFL classroom // Journal of Education and Practice. 2013/ V.4(13) P. 62-66.
64. Nunan D. Second Language Teaching and Learning. Boston: Heinle and Heinle Publishers, 1999. 330 p.
65. Nyman, Tarja(2015) "Autenttisuuden monet muodot."Hildén, Raili & Härmälä, Marita (éds) Hyästä paremmaksi -kehittämisideoita kielten oppimistulosten arviointien osoittamiin haasteisiin. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus & Opetushallitus. 40-60.
66. Peacock, M. The effect of authentic materials on the motivation of EFL learners. *ELT Journal*, 51(2), 1997, 144-156 s.
67. Rivenc, Paul. éd. 2003. Apprentissage d'une langue étrangère/seconde. La méthodologie.
68. RONDA, A. (2005). Los materiales reales en la formación y docencia del profesorado para la enseñanza de la lengua y cultura española. In FIAPE. I Congreso internacional: El español, lengua del futuro, Toledo.
69. Ruusunen V. Using movies in EFL teaching: The point of view of teachers. Jyväskylä. 2011. 108 p.
70. Scarcella, R. C., & Oxford, R. L. (1992). *The Tapestry of language learning: The individual in the communicative classroom*. Boston, Mass: Heinle & Heinle.
71. Stempleski,S.Short takes: Using Authentic Video in the English Class. - 1987.
72. Tognozzi E. Teaching and evaluating language and culture through film // *Italica*. 2010/ V.87(1) P. 69-91.

73. Zhang Q. The impact of film and film-based activities on the attitudes of English speaking secondary-school students toward L2 Chinese // *Creative Practices in Language Learning and Teaching*.

2013/V.1(2) P. 1-17.

74. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. 261 с.

